

**T.C.
KAYSERİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI TİCARET VE LOJİSTİK ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI TİCARET VE LOJİSTİK BİLİM DALI**

**TÜRKİYE’DE SERBEST BÖLGELERE UYGULANAN
TEŞVİKLER VE TEŞVİKLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ:
KAYSERİ SERBEST BÖLGESİ ÖRNEĞİ**

**Hazırlayan
İrem BİNİCİ**

**Danışman
Doç. Dr. Burhan SEVİM**

Yüksek Lisans Tezi

**Haziran 2020
KAYSERİ**

**T.C.
KAYSERİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI TİCARET VE LOJİSTİK ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI TİCARET VE LOJİSTİK BİLİM DALI**

**TÜRKİYE’DE SERBEST BÖLGELERE UYGULANAN
TEŞVİKLER VE TEŞVİKLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ:
KAYSERİ SERBEST BÖLGESİ ÖRNEĞİ**

(Yüksek Lisans Tezi)

**Hazırlayan
İrem BİNİCİ**

**Danışman
Doç. Dr. Burhan SEVİM**

**Haziran 2020
KAYSERİ**

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK SAYFASI

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir şekilde elde edildiğini beyan ederim. Aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi belirtirim.

Adı-Soyadı: İrem BİNİCİ

İmza:

T.C.
KAYSERİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

Tez Başlığı: Türkiye’de Serbest Bölgelere Uygulanan Teşvikler Ve Teşviklerin Değerlendirilmesi: Kayseri Serbest Bölgesi Örneği

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Giriş, b) Ana bölümler ve c) Sonuç kısımlarından oluşan toplam **114** sayfalık kısmına ilişkin **02/07/2020** tarihinde **Turnitin** intihal programından aşağıda belirtilen filtreleme uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre, tezimin benzerlik oranı: % **29**’dur.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Giriş dahil
- 2- Ana Bölümler dahil
- 3- Sonuç dahil
- 4- Alıntılar dahil/hariç
- 5- Kapak hariç
- 6- Önsöz ve Teşekkür hariç
- 7- İçindekiler hariç
- 8- Kaynakça hariç
- 9- Özet hariç
- 10- Yedi (7) kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Kayseri Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tez İntihal Raporu Uygulama Esaslarını inceledim ve bu uygulama esaslarında belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini, aksinin tespit edileceği muhtemel durumlarda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini bilgilerinize arz ederim. 02/07/2020

Adı Soyadı : İrem BİNİCİ

Öğrenci No : 4034031710

Anabilim Dalı: Uluslararası Ticaret ve Lojistik

Bilim Dalı : Uluslararası Ticaret ve Lojistik

Program Adı : Yüksek Lisans

Danışman: Adı/İmza
Doç. Dr. Burhan SEVİM

Öğrenci Adı/İmza
İrem BİNİCİ

YÖNERGEYE UYGUNLUK SAYFASI

Türkiye’de Serbest Bölgelere Uygulanan Teşvikler Ve Teşviklerin Değerlendirilmesi: Kayseri Serbest Bölgesi Örneği adlı Yüksek Lisans Tezi, Kayseri Üniversitesi Lisansüstü Tez Önerisi ve Tez Yazma Yönergesi’ne uygun olarak hazırlanmıştır.

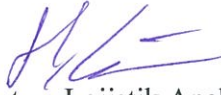
Tezi Hazırlayan

İrem BİNİCİ

Danışman

Doç. Dr. Burhan SEVİM

Uluslararası Ticaret ve Lojistik Anabilim Dalı Başkanı

Prof. Dr. Hatice ERKEKOĞLU

Doç. Dr. Burhan SEVİM danışmanlığında **İrem BİNİCİ** tarafından hazırlanan “**Türkiye’de Serbest Bölgelere Uygulanan Teşvikler Ve Teşviklerin Değerlendirilmesi: Kayseri Serbest Bölgesi Örneği**” adlı bu çalışma jürimiz tarafından Kayseri Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü **Uluslararası Ticaret ve Lojistik Anabilim Dalında Yüksek Lisans** tezi olarak kabul edilmiştir.

.../.../.....

JÜRİ:

Danışman : Doç. Dr. Burhan SEVİM

.....

Üye :

.....

Üye :

.....

ONAY:

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulunun tarih ve sayılı kararı ile onaylanmıştır.

.../.../.....

Prof. Dr. Hatice ERKEKOĞLU

Enstitü Müdürü

ÖN SÖZ

Çalışma, Türkiye’de serbest bölgelere uygulanan teşviklerin, yatırımcılara ne gibi avantajlar sunduğunun ve firmaların bölgede yatırım yapma kararı vermelerinde ne ölçüde etkili olduğunun tespit edilmesi amacıyla yapılmıştır. Bu bağlamda teşvikler, öncelikle ilgili mevzuat hükümlerine göre incelenmiş, daha sonra Kayseri Serbest Bölgesi’nde faaliyet gösteren firmaların görüşleri çerçevesinde değerlendirilmiştir.

Kayseri Serbest Bölgesi’nde yürüttüğüm anket çalışması sırasında ve sonrasında desteğini ve yardımlarını hiçbir şekilde esirgemeyen Kayseri Serbest Bölge Müdür Yardımcısı Sn. Mustafa Servet SERİN’e katkılarından dolayı teşekkürü borç bilirim. Gerek çalışmanın yürütülmesi esnasında gerekse yüksek lisans öğrenimim boyunca bilgi birikimleri ve tecrübeleriyle bana yol gösteren ve akademisyenliğe yönelmemde büyük katkıları olan, başta değerli danışmanım Doç. Dr. Burhan SEVİM olmak üzere, bölümümüzün bütün öğretim üyelerine teşekkürlerimi sunarım.

Ayrıca bu süreçte yanımda olup bana destek olan ve deneyimleriyle beni aydınlatan değerli dostlarım ve çalışma arkadaşlarım Arş. Gör. Selim ERTAN ve Arş. Gör. Büşra YÜKSEL’e de teşekkürlerimi iletirim.

Son olarak, hayatımın hiçbir aşamasında benden sevgi ve desteklerini esirgemeyen, her anlamda ve her anımda yanımda olan babam Ali BİNİCİ, annem Akgül BİNİCİ ve ağabeyim S. Ozan BİNİCİ’ye teşekkür eder, sonsuz sevgi ve saygılarımı sunarım.

TÜRKİYE’DE SERBEST BÖLGELERE UYGULANAN TEŞVİKLER VE TEŞVİKLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ: KAYSERİ SERBEST BÖLGESİ ÖRNEĞİ

İrem BİNİCİ

**Kayseri Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü,
Yüksek Lisans Tezi,
Haziran 2020
Danışman: Doç. Dr. Burhan SEVİM**

ÖZET

Dünyada gün geçtikçe artan rekabet koşulları, ekonomileri için maksimum fayda sağlama amacı güden devletlerin, üretim ve ticaret konularında her zamankinden daha yoğun bir çaba sarf etmelerine yol açmaktadır. Üretim ve ticarete artış sağlamanın en kolay ve hızlı yolunun bu faaliyetleri serbestleştirmek olduğunun farkında olan ülkeler, gittikçe artan oranlarda serbest bölge uygulamalarına yönelmektedirler. Bu bağlamda söz konusu bölgeler, çeşitli teşvik unsurlarıyla desteklenmekte ve yatırımcılara cazip kılınmaktadır. Bölgelerde uygulanan teşviklerden en önemlisi ise firmalara sağlanan vergi indirimleri veya muafiyetleridir.

Çalışmanın ilk bölümünde, serbest bölge kavramı, bazı ülkelerdeki örnekleri ve Türkiye’deki tarihi incelenmiş; ikinci bölümde, Türkiye’deki 18 serbest bölge ve bu bölgelere uygulanan teşvikler, ilgili mevzuat hükümleri çerçevesinde irdelenmiştir. Çalışmanın son bölümünde ise, serbest bölgelerde uygulanan teşvikleri temel alan ve Kayseri serbest bölgesindeki işletmelere yönelik uygulanan anket çalışmasına dair veriler ele alınmıştır. Yapılan anket çalışması sonucunda elde edilen bulgular, serbest bölgelerde sunulan teşvik ve vergi avantajlarının, firmaların yatırım kararı vermelerindeki en önemli etkenler olduğunu göstermiştir.

Anahtar Kelimeler: Serbest Bölge, Teşvik, Uluslararası Ticaret, Avantaj

**INCENTIVES FOR FREE ZONES IN TURKEY AND EVALUATION OF
INCENTIVES: THE CASE STUDY FOR KAYSERİ FREE ZONE**

İrem BİNİCİ

**Kayseri University, Institute of Graduate Education
M. Sc. Program Thesis, June 2020
Supervisor: Assoc. Prof. Burhan SEVİM**

ABSTRACT

Increasing competition conditions in the world cause the countries which aim to provide maximum benefit for their economies, to make more intensive efforts in production and trade issues than ever before. Countries that are aware that the easiest and fastest way to increase production and trade is to liberalize these activities, are increasingly turning to free zone practices. In this context, these zones are supported by various incentives and made attractive to investors. The most important of the incentives applied in the zones are the tax reductions or exemptions provided to the companies.

In the first part of the study, the free zone concept, the samples in some countries and the history of free zones in Turkey are examined. In the second part, 18 free zones in Turkey and incentives that apply to the free zones in Turkey, have been discussed in the framework of relevant legislation. In the last part of the study, the data related to the survey applied to enterprises in Kayseri Free Zone based on incentives are discussed. As results of the survey and findings obtained have shown that the incentives and tax advantages offered in free zones are the most important factors for companies to make investment decisions.

Keywords: Free Zone, Incentive, International Trade, Advantage

İÇİNDEKİLER

TÜRKİYE’DE SERBEST BÖLGELERE UYGULANAN TEŞVİKLER VE TEŞVİKLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ: KAYSERİ SERBEST BÖLGESİ ÖRNEĞİ

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK	i
İNTİHAL FORMU	ii
YÖNERGEYE UYGUNLUK SAYFASI	iii
ONAY	iv
ÖN SÖZ.....	v
ÖZET.....	vi
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR	xii
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xiv
TABLolar LİSTESİ.....	xv
GİRİŞ	1

1. BÖLÜM

SERBEST BÖLGELER

1.1. Serbest Bölgelerin Tanımı ve Özellikleri.....	4
1.2. Serbest Bölgelerin Kuruluş Amaçları	6
1.3. Serbest Bölgelerin Sağladığı Yararlar.....	7
1.3.1. İhracat Artışı.....	8
1.3.2. Transit Ticareti Geliştirme	8
1.3.3. Re-eksport Olanakları	9
1.3.4. İthalat Kolaylığı	9
1.3.5. Döviz Kazandırıcı Etki.....	10
1.3.6. Yeni İstihdam Olanakları	10
1.3.7. Yabancı Sermaye Akışı ve Teknoloji Transferi.....	11
1.4. Serbest Bölgelerin Ekonomiye Tehditleri.....	11
1.4.1. İthalat Baskısı Yaratma	11
1.4.2. Vergi Kaybına Neden Olma.....	12
1.4.3. Yatırımların ve Kaynakların Olumsuz Yönde Dağılımı	12
1.4.4. Yurt İçi Sanayi İle Rekabet	13

1.4.5. Yasadışı Faaliyetlerde Artış	13
1.4.6. Ücret Eşitsizliği ve Çalışma Şartları	14
1.5. Serbest Bölge Türleri	14
1.5.1. Serbest Ticaret Bölgesi	15
1.5.2. Serbest Liman.....	15
1.5.3. Antrepo.....	15
1.5.4. Serbest Üretim Bölgesi	16
1.5.5. Yatırım Bölgesi	17
1.5.6. İkiz Fabrikalar (Maquiladoras)	17
1.5.7. Özel Ekonomik Bölgeler.....	17
1.5.8. Serbest Bankacılık Bölgeleri veya Kıyı Bankacılığı.....	18
1.5.9. Serbest Sigortacılık Bölgeleri	19
1.5.10. Serbest Şehirler	19
1.5.11. Gümrüksüz Satış Mağazaları	19
1.5.12. Serbest Çevre	19
1.5.13. Serbest İthalat Bölgesi	20
1.5.14. Transit Bölge.....	20
1.6. Dünyada Serbest Bölgelerin Gelişimi	20
1.6.1. Avrupa Birliği'nde Serbest Bölgeler.....	22
1.6.1.1. Almanya	22
1.6.1.2. Yunanistan	23
1.6.1.3. Hollanda	23
1.6.1.4. İspanya	23
1.6.1.5. İrlanda	24
1.6.2. Avrupa Birliği Dışındaki Bazı Ülkelerde Serbest Bölgeler	24
1.6.2.1. Amerika Birleşik Devletleri	24
1.6.2.2. Çin.....	25
1.6.2.3. Singapur	25
1.6.2.4. Mısır	25
1.6.2.5. Birleşik Arap Emirlikleri.....	26
1.6.2.6. İran	26
1.6.2.7. Rusya.....	27
1.7. Türkiye'deki Serbest Bölgelerin Tarihsel Gelişimi	27

1.7.1. Osmanlı Dönemi	28
1.7.2. Cumhuriyetin İlk Yılları İle 1980'ler Arasındaki Dönem.....	29
1.8. Serbest Bölge Kanununa Ortam Hazırlayan Etmenler ve 3218 Sayılı Serbest Bölgeler Kanunu	35

2. BÖLÜM

TÜRKİYE'DE SERBEST BÖLGELER VE BÖLGELERE UYGULANAN TEŞVİKLER

2.1. Türkiye'deki Serbest Bölgeler	39
2.1.1. Mersin Serbest Bölgesi	41
2.1.2. Antalya Serbest Bölgesi	41
2.1.3. Ege Serbest Bölgesi.....	42
2.1.4. İstanbul İhtisas Serbest Bölgesi	42
2.1.5. Trabzon Serbest Bölgesi	43
2.1.6. İstanbul Trakya Serbest Bölgesi.....	43
2.1.7. Adana Yumurtalık Serbest Bölgesi.....	43
2.1.8. İstanbul Endüstri ve Ticaret Serbest Bölgesi	44
2.1.9. Samsun Serbest Bölgesi	45
2.1.10. Avrupa Serbest Bölgesi.....	45
2.1.11. Rize Serbest Bölgesi	45
2.1.12. Kayseri Serbest Bölgesi	46
2.1.13. İzmir Serbest Bölgesi	46
2.1.14. Gaziantep Serbest Bölgesi	47
2.1.15. TÜBİTAK Marmara Araştırma Merkezi Teknoloji Serbest Bölgesi.....	47
2.1.16. Denizli Serbest Bölgesi	48
2.1.17. Bursa Serbest Bölgesi	48
2.1.18. Kocaeli Serbest Bölgesi	48
2.2. Türkiye'deki Serbest Bölgelerin Ekonomik Etkileri.....	50
2.3. Türkiye'deki Serbest Bölgelerin Sunduğu Teşvikler ve Avantajlar	56
2.3.1. Türkiye'de Serbest Bölgelere Sağlanan Mali Teşvikler	57
2.3.1.1. Gelir ve Kurumlar Vergisi İstisnaları.....	60
2.3.1.2. Katma Değer Vergisi İstisnaları.....	65
2.3.1.3. Özel Tüketim Vergisi İstisnaları	67
2.3.1.4. Damga Vergisi ve Harç İstisnaları	68

2.3.1.5. Gümrük Vergisi İstisnaları.....	70
2.3.1.6. Kamulaştırma, Kiralama ve İrtifak Hakkı Hükümleri Açısından Tanınan Teşvikler.....	72
2.3.1.7. Emlak Vergisi Açısından Geçici Muafiyet	73
2.3.2. Türkiye’de Serbest Bölgelerde Sunulan Avantajlar.....	74
2.3.3. Türkiye’deki Serbest Bölgelerde Faaliyet Ruhsatı Alabilecekler ve Ruhsat Almak İçin Yapılması Gerekenler.....	75

3. BÖLÜM

KAYSERİ SERBEST BÖLGESİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

3.1. Kayseri Serbest Bölgesi ve Ekonomik Etkileri.....	77
3.2. Kayseri Serbest Bölgesi Araştırması.....	79
3.2.1. Araştırmanın Amacı ve Kapsamı	79
3.2.2. Literatür Değerlendirmesi	80
3.2.3. Araştırmanın Yöntemi.....	86
3.2.4. Bulgular ve Yorumlar	88
3.2.4.1. Firmaların Genel Özelliklerine İlişkin Bulgular	88
3.2.4.2. Kullanıcıları Bölgede Yatırım Yapmaya İten Faktörlere İlişkin Bulgular	90
3.2.4.3. Katılımcıların Kayseri Serbest Bölgesi’ni Değerlendirmelerine Ait Bulgular	92
3.2.4.4. Serbest Bölge Değerlendirmelerine İlişkin Bulgular	94
3.2.4.5. Firmaların Serbest Bölge İmkânlarından Yararlanma Düzeylerine İlişkin Bulgular	100
3.2.4.6. Firmaların İhracatın Artırılmasına Yönelik Politika ve Teşviklere İlişkin Görüşlerine Dair Bulgular	102
3.2.4.7. Firmaların Serbest Bölgelerde Karşılaşılabilecek Problemlerden Etkilenme Düzeylerine Yönelik Bulgular.....	104
3.2.4.8. Firmaların Serbest Bölgeye İlişkin Tatmin Düzeylerine Ait Bulgular	106
3.2.4.9. Firmaların Görüş ve Önerileri.....	108
EKLER.....	128
ÖZGEÇMİŞ.....	131

KISALTMALAR

A.Ş.	: Anonim Şirketi
AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ASBAŞ	: Antalya Serbest Bölge İşleticisi A.Ş.
BAE	: Birleşik Arap Emirlikleri
BEC	: Geniş Ekonomik Grupların Sınıflaması
BKK	: Bakanlar Kurulu Kararı
BUSEB	: Bursa Serbest Bölge Kurucu ve İşleticisi
CBK	: Cumhurbaşkanlığı Kararı
DENSER	: Denizli Serbest Bölge Kurucu ve İşleticisi
DESBAŞ	: İstanbul Endüstri ve Ticaret Serbest Bölge Kurucu ve İşleticisi A.Ş.
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
ESBAŞ	: Ege Serbest Bölge Kurucu ve İşleticisi A.Ş.
GAFİ	: Yatırım ve Serbest Bölgeler Genel Otoritesi
GASBAŞ	: Gaziantep Serbest Bölgesi Kurucu ve İşleticisi A.Ş.
ILO	: Uluslararası Çalışma Örgütü
İDESBAŞ	: İzmir Deri Serbest Bölgesi Kurucu ve İşleticisi A.Ş.
İMKB	: İstanbul Menkul Kıymetler Borsası
İSBAŞ	: İstanbul Trakya Serbest Bölgesi Kurucu ve İşleticisi A.Ş.
İSBİ	: İstanbul İhtisas Serbest Bölge Kurucu ve İşleticisi
İZBAŞ	: İzmir Serbest Bölge Kurucu ve İşleticisi A.Ş.
KAYSER	: Kayseri Serbest Bölgesi Kurucu ve İşleticisi
KDV	: Katma Değer Vergisi
KHK	: Kanun Hükmünde Kararname
KİT	: Kamu İktisadi Teşebbüs
KOSBAŞ	: Kocaeli Serbest Bölgesi Kurucu ve İşleticisi A.Ş.
KSB	: Kayseri Serbest Bölgesi
MESBAŞ	: Mersin Serbest Bölge İşleticisi A.Ş.
ÖTV	: Özel Tüketim Vergisi

RİSBAŞ	: Rize Serbest Bölge Kurucu ve İşleticisi A.Ş.
SASBAŞ	: Samsun Serbest Bölgesi Kurucu ve İşleticisi A.Ş.
SBK	: Serbest Bölgeler Kanunu
TAYSEB	: Toros Adana Yumurtalık Serbest Bölgesi Kurucu ve İşleticisi
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TCDD	: Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demiryolları
TEKGEB	: Teknoloji Geliştirme Bölgesi
TEKSEB	: Teknoloji Serbest Bölgesi
TEM	: Trans Avrupa Otoyolu
TRANSBAŞ	: Trabzon Serbest Bölge İşleticisi A.Ş.
TÜBİTAK MAM	: Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu Marmara Araştırma Merkezi

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Türkiye'deki Serbest Bölgeler.....	40
Şekil 2. Serbest Bölgelerin Toplam Serbest Bölge Ticaretindeki Payları (2018).....	52
Şekil 3. KSB'deki Mal Gruplarının Dağılımı (%).....	79
Şekil 4. Firmaların, Teşviklerin Yeterliliğine Dair Değerlendirmeleri.....	107

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1.	Serbest Bölgelerde Sektörel Yoğunlaşma	49
Tablo 2.	Türkiye’deki Serbest Bölgelere Dair Bilgiler	50
Tablo 3.	Serbest Bölgelere Göre Dış Ticaret (\$)	53
Tablo 4.	Yıllık Ticaret Hacimlerinin Ticaretin Yönüne Göre Dağılımı (\$)	54
Tablo 5.	Serbest Bölgelerin Toplam Ülke Ticaretindeki Payı (%).....	55
Tablo 6.	Serbest Bölgelerde Sağlanan İstihdam	56
Tablo 7.	Serbest Bölgelerde Sağlanan Vergi İstisnaları	60
Tablo 8.	Kayseri Serbest Bölgesi Yıllara Göre Ticaret Hacmi (1.000 ABD \$)	78
Tablo 9.	Serbest Bölgede Faaliyete Başlama Tarihleri	88
Tablo 10.	Firmaların Özellikleri	89
Tablo 11.	Firmanın Faaliyet Ruhsatı Türü	90
Tablo 12.	Firmaların Serbest Bölgede Faaliyet Gösterme Nedenleri.....	91
Tablo 13.	Firmaların Kayseri Serbest Bölgesi’ni Tercih Etme Nedenleri	91
Tablo 14.	Firmaların Kayseri Serbest Bölgesi’ne Dair Görüşleri.....	93
Tablo 15.	Firmaların KSB’nin Kuruluş Yeri ile KSB’ye Ulaşım Dair Değerlendirmeleri Arasındaki İlişki.....	94
Tablo 16.	Firmaların Yatırımdan Sonra Amaçlarını Gerçekleştirme Oranları.....	95
Tablo 17.	Vergi Avantajlarından Yararlanma Tatmin Düzeyi	96
Tablo 18.	Teşviklerden Yararlanma Tatmin Düzeyi	97
Tablo 19.	Dış Piyasalara Daha Kolay Ulaşım Tatmin Düzeyi	97
Tablo 20.	Diğer Faktörlere Dair Tatmin Düzeyleri	99
Tablo 21.	Firmaların Serbest Bölge İmkânlarından Yararlanma Dereceleri.....	101
Tablo 22.	Firmaların, Bölgelerde İhracatın Artırılmasına Yönelik Politika ve Teşviklere Dair Değerlendirmeleri.....	103
Tablo 23.	Serbest Bölgelerdeki Firmaların Karşılaşabildiği Problemlerin Katılımcılara Olan Etkileri	105
Tablo 24.	Firmaların, Teşviklerin Yeterliliğine Dair Değerlendirmeleri	106
Tablo 25.	Firmaların Kayseri Serbest Bölgesi’ndeki Yatırımlarına Dair Memnuniyet Durumları ve Yatırımdan Önceki Beklentilerinin Gerçekleşme Düzeyleri	108

GİRİŞ

Ticaret, en az insanlık kadar eski bir kavramdır. Üretimin ve kaynakların kısıtlı olmasından dolayı insanlar, binlerce yıldır kendilerinde olmayan mal veya hizmeti başkalarından sağlamak amacıyla alışveriş yapmaktadırlar. İlk zamanlar takas usulü yürütülen bu faaliyet; paranın keşfi, teknolojinin ilerlemesi, ulaşımın kolaylaşması gibi gelişmelerle form değiştirmiştir. Yüksek kültürlerin ve yeni devletlerin kurulması, ülkeler arası ticaretin yasal standartlar çerçevesinde gerçekleştirilmesi ihtiyacını doğurmuştur. Serbest bölgeler, gerek bu standartları sağlaması gerekse uluslararası ticareti kolaylaştırmasına binaen her zaman için cazip bir uygulama olmuştur.

Dünyada serbest bölge olarak nitelendirilebilecek ilk uygulamaların geçmişi asırlar öncesine dayanmaktadır. Bu bölgeler zaman içerisinde uygulamada birtakım değişikliklere uğramış olsalar da kuruluş amaçları temelde aynı kalmıştır.

II. Dünya Savaşı'ndan sonra batı ülkeleri, savaşın etkisiyle bozulan ekonomilerini düzeltmek amacıyla uluslararası ticaret faaliyetlerine hız kazandırma yoluna gitmişlerdir. Dolayısıyla bu dönemde, serbest bölgeler ülke ekonomileri için büyük önem kazanmıştır.

Yeni Çağ'da hâkim olan Merkantilist düşüncenin temel özelliklerinden birini oluşturan dış ticaret kısıtlamaları, serbest limanların ve serbest bölgelerin önemini artırmış ve bu nedenle Uzak Doğu'dan Avrupa'ya kadar bazı önemli limanlarda yeniden dış ticaret serbestisi tanınmaya başlanmıştır. Yakın Çağ'da ise serbest şehir uygulamaları yerini serbest bölge uygulamalarına bırakmaya başlamış ve bu uygulamalardan geriye hâlihazırda serbest kent olarak Hong Kong ve Singapur gibi birkaç ada ülkesi kalmıştır (Öztürk, 2013, s. 76).

1958'de İrlanda'da kurulan Shannon Serbest Bölgesi ticaret yanında üretim olgusunu da ortaya çıkarmıştır. Serbest bölgelerin temel özelliklerini taşıyan bu uygulamanın

yeniliği, serbestliğin artık üretim sürecini de içermesi olmuştur. Bu uygulamanın ihracatın geliştirilmesinde ve istihdamda sağladığı başarı gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerdeki politikacıların ve iktisatçıların ilgisini çekmiştir (Ahrens ve Meyer-Baudeck, 1995, s. 88).

Aynı şekilde Tayvan ve Güney Kore Hükümetleri, 1960'lı yılların sonlarında ihracat işlem bölgeleri oluşturmaya başlamış ve bu bölgelerin başarısı Hindistan, Malezya, Filipinler, Endonezya ve Sri Lanka gibi ülkeleri de bu tip bölgeler kurmaya yönlendirmiştir. Aynı doğrultudaki gelişmeler Çin Halk Cumhuriyeti'nde geç de olsa yansımaları bulmuştur. Komşusu Hong Kong ve Tayvan'ın serbest bölgeler konusundaki başarısından etkilenen Çin Halk Cumhuriyeti, 1979'da ülkenin çeşitli yerlerinde özel ekonomik bölgeler kurmaya başlayarak Uzak Doğu'daki bu yeni gelişmelere katılmıştır (Öztürk, 2013, s. 77).

Ülke sınırları içerisinde yer almasına rağmen gümrük sınırları dışında kabul edilen serbest bölgeler, özel mevzuatlarla düzenlenmekte ve birtakım teşviklerle desteklenmektedir. Dolayısıyla bu bölgeler, ticaretin spesifik bir uygulaması olup ülkeler açısından stratejik öneme sahiptir. Gün geçtikçe daha fazla küreselleşen dünyada serbest bölgelerin öneminin de gitgide artması, bu çalışma için serbest bölgeler konusunun seçilmesindeki en büyük etken olmuştur.

Literatürde serbest bölgeler konusunda yapılmış birçok çalışma bulunmasına rağmen bu çalışmalar genel olarak eski mevzuat çerçevesinde hazırlanmış ve dolayısıyla güncelliğini yitirmiştir. Bu çalışmada ise serbest bölgeler ve bölgelere uygulanan teşvikler en son mevzuat hükümleri çerçevesinde ele alınmıştır.

Türkiye'de serbest bölge kurma düşüncesi ilk olarak 19. yüzyılda Osmanlı Devleti'nde şekillenmeye başlamış ancak bu konudaki en somut ve kalıcı adımlar 1980'li yıllarda ihracata dönük sanayileşme politikasının benimsenmesi neticesinde atılmıştır. 1985 yılında bu politikalar çerçevesinde yürürlüğe giren 3218 sayılı Serbest Bölgeler Kanunu hâlihazırda Türkiye'deki serbest bölge faaliyetlerine yasal dayanak oluşturmaktadır.

3218 sayılı kanun, 1985 yılında yürürlüğe girdiğinde bölgede faaliyette bulunacak firmalara sınırsız ve süresiz vergi muafiyeti sunmaktaydı. 2004 yılında kabul edilen 5084 sayılı kanun ile bu uygulamaya son verilmesi ve 2008 yılı sonu itibarıyla

bölgelerde Türk vergi mevzuatının geçerli olması öngörülmüştür. Ancak daha sonrasında, bu durumun, bölgede yer alan özellikle üretici firmalar üzerinde olumsuz sonuçlara yol açacağına karar verilmiş ve bu sonuçların önlenmesi amacıyla 2008 yılında 5810 sayılı kanun kabul edilmiştir. Kanunla birlikte yapılan düzenlemeyle vergi muafiyetlerinin üretici kullanıcılar için Avrupa Birliği üyeliğine kadar devam ettirilmesi hükme bağlanmıştır.

Çalışmanın yapıldığı yıl itibarıyla Türkiye’de 18 serbest bölge faaliyet göstermektedir. Bu 18 serbest bölgede 2018 yılı verileriyle, toplamda yaklaşık 21 milyar dolarlık ticaret gerçekleştirilmiş; yaklaşık 71 bin kişiye ise istihdam sağlanmıştır.

1998 yılında kurulan Kayseri Serbest Bölgesi, kurulduğu dönemden beri neredeyse her yıl artan bir ticaret hacmiyle faaliyetlerini sürdürmektedir. Bölgede 2020 yılı itibarıyla 77 firma faaliyet göstermekte ve yaklaşık 5000 kişiye istihdam sağlanmaktadır. Bölgede, kullanıcıların büyük çoğunluğu üretim ruhsatına sahiptir ve firmalar genellikle mobilya, demir-çelik, cam ve plastik, alüminyum, PVC doğrama gibi sektörlerde faaliyet göstermektedirler.

3 bölümden oluşan çalışmanın 1. bölümünde serbest bölge ile ilgili genel bilgilere yer verilmiş, bazı ülkelerdeki serbest bölge uygulamaları ve Türkiye’deki serbest bölgelerin tarihi incelenmiştir. 2. bölümde Türkiye’de hâlihazırda faaliyet gösteren serbest bölgeler, ilgili mevzuat ve mevzuat çerçevesinde bölgelere uygulanan teşvikler açıklanmıştır.

Çalışmanın ana hatlarını Türkiye’de serbest bölgelere uygulanan teşvikler oluşturmaktadır. Bu bağlamda serbest bölge teşviklerinin, firmaların yatırım kararı vermelerinde ne ölçüde etkili olduğunun tespit edilmesi amacıyla Kayseri Serbest Bölgesi’nde yer alan firmalara anket çalışması uygulanmıştır. 3. bölümde ise anketler sonucunda elde edilen veriler analiz edilmiş ve yorumlanmıştır.

1. BÖLÜM

SERBEST BÖLGELER

1.1. Serbest Bölgelerin Tanımı ve Özellikleri

Serbest bölgeler, gelişmekte olan ülkelerde sınırları belirlenmiş, orada faaliyette bulunacak firmalara engelsiz/kotasız ortam ve özel teşvikler sunarak ihracata yönelik doğrudan yabancı yatırımları cezbetmek üzere tasarlanmış alanlardır (Papadopoulos ve Malhotra, 2007, s. 148). Serbest bölgelerde, işi gereği ikamet etmek zorunda olan kişiler dışında genellikle yerleşim yasaktır. Bu alanlar çoğunlukla uluslararası transit yollar üzerinde bulunan, gelişmiş kara, demir, hava ve deniz ulaşım olanaklarına sahip yerlerde kurulurlar. Bir şehrin bütünüyle serbest bölge olarak ilan edilmesi de mümkündür. Serbest bölgeler; hükümet, yerel idare, tüzel kişiler, kurumlar veya özel şirketler tarafından yönetilirler.

Serbest bölgelere malların giriş-çıkışları ülkelere göre ortak özellikler gösterir. Genellikle serbest bölgeye girecek olan mallar miktarı, menşei veya bölgede kalma süresi olarak kısıtlanamaz. Dış ülkelere serbest bölgeye giren mallar her tür ithalat vergisi ve formalitelerinden muaf tutulurlar. Serbest bölgenin bulunduğu ülkeden serbest bölgeye gönderilen mallar ihraç edilmiş sayılır ve ihracat işlemlerine tabi tutulurlar. Serbest bölgeden ülke içine alınan mallar ise o ülke açısından ithalat sayılır ve ithalat prosedürlerine ve vergilere tabi tutulur. Serbest bölgeden diğer ülkelere gönderilen mallar ise, o ülkeye girerken gümrüğe tabidirler (Akyürek, 1983, s. 11).

Serbest bölgelere ilişkin yapılmış tanımların birçoğu özetle aynı noktalara değiniyor olsa da aralarında ufak nüanslar bulunmaktadır.

En genel tanımıyla serbest bölgeler; ülkenin siyasi sınırları içinde olmakla beraber gümrük bölgesi dışında sayılan, ülkede geçerli ticari, mali ve iktisadi alanlara ilişkin

hukuki ve idari düzenlemelerin uygulanmadığı veya kısmen uygulandığı, sınaî ve ticari faaliyetler için daha geniş teşviklerin tanındığı ve fiziki olarak ülkenin diğer kısımlarından ayrılan yerlerdir (www.ticaret.gov.tr, 2019).

Atik (1998, s. 1)'e göre serbest bölgeler, herhangi bir ülkenin ulusal egemenlik sınırları içerisinde bulunmakla birlikte, bu ülkenin gümrük sınırları dışında kalan; genellikle uluslararası liman veya havaalanı yakınlarında kurulan; firmaların çeşitli ithalat ve ihracat kısıtlamalarına maruz kalmaksızın, uluslararası pazarlara girebilmelerine olanak sağlayan; endüstriyel park ve transit yükleme merkezi niteliğindeki, gümrük vergisi vb. sınırlayıcı faktörlerin en aza indirildiği belirli alanlardır.

Serbest bölgelerin gelişimi içinde; bazı bölgelerde bankacılık ve sigortacılık faaliyetleri yoğunluk kazanmış ve serbest bankacılık ve sigortacılık bölgeleri ortaya çıkmıştır. Buna bağlı olarak Erdoğan (1985, s. 6-7) ise serbest bölgeleri şu şekilde tanımlamıştır: Serbest bölge, bir ülkede belirli ticari ve/veya endüstriyel faaliyetlerin ve buna bağlı bankacılık, sigortacılık gibi hizmetlerin yürütülebileceği bir yeri gümrük sınırı dışında bırakmak suretiyle oluşturulan, sınırlandırılmış bir çalışma alanıdır.

Bu tanımlardan yola çıkarak serbest bölgelerin özellikleri şu şekilde sıralanabilir:

- Serbest bölgeler ülkelerin siyasi sınırları içinde fakat gümrük hattı dışındadır.
- Serbest bölgelerde, işi gereğiyle ikamet etmek zorunda olan kişiler dışında genellikle yerleşim yasaktır.
- Serbest bölgelerde sınaî ve ticari faaliyetler için normalden daha geniş teşvikler uygulanır.
- Genellikle uluslararası transit yollar üzerinde veya yakınına kurulurlar.
- Serbest bölgede faaliyet gösteren firmalar ithalat ve ihracat kısıtlamalarına maruz kalmazlar.
- Serbest bölgeler özel veya resmi kurumlarca işletilirler.
- Serbest bölgeye girecek mallar; miktarları, menşeleri ve bölgede kalma süreleri bakımından kısıtlanamaz.
- Serbest bölgeler ev sahibi ülkeye göre yurt dışı sayıldığından; bölgeden yurt içine girecek mallar ithalat, yurt içinden bölgeye girecek mallar ihracat prosedürüne tabi tutulurlar.

Bununla birlikte serbest bölgelerde yapılabilecek faaliyetler ise; ithalat, ihracat, depolama, malların çeşitli işlemlere tabi tutulması, çeşitli araçların bakım ve onarımı, bankacılık, sigortacılık faaliyetleri, yükleme, boşaltma gibi hizmetler ve sınaî faaliyetler olarak özetlenebilir (Erdoğan, 1985, s. 7).

1.2. Serbest Bölgelerin Kuruluş Amaçları

Devletlerin serbest bölge uygulamalarına yönelme amaçları, gelişmişlik düzeylerine göre ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir. Gelişmekte olan ülkeler genellikle üretim ve ihracatı artırma yönlü bir politikayla serbest bölge uygulamalarına yönelirken, gelişmiş ülkeler serbest bölgeleri daha çok lojistik faaliyetler yürütmek amacıyla kurmaktadır. Ancak yine de gelişmiş olsun ya da olmasın bütün ülkelerin, serbest bölge kurmasındaki ortak amaçlarının, ülke içindeki ekonomik faydaları maksimize etmek olduğu söylenebilir (Erkan ve Tatlıdil, 1990, s. 3). Bunun yanı sıra serbest bölgeler, farklı birçok amaca da hizmet eder.

Atik (1998, s. 1)'e göre bu amaçlardan bazıları şu şekilde sıralanmıştır:

- İhracata yönelik yatırım ve üretimin; dolayısıyla ihracatın artırılması,
- Endüstriyel malların ihracatında artış sağlanması sonucunda döviz gelirlerinin artırılması,
- İstihdam imkânlarının artırılması,
- Yabancı sermaye ve teknik bilginin (know-how) ülkeye girişinin teşvik edilmesi, yönetim becerilerinin geliştirilmesi, üretim artışının sağlanması ve uluslararası pazarlama imkânlarından istifade edilmesi,
- Daha iyi eğitilmiş, yetenekli ve kalifiye işgücünün sağlanması,
- Ülkeye yeni teknoloji girişinin artırılması,
- Ekonominin girdi ihtiyacının ucuz ve düzenli bir şekilde temin edilmesi,
- Ülke dışından gelen malların transit olarak diğer ülkelere satışının kolaylaştırılması,
- Ülkedeki hammadde kaynaklarının ve ara mallarının üretimde kullanılması ile katma değer yaratılması,
- Ekonomiye dinamizm ve canlılık kazandırılması,
- İthalatın ucuzlatılması.

Serbest bölgenin işlevi ise bu amaçları gerçekleştirebilmek için uygun zeminin oluşturulması olarak ifade edilebilir. Bu durumda serbest bölgelerin işlevselliğini belirleyen en önemli faktör, kuruluş amaçlarını ne ölçüde gerçekleştirebildiğidir. Zira başarılı olmuş ve bulunduğu ülkeye uzun süreler fayda sağlamış serbest bölgelerin yanı sıra işlevselliğini hiç kazanamamış yahut sonradan yitirmiş ve kaynak israfı olmaktan öteye geçememiş birçok serbest bölge denemesi de bulunmaktadır.

Dünyadaki serbest bölge deneyimleri, birçok faktörün, bu programların başarısını ve başarısızlığını etkilediğini ortaya koymaktadır. Bu faktörlerin özellik ve göreceli önemi bölgeden bölgeye, ülkeden ülkeye ve ayrıca serbest bölgenin fonksiyonlarına göre çeşitlilik göstermektedir. Dabour (1999, s. 12)'a göre bu faktörler;

1. Ev sahibi ülkenin politik ve ekonomik istikrarı,
2. İstimlâk ve kamulaştırmaya karşı güvence,
3. Ev sahibi ülkenin uluslararası ekonomik ilişkilerdeki güvenilirliğine ve uluslararası tahkim sistemi hususundaki tutumuna dayalı güvenilir bir yabancı yatırım politikası,
4. Ev sahibi ülkenin büyük dünya pazarlarına yakınlığı,
5. Bazı üretim faktörlerinin ev sahibi ülkedeki ucuzluğu,
6. Bankacılık, nakliye ve danışmanlık gibi hizmetlerin kalitesi ve uygunluğu,
7. Bölgedeki altyapı ve üstyapının mevcudiyeti ve yeterliliği,
8. Bölgedeki diğer serbest bölgelerle rekabet edebilme ve ev sahibi ülkenin yurt içi ekonomisindeki olumsuz rekabetten sakınabilme gücü,
9. Serbest bölgede kullanılan üretim faktörlerinin olabildiğince çoğunun yurt içinden temin edilebilme olanağı,
10. Serbest bölgenin kuruluş ve bakımının maliyet/fayda dengesinin sürdürülebilirliğinin sağlanması

olarak sıralanmıştır.

1.3. Serbest Bölgelerin Sağladığı Yararlar

Serbest bölgeler etkin bir uygulamayla, dış ticaret hacmi, ödemeler dengesi, ithalat ve ihracatı kolaylaştırma, sanayileşme, teknoloji transferi, istihdam gibi konularda ev sahibi ülkeye önemli yararlar sağlamaktadırlar (Erdoğan, 1985, s. 1).

Serbest bölgeler, öncelikle hangi amaç gözetilerek kurulmuş olursa olsun doğrudan veya dolaylı olarak diğer amaçlara da hizmet eder. Dolayısıyla serbest bölgelerin sağladığı yararları, kuruluş amaçları ile aynı veya benzer başlıklarda ele almak mümkündür.

1.3.1. İhracat Artışı

Serbest bölgede, ihraç edilmek üzere üretilen veya ambalajlanan, çeşitli biçimlerde işlenen malların maliyetleri, girdi olarak kullanılan ithal mallar için gümrük ödenmeyeceğinden düşük olacak ve ihraç mallarının dış pazarlardaki rekabet gücü artacaktır (Akyürek, 1983, s. 19).

Yurt içinde faaliyet gösteren firmalar, ihracat formalitelerini tamamlayarak mallarını serbest bölgeye getirdikten sonra burada mallarını süresiz depolayabilir, bu süre zarfında yurt içinde olduğundan çok daha kolay bir şekilde pazar araştırması yapabilir ve müşterisine malı zaman kaybı olmaksızın gönderebilir. Sözü edilen bu faaliyetler firmalar için önemli birer maliyet unsurudur ve serbest bölgelerin bu imkânları, ihracatçı firmalara zamandan ve paradan tasarruf etme olanağı sağlar; dolayısıyla ihracatın önünü açar.

Bunun yanı sıra ülke içinden serbest bölgeye giren her türlü üretim faktörü (hammadde, iş gücü, elektrik, su gibi temel girdiler vb.) ihraç sayıldığı için ev sahibi ülkenin ihracatı için artı bir kalem durumundadır.

1.3.2. Transit Ticareti Geliştirme

2006 yılında yayımlanan İhracat Yönetmeliği'nde transit ticaret, “yurt dışında veya serbest bölgede yerleşik bir firmadan ya da antrepodan satın alınan malın, ülkemiz üzerinden transit olarak veya doğrudan doğruya yurt dışında veya serbest bölgede yerleşik bir firmaya ya da antrepoya satılması” olarak tanımlanmıştır.

Türkiye, stratejik limanlara sahip olması ve ticaret yolları güzergâhında bulunması dolayısıyla serbest bölge olmadan da transit ticarete son derece elverişlidir. Öte yandan serbest bölgeler transit ticaret için en uygun alanlardır. Dolayısıyla serbest bölgeler, Türkiye'nin transit ülke olarak öneminin daha da artmasını ve bu faaliyetten daha fazla kazanç elde etmesini sağlamaktadır.

1.3.3. Re-eksport Olanakları

Re-eksport, bir ülkeden ithal edilen bir malın başka bir ülkeye ihraç edilmesidir (Erdoğan, 1985, s. 27). Re-eksport durumunda serbest bölgeler malların “dinlenme alanı” olarak kabul edilmekte, hasarlı malların ayıklanmasına olanak sağlanmakta ve böylece kayıplar en aza indirgenerek hasarlı mallar için gümrük vergisi ödenmemiş olmaktadır (Erkan ve Tatlıdıl, 1990, s. 4).

İthalatı gümrük vergisine bağlı mallarda tarife duvarlarının dışında kalması bakımından serbest bölgeler, re-eksport konusunda yasal cennetleri oluşturmaktadır. Çünkü ithalat ya da ihracatçılar, serbest bölge kanalıyla alım satımını yaptıkları malları bir başka ülkeye gönderdiklerinde gümrük vergisi, yalnızca ithalatı yapan nihai ülkede ödeneceğinden, teke indirgenmiş olur. Aksi halde mal, kaç defa alım-satım işlemi geçirmiş, yani kaç ülkeyi dolaşmış ise ödenecek ithalat vergisi de o ölçüde artardı. (Erkan ve Tatlıdıl, 1990, s. 6).

Özetle re-eksport, ülkeler için önemli bir ihracat geliridir ve zaten firmalar için cazip bir uygulama olduğundan bu faaliyeti daha kolay gerçekleştirebilmek, serbest bölgelerin firmalara ve dolayısıyla ev sahibi ülkeye sağladığı büyük avantajlardandır.

Re-eksport ve transit ticaret kavramları literatürde çoğu zaman aynı anlamda kullanılsa da yapılan tanımlamalardan transit ticaretin, re-eksporttan daha geniş bir faaliyet türü olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Şöyle ki, iki ülke arasında bir mal alış verişi esnasında, malların üçüncü bir ülke sınırları içinden direkt, yani hiçbir işleme uğramadan, geçiyor olması da transit ticarettir. Re-eksportta ise mallar ara ülkedeki tacir tarafından satın alınır ve nihai ülkeye ya da başka bir ülkedeki tacire ihraç edilir. Re-eksportta çoğu zaman kâr elde etme durumu söz konusudur.

1.3.4. İthalat Kolaylığı

Serbest bölgeler, ithalatın doğrudan ve zaman kaybetmeden yapılmasını sağlamaktadır. Bu sayede yerli üreticiler ithal girdileri serbest bölgelerden kolaylıkla ve hızlı bir şekilde temin edebildikleri için kendi ülkelerinde mallarını uzun süre stoklamak ve stok maliyetlerine katlanmak zorunda kalmamaktadırlar. (Bakkal; Bakkal; Kantar, 2017, s. 43-44).

Diğer yandan; finansman sıkıntısı çeken ithalatçı firmalar, ithal etmiş oldukları malları henüz ülkeye sokmadan serbest bölgeye getirerek burada depolarlar ve böylece malların tamamına ait gümrük vergisini bir defada toptan ödemekten kurtulurlar. Sadece kullanacakları kadar malı serbest bölgedeki depodan alıp gümrüğünü ödeyerek ülke içine sokarlar (Akyürek, 1983, s. 18).

Ayrıca yerli üreticiler serbest bölgeden ithal edecekleri girdileri bizzat kendileri görüp, inceleme ve uygunluğunu onaylama imkânına sahip oldukları için ürünün istenilen nitelikte olmaması riski de en aza indirilmektedir.

1.3.5. Döviz Kazandırıcı Etki

Serbest bölgeler ihracatı artırma ve yabancı sermayeyi teşvik etme fonksiyonu dolayısıyla ülkelere döviz kazandırmada da önemli bir rol üstlenmektedir.

Özellikle kalkınma çabası içinde olan ülkeler için çok önemli bir unsur olan döviz kazançları, ülkelerin dış ödemeler açığının kapanmasını sağlar. Döviz gelirleri ile giderleri arasındaki farkı yani dış ödemeler açığını kapatmanın çeşitli yolları vardır. Bunların en önemlileri ihracat gelirlerini artırmak, ithalatı kısmak, ticaret hadlerini lehe değiştirmek ve döviz ithal etmektir (Erdoğan, 1985, s. 37).

Serbest bölge içerisinde elde edilen kazançlar, doğrudan döviz kazançlarıdır. İşçi ücretlerinin yanı sıra diğer katma değer unsurları, örneğin depo kirası, arazi kirası ve kredi faizleri, bu çerçevede sayılabilir. Serbest bölge içerisinde yapılacak alışveriş, yabancı para cinsinden yapıldığından, bu tür kazançlar ülkenin döviz rezervleri açısından olumlu bir etki yaratmaktadır (Erdoğan, 1988, s. 349).

1.3.6. Yeni İstihdam Olanakları

Serbest bölge gerek kuruluş aşamasında gerekse faaliyet esnasında doğrudan veya dolaylı olarak birçok yeni istihdam alanı yaratmaktadır. Serbest bölgelerde yapılan yatırımlar sonucunda yaratılan yeni istihdam olanakları iş gücü talebini artırarak, işsizliği azaltıcı yönde ekonomiye katkıda bulunacaktır (Gümüş, 2007, s. 40).

Serbest bölgede oluşturulan istihdam, serbest bölgenin türüne göre değişiklik arz edebilmektedir. Zira serbest üretim bölgelerinin sağladığı istihdam ile serbest ticaret

bölgelerinin sağladığı istihdam birbirinden farklıdır. Serbest üretim bölgesi, özellikle emek yoğun üretim çoğunlukta, serbest ticaret bölgesinden daha fazla iş gücüne ev sahipliği yapacaktır.

1.3.7. Yabancı Sermaye Akışı ve Teknoloji Transferi

Serbest bölgelerde tanınan geniş teşvikler, minimuma indirilmiş bürokratik işlemler ve yine minimum devlet müdahalesi gibi faktörler firmalar için serbest bölgeleri cazibe merkezleri durumuna getirmektedir. Buna ek olarak uluslararası şirketler için; kendi ülkelerindekinden daha ucuz olan arazi, altyapı, iş gücü olanakları gibi imkânlar da ayrıca birer cazibe unsurudur. Bu imkânlar, genellikle şirketin ana ülkesine göre daha az gelişmiş olan ülkelerde mevcuttur. Dolayısıyla bu tip firmalar hem sermayelerini hem de ülkelerindeki yüksek teknolojiyi beraberlerinde getirerek daha az gelişmiş ülkelerde yatırım yaparlar. Yeni teknolojilerin gelmesi de teknik bilgi (know-how) akışının ve uzmanlaşmanın önünü açar.

1.4. Serbest Bölgelerin Ekonomiye Tehditleri

Serbest bölgeler, ev sahibi ülkeye ve bölgede faaliyette bulunan firmalara birçok kolaylık ve imkân sağlamasının yanında bazı zorlukları ve tehditleri de beraberinde getirmektedir. Uluslararası standartlara uygun bir serbest bölge kurmanın maliyeti son derece yüksektir ve yapılan yatırım harcamaları kendilerini çok uzun sürede amorti etmektedir. Bunun için serbest bölge kurulurken ciddi bir hâsılat-maliyet analizi yapılması gerekir (Toroslu, 2000, s. 12). Çünkü yatırımlar, maksimum kârlılık gözetilerek yapılmaktadır. Bu nedenle yapılacak analizlerde serbest bölgelerin olumlu ve olumsuz bütün yönlerinin ele alınması ve yatırım kararının analizlere göre verilmesi gerekmektedir. Buna göre serbest bölgelerin ülke açısından tehdit oluşturabilecek birtakım yönleri aşağıda başlıklar hâlinde incelenmiştir.

1.4.1. İthalat Baskısı Yaratma

Özellikle yabancı sermaye kuruluşlarının, serbest bölgede daha ucuz üretim girdilerini başka ülkelerden tedarik ederek üretim maliyetlerini azaltması, yurt içi piyasaya düşük fiyatla ithalat olanağı yaratarak serbest bölgenin kurulduğu ülkenin ithalatını artırıcı yönde etkileyebilmektedir (Erkan ve Tatlıdil, 1990, s.12).

Kimi zaman da yerli firmalar, iç pazarlara erişimin dış pazarlara oranla daha kolay olması ve firmanın iç pazardaki bilinirliği ve çevresi dolayısıyla bölgeden yurt içine satış yolunu tercih edebilmektedirler.

1.4.2. Vergi Kaybına Neden Olma

Gelişmekte olan ülkeler, serbest bölgelerde özellikle yabancı yatırımları çekmek amacıyla çeşitli türlerde vergi indirimleri uygulamaktadır. Bazı ülkelerde vergi indirimleri daha düşük oranlar şeklinde olurken bazılarında uzun yıllara varan vergi muafiyetleri sağlanmaktadır. Kimi ülkelerde ise bu bölgelerde elde edilen her türlü kazanç vergi dışı bırakılmıştır. Birçok iktisatçı bu indirimler sonucu kaybedilen olası vergi gelirlerinin, bu bölgelerden elde edilen istihdam kazançları ve diğer gelirleri aştığını iddia etmektedir (Öztürk, 2013, s. 79). Böyle bir durumda da serbest bölge, istihdam yaratma, yabancı yatırımları teşvik etme, ihracatı artırma gibi önemli fonksiyonları yerine getiriyor olsa bile kurulmasındaki en temel amaç olan ekonomik faydaları maksimize etme ilkesinden uzaklaşmış olmaktadır.

1.4.3. Yatırımların ve Kaynakların Olumsuz Yönde Dağılımı

Yabancı sermaye işletmeleri gümrüklü bölgelerde faaliyet gösterdiklerinde, kâr transferlerinin belirlenen oranlarda merkez ülkeye aktarılması söz konusudur. Aynı zamanda çok uluslu şirketlerin bağlı şirketleri ile yaptıkları mal ticaretinde uygulanan transfer fiyatlandırması belirli bir ölçüde denetlenebilmektedir. Ancak serbest bölgelerde yabancı sermaye yatırımlarına izin verilmesiyle bu firmaların kâr transferleri ve transfer fiyatlandırması uygulamaları denetimden çıkmaktadır. Serbest bölgelerde bu tür sınırlamalar ve denetim söz konusu olmadığı için çok uluslu şirketler kâr transferlerini istedikleri şekilde yapabilecekleri gibi, çeşitli ülkelerde daha az gelir vergisi ödeyebilmek için transfer fiyatlarını kullanabileceklerdir. Bunun sonucu olarak da yabancı yatırımların serbest bölgenin bulunduğu ülke ekonomisine katkısı azalmış olacaktır (Erkan ve Tatlıdil, 1990).

Sanayiciler, serbest bölgelerde sağlanan imkân ve kolaylıklardan yararlanmak amacıyla tesislerini serbest bölgelere kaydırmak isteyebilirler. Bu olayın sürekli bir hal alması durumunda da bölgeler arası dengesizlikler ortaya çıkacaktır (Afşar, 2012, s. 361). Serbest bölgelerde yatırım, üretim, istihdam gibi faktörlerin artması ve kaynakların

serbest bölgeye aktarılmasıyla serbest bölge gelişirken diğer sanayi bölgelerinin gelişiminde gerilemeler meydana gelebilir. Bu da yurt içi üretimin azalmasına ve yurt içi talebin ithalatla karşılanmasına sebep olacaktır.

1.4.4. Yurt İçi Sanayi İle Rekabet

Serbest bölgelerde üretilen malların, iç pazara satılması ev sahibi ülke ekonomisinde olumsuzluklara neden olur. Daha düzgün altyapı hizmetlerinden yararlanma olanağına sahip olan serbest bölge firmaları, iç pazarda faaliyet gösteren firmalara nazaran maliyet avantajı elde edebilirler. Serbest bölgeden yurt içine ithal edilen mallara konulan gümrük vergisi bu maliyet farkını telafi etmiyorsa yurt içi sanayi rekabet bakımından zayıf düşebilir (Toroslu, 2000, s. 12).

Öte yandan, serbest bölgede yatırım yapan yabancı firmalar, yerli ülkenin üretim girdilerini kullanarak yurt içindekilerle aynı mamulleri üretip dış pazarlarda yerli firmalarla rekabete girebilirler. Böylece yerli ülke, ihracatını arttırmak isterken, serbest bölgeler aracılığıyla, elindeki dış pazarları da yabancı kuruluşlara ve özellikle çok uluslu şirketlere kaptırabilmektedir (Erkan ve Tatlıdil, 1990, s. 12).

Özellikle ulaştırma maliyeti önemli bir dezavantaj ise serbest bölgelerden komşu ülkelere yapılan ihracat bu maliyeti azaltacağı için, bölgedeki firmalar, bu açıdan da yurt içi firmaların ciddi bir rakibi durumuna gelebilirler (Toroslu, 2000, s. 12).

1.4.5. Yasadışı Faaliyetlerde Artış

Serbest bölgelerin olumsuz yönlerinden biri de kaçakçılık için uygun bir ortam oluşturabilmesidir. Mal, döviz ve vergi kaçakçılığı bu bölgelerde rastlanabilen yasadışı faaliyetlerdendir. Fiziki mal kaçakçılığı riskini minimuma indirmek için sınırların iyi belirlenmesi ve giriş çıkışlarda güvenlik önlemlerinin en üst düzeyde tutulması gerekir. Vergi ve döviz kaçakçılığını önlemek için de sıkı ve etkin bir mali denetim sisteminin bulunması zorunluluğu vardır (Karaduman ve Yıldız, 2002).

1.4.6. Ücret Eşitsizliği ve Çalışma Şartları

Serbest bölgelerde genellikle grev hakkı ve sendikal faaliyetlere izin verilmediğinden işçi ücretleri yurt içindeki işçi ücretlerinden daha düşük tutulmaktadır (Toroslu, 2000, s. 12).

Bunun yanı sıra Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO)'nün 2014 yılında yayımlanan İhracat İşleme Alanlarında İşçi Sendikaları Kılavuzu (Trade Union Manual on Export Processing Zones)'nda, serbest bölgelerde kadın işçilere ödenen ücretlerin erkek işçilere ödenen ücretlerden çok daha düşük olduğu belirtilmiştir. Bu durum ve buna ek olarak serbest bölgelerde çocuk işçi çalıştırılıyor olması serbest bölgelere yöneltilen önemli eleştiriler konularındandır.

1.5. Serbest Bölge Türleri

Üzerinde durulan fonksiyonları yerine getirme açısından serbest bölgeler çeşitli özellikler göstermektedir. Bununla birlikte aralarındaki farkların çok net olmadığı görülmektedir (Erkan ve Tatlıdil, 1990, s. 6). Serbest bölge çeşitleri ve kapsamaları özellikle gelişmiş ve gelişmekte olan/az gelişmiş ülkelerde farklılık arz edebilmektedir. Gelişmiş ülkeler serbest bölgelerden lojistik ağırlıklı faydalanırken az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler üretim ve ihracat ağırlıklı faydalanmaya çalışmaktadır (Afşar, 2012, s. 355).

Serbest bölgeler, ülkede hâkim olan ekonomik ve hukuki kurallara uyulması açısından açık ve kapalı serbest bölgeler olmak üzere ikiye ayrılırlar. Buna göre açık serbest bölgeler, her çeşit ticari ve sınaî faaliyete olanak veren, ülke içindeki mevzuatın tamamıyla uygulama dışı olduğu alanlardır. Kapalı serbest bölgeler ise belli tür ekonomik faaliyetlere izin verilen ve mevzuatın kısmen uygulandığı alanlar olarak ifade edilir (Altay, 2006)*. Bununla birlikte serbest bölgeler, bölgede ağırlıklı olarak yürütülen faaliyetin türüne veya bölgenin fiziksel özelliklerine göre, aşağıdaki gibi daha spesifik sınıflandırmalara da tabi tutulabilmektedirler.

* Açık ve kapalı serbest bölgeler bazı kaynaklarda “Serbest Ticaret Bölgesi”nin türleri olarak ele alınmıştır.

1.5.1. Serbest Ticaret Bölgesi

Serbest ticaret bölgelerinde genellikle sadece malların depolanması, muhafaza edilmesi, paketlenmesi veya pazara hazırlanması için bazı işlemlere tabi tutulması, nakliyesi, re-eksport ve transit ticaret gibi ticari faaliyetlere izin verilmekte; endüstriyel faaliyetlere müsaade edilmemektedir (Akyürek, 1983, s. 12). Alıcı ülkelere gönderilmek üzere stoklanan veya muhafaza edilen mallar, ülke içine girmedikçe gümrük mevzuatına tabi olmazlar.

1.5.2. Serbest Liman

Serbest liman, serbest ticaret bölgelerinin bir hava veya deniz limanında kurulmuş türüdür. Bir limanın belli bir kısmında kurulmuş olabileceği gibi tüm limanın serbest liman olarak ilan edilmesi de mümkündür. Yabancı mallar bu belirlenen alanlara, kullanılmak, tüketilmek veya yeniden satılmak üzere gümrük vergilerine maruz kalmadan veya en düşük tarifeye girerler.

Serbest limanlar, ithalat, ihracat, depolama, transit ticaret, taşımacılık faaliyetlerinin yapılabilmesi ve her bayraktaki gemilerin serbestçe yararlanmalarının sağlanması amacıyla kurulmaktadır (Yiğit Şakar, 2008, s. 32).

Hâlihazırda normal limanlar, limana sahip ülkelerin ve denize kıyısı bulunmayan ülkelerin de komşu ülkeler vasıtasıyla, açık deniz ticaret yollarına çıkışını sağlamaları açısından büyük önem taşırlar. Serbest limanlar ise bu fonksiyona ek olarak vergi, depolama, işçilik, yükleme-boşaltma vb. ücretlerinin daha düşük olması dolayısıyla artı bir avantaj sağlamaktadırlar.

1.5.3. Antrepo

Antrepolar, yurt dışından gelen malların satılncaya kadar bekletildiği gümrük idaresinin denetiminde bulunan depolardır. Bu malların depolanması sırasında gümrük vergisi ödenmesi söz konusu değildir (Erkan ve Tatlıdil, 1990, s. 9).

Antrepolar, doğrudan gümrük idareleri tarafından işletilirse gerçek antrepo, özel kişiler tarafından işletilirse de fiktif antrepo adını alırlar (Seyidoğlu, 2017, s. 192). Türkiye’de antrepolar ile ilgili tüm yasal hükümler 4458 sayılı Gümrük Kanunu’nda belirtilmiştir.

Kanuna göre antrepolar, kullanılış biçimlerine göre özel antrepo ve genel antrepo olmak üzere ikiye ayrılırlar. Özel antrepolar, yalnızca antrepo işleticisine ait eşyaların konulması amacıyla kurulurlar. Genel antrepolar ise herkes tarafından kullanılabilen antrepolardır.

Antrepolar, uluslararası ticarete büyük kolaylıklar sağlamaktadırlar. Antrepolar sayesinde ithalatçının, malı yerinde görme ve istediği miktarlarda azar azar ithal etme imkânı bulunmaktadır. İhracatçı da malı piyasaya sürmek için en uygun zamanı buluncaya kadar bekleyebilir. İthalatçı, ayrıca bölümler halinde ithalat yapabildiğinden gümrük vergisinin tümünü bir defada ödeme zorunluluğundan kurtulmaktadır (Seyidoğlu, 2017, s. 192).

1.5.4. Serbest Üretim Bölgesi

Serbest üretim bölgeleri, serbest ticaret bölgesi ve organize sanayi bölgelerinin bir araya getirilmesiyle oluşmuştur (Tekeli ve İlkin, 1987, s. 11). Literatürde “serbest ihracat bölgesi” olarak da adlandırılan serbest üretim bölgeleri, genellikle hafif sanayi mallarının üretim veya montajının yapıldığı yerlerdir. Temel amaç ülkenin vergi ve öteki kısıtlamalarına tabi olmadan bu yörelerde üretimin çekiciliğini artırmak ve ülke ihracatının gelişmesine katkıda bulunmaktır. Onun için bu yerlere, “ihracat işleme alanları” da denir (Seyidoğlu, 2017, s. 190).

Serbest üretim bölgeleri genelde ihracata dayalı kalkınma politikası izleyen gelişmekte olan ülkeler tarafından tercih edilmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde bulunan serbest üretim bölgelerindeki göreceli ucuz iş gücü ve hammadde olanakları, geniş vergi teşvikleri, daha düşük ulaştırma maliyetleri vb. faktörler yerli üreticilerin yanı sıra yabancı üreticileri de bölgeye yatırım yapmaya özendirerek kalkınmanın önünü açar.

Serbest üretim bölgelerini, serbest ticaret bölgelerinden ayıran esas özellik, bu bölgelerin bir ticaret bölgesi olmaktan çok ithal edilen hammadde ve parçalardan üretilen ürünlerin ihracıyla uğraşan firmaları barındıran endüstriyel üretim bölgeleri olmalarıdır. Bu nedenle serbest üretim bölgelerinin tanımlanmasında, “tümüyle ihracata yönelik üretim” olayının ön plana çıkarılması gereği vardır (Erdoğan, 1985, s. 33).

1.5.5. Yatırım Bölgesi

Yatırım bölgeleri yerli yatırımları teşvik etmek amacıyla ülkenin geri kalmış yörelerinin canlandırılması için çeşitli özendirici teşvik tedbirlerin uygulandığı alanlardan oluşmaktadır (Erkan ve Tatlıdıl, 1990, s. 8). Yatırım bölgeleri genellikle bölgesel küçük işletmelerin ekonomiye katılmaları, üretim yapmaları, istihdam sağlamaları gibi amaçlarla iç tüketime yönelik olarak kurulurlar.

1.5.6. İkiz Fabrikalar (Maquiladoras)

İkiz fabrikalar komşu ülkelerin mukayeseli üstünlüklerinden yararlanmak, komşu ülkeler arasında ekonomik dayanışmayı artırmak gibi amaçlarla kurulur. Bunlardan daha çok ikili ticaretin artması şeklinde yarar sağlanır (Toroslu, 2000, s. 8-9).

Amerika Birleşik Devletleri (ABD)-Meksika sınırında kurulan ikiz fabrikalar bu türün en tipik örneklerindendir. Bu bölgelerdeki Meksika firmaları, sermaye yoğun kısımları ABD’de üretilen parçaları, gümrüksüz olarak ithal etmekte, sonra da Meksikalı işçilerin ucuz emeğinden yararlanarak monte etmekte ve tekrar ABD’ye ihraç edilmektedir. ABD ise malın tümüne gümrük vergisi koymayıp sadece Meksika’da eklenen değere vergi koymaktadır (Yiğit Şakar, 2008, s. 35).

1.5.7. Özel Ekonomik Bölgeler

Çakmak, Önden ve Samastı (2017, s. 602); özel ekonomi bölgelerini, birden fazla il veya ilçeyi kapsayan, belirli bir amaca uygun inşa edilmiş alt bölgelerden oluşan sınırlandırılmamış bölgeler olarak tanımlamışlardır. Özel ekonomik bölgeler, sanayi ve teknoloji altyapısı, liman, havaalanı, okullar, yerleşim alanları, ticaret yapıları, kültür/sanat ve turizm yapıları gibi tesisleri bulunan ve hep birlikte yönetilen, ülkenin geri kalanından farklı idari, düzenleyici ve mali rejimlerle çalışan alanlardır.

Özel ekonomik bölgeler, ülkedeki ekonomik faaliyetleri desteklemek, dış ticaret ilişkileri kurmak, bölgesel ekonomik kalkınma, teknoloji transferi, yerli ve yabancı yatırımları cezbetmek, re-eksport, mal taşımacılığı ve transit ticaret faaliyetlerini geliştirmek amacıyla kurulmaktadırlar (www.dakairanmasasi.com, 2019).

Öztürk (2009, s. 110)'e göre ise özel ekonomik bölgelerin kuruluş amaçları belli sektörleri geliştirmek (turizm, dış ticaret vb.) ve geri kalmış bölgelerdeki yatırımları geliştirmektir. Özel ekonomik bölgelerin en güzel örneğini Çin Halk Cumhuriyeti oluşturmaktadır. Bu bölgelere özel denmesinin nedeni Çin Halk Cumhuriyetindeki planlı ekonominin aksine, bölge ekonomisinin tamamen serbest piyasa kurallarına uygun olarak çalışmalarıdır. Özellikle Hong Kong, işletmelerin yoğunlaştığı bir bölge olmaktadır. Yabancı yatırımları ülkeye çekmek, gelişmiş teknolojilere sahip olabilmek için özel ekonomik bölgelerde gümrük muafiyetleri, vergi indirimleri, vergi istisnaları, bürokratik kolaylıklar, birçok yasal uygulamalardan muafiyet gibi ayrıcalıklar sağlanmaktadır.

1.5.8. Serbest Bankacılık Bölgeleri veya Kıyı Bankacılığı

Bir ülkede bankacılık sektörü için düzenlenen yasa ve yönetmeliklerin kapsamı dışında kalan serbest bankacılık faaliyetlerinin yürütüldüğü bölgeler serbest bankacılık bölgeleri, bölgelerde gerçekleştirilen faaliyetler ise kıyı bankacılığı olarak adlandırılmaktadır. Bu bölgelerde, kredi faizleri ve kredi verme yöntemlerinde devletin koyduğu kurallara uyma zorunluluğu ya önemli ölçüde gevşetilmiş ya da tamamen ortadan kaldırılmıştır. Bu bölgelerde yapılan bankacılık hizmetlerinden doğan gelirler vergilendirilmemekte ve bankaların döviz hesapları üzerinde herhangi bir sınırlama bulunmamaktadır (Toroslu, 2000, s. 8). Serbest bankacılık alanları, tavan ve taban faiz uygulamalarının dışında, kanuni ihtiyat ya da rezerv tutma konularında serbest, sermaye ile mevduat arasındaki ilişkilerin kurallara bağlı olmadığı, sermaye denetimi daha esnek olan bir serbest bölge türüdür (Erkan ve Tatlıdıl, 1990, s. 8-9).

Serbest bankacılık bölgelerinde amaç uluslararası piyasalarda dolaşan yabancı sermayeyi ülkeye çekmektir ve yurt dışından sağlanan kaynakların yine yurt dışı işlemlerde kullanılması hedeflenir.

Serbest bankacılığın yapılabilmesi için banka şubelerinin mutlaka belirli sınırlar içinde toplanması gerekmemektedir. Özel bir alana bağlı olmadan da gerekli mevzuatın hazırlanması ile kıyı bankacılığı yapılabilir (Yiğit Şakar, 2008, s. 33).

1.5.9. Serbest Sigortacılık Bölgeleri

Serbest sigortacılık bölgeleri, serbest bankacılık bölgelerinin sigortacılık sektörüne uyarlanmış hali olarak nitelendirilebilir. Ülkede sigorta sektörü için geçerli olan kural ve kısıtlamalar serbest sigortacılık bölgelerinde ya asgari düzeye indirilmiştir ya da tamamen kaldırılmıştır. Serbest sigortacılık faaliyetleri; sağlık, yangın, kaza gibi standart sigorta işlemlerinden farklı, daha geniş çaplı ve uluslararası niteliktedir (Hava, 1999).

1.5.10. Serbest Şehirler

Bir şehrin tümüyle serbest bölge olarak ilan edilmesiyle oluşur. Burada serbest bölge ile serbest şehir arasında işlevsel açıdan bir ayırım bulunmamaktadır ve sürdürülen faaliyetler serbest bölge faaliyetleri ile aynıdır. Ancak serbest bölgenin aksine serbest şehirlerde yerleşim yasak değildir. Hong Kong ve Singapur bu türün başarılı örneklerindendir (Altay, 2016).

1.5.11. Gümrüksüz Satış Mağazaları

Havaalanları ve gümrük kapılarında bulunan, sigara, içki ve çeşitli kıymetli eşyaların satıldığı mağazalardır (Toroslu, 2000, s. 8). Perakende satış söz konusudur ve özel tüketime yöneliktir. Buradaki ürünlere gümrük uygulanmadığından ürünlerin fiyatları, yurt içi fiyatlardan daha düşüktür.

1.5.12. Serbest Çevre

Serbest çevre, ülkelerin gelişmemiş yerlerinde, yerel tüketim amacına yönelik ithalatın gümrüksüz olarak gerçekleştirildiği bir bölgeyi ifade eder. Ülke sınırları içinde yer alan herhangi bir bölgede, ithalattaki gümrük vergisinin kaldırılmasının amacı, yurt içi ticari faaliyetlerle karşılanamayan yerel tüketim ihtiyaçlarını ithalat yoluyla karşılamaktır (Erdoğan, 1985, s. 67).

Serbest çevreler ile yatırım bölgeleri kurulum yerleri ve fonksiyonları açısından benzer olsa da kuruluş amaçları bakımından birbirinden ayrılmaktadırlar. Serbest çevre, bölgedeki tüketimi karşılamak amaçlı kurulurken, yatırım bölgesi bölgede üretimi artırmak ve bölgeyi canlandırmak amacıyla kurulur.

1.5.13. Serbest İthalat Bölgesi

Serbest bölgeler genellikle ihracatı artırmaya yönelik olarak kurulsalar da amaç bazen ithalatı artırmak da olabilir. Dış ticaret fazlası veren ülkeler dış ticaret dengesini sağlamak için ithalatı artırma yoluna başvurabilirler. Serbest ithalat bölgeleri, ithalat işlemlerini kolaylaştırmasından dolayı özellikle bu tarz ülkeler tarafından tercih edilen bir serbest bölge uygulamasıdır.

Serbest ithalat bölgesinde yerli üretici ve tüketiciler yabancı malları bölgeye ithal ederek burada depolayabilir ve ihtiyaç duyulduğunda partiler halinde yurt içine ihraç edebilirler. Bu sayede gümrük vergisini toptan ödeme gibi bir yükün altına girmemiş olurlar. Buna ek olarak yerli üreticilerin, ithal edecekleri ürünleri bu bölgelerde yakından görme fırsatının bulunması da ayrıca bir avantajdır.

1.5.14. Transit Bölge

Denize kıyısı olmayan ülkelerin ticari mal veya eşyalarının depolanması, dağıtılması amacıyla komşu sahil devletlerinde kurulan limanlardır. Bu sayede malların transit geçişinde gümrük vergisi, ithalat kontrolü gibi formaliteler uygulanmaz. Bu bölgelerde malların yalnızca depolanmasına ya da paketlenmesine izin verilir; diğer geliştirme işlemlerine izin verilmez. Transit bölgelerde depolama süresi ise sınırlı olmaktadır (Bakır, 1984, s. 12; Afşar, 2012, s. 356).

1.6. Dünyada Serbest Bölgelerin Gelişimi

Ülkeler, ihracatlarını artırmak, ülke dışından gelen malların transit olarak diğer ülkelere satışını kolaylaştırmak, ekonomiye canlılık kazandırmak gibi amaçlar doğrultusunda ticareti serbestleştirme yoluna başvururlar. Serbest bölgeler de bu amaçların yasal çerçevede ve en kolay şekilde gerçekleştirilmesine olanak verir.

Dünyada serbest bölge kapsamında değerlendirilebilecek ilk uygulamaların geçmişi, yaklaşık iki bin yıl öncesinin eski Yunan ve Roma Medeniyetleri'ne kadar uzanmaktadır. Yunanistan'ın Pire ve Challis Limanları, bu uygulamaların ilk örneklerini oluşturmuştur. Modern serbest bölgeler, geçmişteki bunlar gibi serbest şehirlerin zaman içinde değişime uğramasıyla meydana gelmiştir. Serbest şehir, bir şehrin tümünü kapsayan, siyasal yönden tamamen veya kısmen bağımsız, temel faaliyeti transit ticaret

olan ve ikametinin serbest olduğu bir bölge şeklinde tanımlanabilir. Modern yapıyla benzerlik taşıyan ilk serbest bölgeler ise 18. yüzyıldan itibaren Gibraltar (Cebelitarık) Adası (1704), Singapur (1819) ve Hong Kong’da (1842) faaliyet göstermeye başlamıştır (Erdoğan, 1985, s. 9; Atik, 1998, s. 1).

Serbest bölgelerin tüm dünyada yaygınlaşması 1930’lu yıllara rastlamaktadır. Bazı ülkeler, 1929 yılında başlayan ekonomik krizin kendileri üzerindeki etkisini azaltabilmek amacıyla ticari bölgelerindeki mal akışını artırmanın çözümünü serbest bölgeler oluşturmakta bulmuşlar ve dolayısıyla bu dönemde serbest bölgeler oldukça yaygınlaşmıştır (Akyürek, 1983, s. 15).

II. Dünya Savaşı’ndan sonra Batı ekonomileri bir iyileşme yarışı içine girmişler; bunun bir sonucu olarak da uluslararası ticarete yönelip ülkelerine kaynak sağlamaya çalışmışlardır. Bu dönemde, böyle bir rekabet ortamında uluslararası pazarda daha fazla pay sahibi olma amacındaki ülkeler için serbest bölgeler, her zamankinden daha elzem bir duruma gelmiştir.

Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal İşler Komisyonu’nun, gelişmekte olan ülkelerin ihracatının artırılması açısından, serbest bölgelerin önemli bir araç olduğunu 1967 yılında kabul etmesinden sonra gelişmekte olan ülkelerdeki serbest bölge çalışmaları daha da yoğunluk kazanmıştır. Özellikle Orta ve Güney Amerika, Afrika, Akdeniz, Ortadoğu, Asya ve Pasifik ülkelerinde serbest bölge uygulamaları oldukça fazladır. Küreselleşme sürecinin de etkisiyle, bölgelerin sayısı da günden güne artmaktadır (Yiğit Şakar, 2008, s. 21).

Dünyada serbest bölge uygulamaları genel hatlarıyla benzerlik göstermektedir. Vergi muafiyetleri, kuruluş yeri seçimi, bölgelerde yürütülen faaliyetler vb. hususlarda ülkeler arasında önemli farklar bulunmamaktadır. Bununla birlikte, gün geçtikçe gelişmekte olan ülkeler tarafından daha fazla tercih edilmekte olan serbest bölgeler, gelişmiş ülkeler tarafından çoğunlukla lojistik amaçlı kullanılırken, gelişmekte olan ülkeler tarafından ihracatı yükseltmek, yabancı sermaye yatırımlarını ve yeni teknolojileri ülkeye çekmek, döviz girdisini artırmak gibi daha çok ekonomik kalkınmaya yönelik amaçlar doğrultusunda kullanılmaktadırlar.

Dünyadaki serbest bölge örnekleri incelenirken Avrupa Birliği (AB) ülkelerini tek başlık altında toplamak mümkündür. Zira AB üyesi ülkeler, serbest bölge kurma esasları açısından birliğin kurallarına tabidir. Bununla birlikte uygulamada, ülkelere göre küçük farklılıklar da söz konusudur.

1.6.1. Avrupa Birliği'nde Serbest Bölgeler

AB'deki serbest bölgeler genellikle kıyı kesimlerde ya da Birliğe yakın adalarda serbest liman şeklinde faaliyet göstermektedirler. AB üyesi ülkeler, Avrupa Komisyonu'na danışmak kaydıyla, Birliğin gümrük sınırlarında bulunan bir alanda serbest bölge kurabilmektedirler. Bununla birlikte Birlik üyelerinin denizaşırı yerlerde, yani Birlik sınırları dışında, iç kısımlardakilere benzer şekilde muamele gören serbest bölge girişimleri de bulunmaktadır.

AB'deki serbest bölgeler, kamu tarafından kurulup işletilmektedirler. AB yasaları, serbest bölgelerde birkaç istisna dışında, üretim ve işleme faaliyetlerini kısıtlamaktadır. Yani AB'deki serbest bölgeler, serbest üretim bölgesinden ziyade serbest ticaret bölgeleri olarak faaliyet göstermektedirler. Bu da AB serbest bölgelerinin çoğunlukla uluslararası ticareti kolaylaştırmak ve hızlandırmak amacıyla kullanıldığını göstermektedir.

AB'de serbest bölgelerle ilgili Birliğe ait birtakım temel kurallar bulunmaktadır. 1993 yılında kabul edilen bir AB kanunu uyarınca serbest bölgelere giriş yapan mallar, Birliğin sınırları içerisinde serbest dolaşıma girmedikçe, AB'ye ithal edilmiş sayılmamaktadır. Dolayısıyla böyle mallar gümrük sınırları dışındaki mallar olarak muamele görürler ve serbest bölge sınırları içindeki mallar KDV, gümrük, ithalat gibi vergilerden muaf tutulurlar (Demirel, 2009, s. 2). Bu ortak uygulamaların yanı sıra Birlik içindeki ülkeler bazında birtakım nüanslara da rastlanmaktadır.

1.6.1.1. Almanya

Almanya'daki serbest bölgeler çoğunlukla serbest liman olarak faaliyet göstermektedirler. Bunlardan en önemlisi Bremerhaven Serbest Limanı'dır (2013 yılında kapatılmadan önce Hamburg Serbest Limanı, ülkenin ve dünyanın önemli serbest limanları arasında bulunmaktaydı). Bremerhaven Serbest Limanı, yaklaşık 4

milyon m² alan üzerine kurulu olmakla beraber, 3 milyon m²'lik alana sahip, dünyanın en büyük bitişik konteyner terminalini de bünyesinde barındırmaktadır. Limanda, ağırlıklı olarak lojistik faaliyet yürütülmekle birlikte, gemi yapım-onarım faaliyetleri de gerçekleştirilmektedir (<https://www.zoll.de>, 2020).

1.6.1.2. Yunanistan

Yunanistan'ın Pire ve Challis Limanları, dünyanın ilk serbest bölgeleri olarak kabul edilmektedir. Yunanistan'da serbest bölgelere dair ilk mevzuat 1914 yılında yürürlüğe konulmuş olmakla birlikte hâlihazırda serbest bölgeler AB'nin mevzuatına göre faaliyet göstermektedirler. Yunanistan'da 4 adet serbest bölge bulunmaktadır. Bunlar; Pire, Selanik, Heraklion ve Platigiali Serbest Bölgeleridir. Bölgelerdeki temel işlemler; depolama, elleçleme, antrepo faaliyetleri, ticari işlemler ile balık endüstrisi ve ticaretidir (<https://www.worldfzo.org>, 2020).

1.6.1.3. Hollanda

Hollanda'da faal bir serbest bölge bulunmamasına rağmen gümrük uygulamaları ile geniş ve esnek sistemli antrepo ve gümrük depolama alanları, serbest bölgelerin sağladığı birçok avantajı sağlamaktadır. Hollanda'da transit ticaret hâlindeki mallar veya sonradan ihraç edilecek olanlar, gümrük resmi veya diğer vergiler ödenmeden depolanabilirler ve minimum gümrük formalitesine tabi tutulurlar. Ayrıca ülkede, ihracat için üretimi söz konusu olan malların, gümrük resmi veya vergileri ödenmeden geçici olarak girişlerine müsaade edilmektedir (Altay, 2016, s. 14).

1.6.1.4. İspanya

İspanya'da hem ana kara üzerinde hem de adalarda birçok serbest bölge faaliyet göstermektedir. Ülkeye bağlı en büyük serbest bölgeler, Barselona, Cadiz, Kanarya Adaları ve Vigo'da bulunmaktadır. İspanya'daki gümrük mevzuatı firmaların kendi serbest ticaret alanları olmasına imkân tanımaktadır. Bölgelerde gümrük vergileri yalnızca üretilen veya bölgeye getirilen malların ülke içine ithal edilmesi hâlinde geçerli olmaktadır. Bu bölgelerde faaliyet gösteren firmalar, İspanyol iş kanunlarına bağlıdırlar (Kocaeli Ticaret Odası, 2019, s. 9).

1.6.1.5. İrlanda

Modern anlamda ilk serbest bölge girişimi İrlanda'nın 2 serbest bölgesinden biri olan Shannon Havaalanı'dır. Diğer serbest bölge ise Dublin'de bulunan Ringaskiddy Serbest Limanı'dır. Havaalanının tüm alanı serbest ticaret bölgesi statüsündedir ve kullanıcılara, havaalanı olanaklarının yanı sıra endüstri ve depolama imkânları da sunulmaktadır. İrlanda serbest bölgelerindeki başlıca faaliyet ve sektörler; hava araçlarının bakım ve onarımı, ticari faaliyetler, havacılık, yazılım, mühendislik, elektronik, ilaç vb.'dir (<https://www.worldfzo.org>, 2020).

1.6.2. Avrupa Birliği Dışındaki Bazı Ülkelerde Serbest Bölgeler

1930'lu yıllardan itibaren dünyanın değişik coğrafyalarındaki özellikle gelişmiş ülkelerde modern serbest bölgelerin oluşturulmasıyla o ülkelerin dünya ticaretindeki payları daha belirgin hale gelmeye başlamıştır. Ayrıca o ülkelerdeki uygulamalar gelişmekte olan ülkelere serbest bölge fikrinin yaygınlaşmasına da katkı sağlamıştır. Bu kısımda AB dışındaki belli başlı gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere serbest bölge uygulama örnekleri incelenmiştir.

1.6.2.1. Amerika Birleşik Devletleri

Amerika Birleşik Devletleri'nde serbest bölgeler ilk olarak 1934 yılında Dış Ticaret Bölgeleri Yasası (Foreign-Trade Zones Act of 1934)'nın yürürlüğe girmesiyle uygulanmaya başlanmıştır. ABD'de serbest bölgeler, dış ticaret bölgesi olarak adlandırılmakta; özel nitelikli serbest bölgelere göre isimleri farklılaşmaktadır. ABD'de, farklı bir uygulama olarak, alt-bölge (subzone) olarak nitelendirilen ve yalnızca bir firmanın üretim faaliyetinde bulunduğu serbest bölgeler yer almaktadır. 2015 verilerine göre ABD'de 311 adet faal serbest bölge bulunmaktadır. ABD serbest bölgelerinin faaliyetleri kamu gözetimi altındadır. Serbest bölgeler, bulundukları eyaletin yasalarının yanı sıra ABD'nin de kanun ve yasal düzenlemelerine tabidirler. Ülkede, başkanlığını Ticaret Bakanının üstlendiği, Hazine Bakanının da yer aldığı serbest bölgelerden sorumlu bir kurul bulunmaktadır (<https://www.worldfzo.org>, 2020).

1.6.2.2. Çin

Çin’de, 5 adet özel ekonomik bölge, 14 açık kıyı şehri ve bölgesi, 200 kadar ekonomik ve teknolojik gelişme bölgesi, 3 serbest ticaret alanı ve 2 de ihracat işleme bölgesi bulunmaktadır (<https://ticaret.gov.tr>, 2020a). Ülkenin en büyük ve en önemli serbest bölgesi, dünyanın en yüksek ticaret hacmine sahip Şanghay Limanı’nın yakınında bulunan ve 10 km²’lik bir alanı kapsayan Şanghay Serbest Bölgesi’dir.

Sıkı bir vergilendirme politikasına sahip olan Çin’de, bu gibi özellikli alanlara geniş vergi muafiyetleri ve teşvikler uygulanmaktadır. Serbest bölgeler, ülke içinde %32 olan kurumlar vergisinden 2 yıl süreyle muaf tutulmakta, seyreden 3 yılda da %50 indirimle vergi ödenmektedir. 5 yıl sonra ise serbest bölge firmasının diğer firmalardan farkı kalmamaktadır (Gebze Ticaret Odası, 2014).

1.6.2.3. Singapur

1800’lerin başından beri serbest şehir statüsü taşıyan Singapur, bu türün en başarılı örneklerinden birisidir. Ülkede, serbest bölgelerle alakalı ilk mevzuat 1969 yılında çıkarılmıştır ve 5 adet serbest bölge faaliyet göstermektedir. Söz konusu bölgelerden dördü deniz ticareti, bir tanesi ise havayolu kargoları içindir. Singapur serbest bölgeleri büyük ölçüde re-eksport ve bir ölçüde de depolama amaçlı faaliyet göstermektedirler. Serbest bölgelerdeki ürünler piyasaya sunulana kadar herhangi bir belgeye gerek duyulmadan depolanabilmekte ve asgari gümrük formaliteleriyle işlenip re-eksport yoluyla ihracı edilebilmektedir. Serbest bölgeler temel olarak malların transit gönderimi amaçlı olsa da lojistik faaliyetlere de izin verilmektedir. Bölgelerde endüstriyel faaliyetler ise Singapur Gümrüğüne başvuruda bulunulup izin alınmasıyla mümkün olmaktadır (Karlı, 2017, s. 8-9).

1.6.2.4. Mısır

Mısır’da serbest bölgeler, yatırım yasası ve serbest bölgelere dair uygulama yönetmeliği hükümleri çerçevesinde uygulanan, özel yatırım alanları olarak değerlendirilmektedir. Ülkede serbest bölgelerle ilgili mevzuatın yürütülmesi için Yatırım ve Serbest Bölgeler Genel Otoritesi (General Authority for Investment and Free Zones-GAFI) yetkili kılınmıştır. Mısır’da yatırımcı tarafından kurulup işletilen özel serbest bölgeler ile

devlet eliyle kurulup işletilen kamu serbest bölgeleri olmak üzere iki çeşit serbest bölge uygulaması yürütülmektedir.

Bölgelerde çoğunlukla ihracata dayalı endüstriler olmak üzere birtakım istisnalar dışında her türlü yatırıma izin verilmektedir. Bu istisnalardan bazıları; ulusal güvenlikle ilgili endüstriler (silah, patlayıcı vs.), alkollü içecekler, petrol arıtımı, gübre, vb.'dir (<https://gafi.gov.eg>, 2020).

1.6.2.5. Birleşik Arap Emirlikleri

Birleşik Arap Emirlikleri (BAE)'nde uygulanan en başarılı ekonomik kalkınma ve yabancı sermaye çekme politikalarından birisi serbest bölgelerin geliştirilmesi olmuştur. BAE'de serbest bölge dışındaki alanlarda faaliyet göstermek isteyen yabancı yatırımcılar, yerel bir sponsorla ortaklık kurmadan bu faaliyetleri gerçekleştirememekte; yalnızca, %51'i bu yerel ortağa ait olacak şekilde limitet şirket kurmak suretiyle ülkede faaliyet gösterebilmektedirler. Ancak serbest bölgelerde faaliyette bulunacak yabancı firmalara yerel ortak zorunluluğu konulmamış; %100 sahiplik hakkı tanınmıştır. Aynı zamanda BAE serbest bölgelerinde kullanıcılara 50 yıl, vergiden muafiyet avantajı sunulmaktadır.

Ülke genelinde 45 serbest bölge bulunmaktadır (<https://ticaret.gov.tr>, 2020b). Bunların içinde en gelişmiş olanı ise 1985 yılında Dubai'de kurulan Jebel Ali Serbest Bölgesi'dir. Jebel Ali Serbest Bölgesi dünyada ISO 9002 belgesi alan ilk serbest bölgedir. Emirliğe ait gelirlerin büyük bir bölümü turizm kazançlarından ve Jebel Ali Serbest Bölgesi'nden gelmektedir. Serbest bölgedeki sanayi yatırımlarının büyük kısmı, hafif sanayi ve son aşama montaja yöneliktir. Ayrıca birçok yabancı şirket bu bölgeyi dağıtım merkezi olarak kullanmaktadır. Jebel Ali Serbest Bölgesi'nde yer kalmamasından dolayı, bölgede yeni şirket kurmak isteyen firmalara serbest bölge lisansı ile Dubai içerisinde ofis açma imkânı tanınmaktadır (Dış İlişkiler ve İşbirliği Konseyi, 2013; <https://www.uaefreezones.com>, 2020).

1.6.2.6. İran

İran'da, 1993 yılında Serbest Bölge Kanunu, 2002'de yeni Yabancı Yatırımı Teşvik Kanunu yürürlüğe konmuştur. Ülkedeki serbest bölgeler, yabancı sermayenin teşvik

edilmesi ve artırılması amacı ile yabancı sermaye ve ticari düzenlemeler üzerindeki kısıtlamaların kaldırılmasına yönelik olarak tasarlanmıştır. 1993 yılında kabul edilen liberal yatırım kanunu ile birlikte serbest bölgelerin idaresi, %100 sermaye mülkiyet hakkı (arazi mülkiyeti hariç), kârın serbestçe transfer edilebilmesi, 15 yıllık vergi tescili ve vize kolaylıkları gibi konular düzenlenmiştir. Ancak buna rağmen İran'daki serbest bölgeler, devletin İran'ın petrol dışı ürünler ihracatını geliştirme düşüncesini gerçekleştirmek yerine, Dubai'den ithalatın gerçekleştirildiği bölgeler hâline gelmiştir. Serbest bölge uygulamalarından beklenen verim elde edilmediği için yeniden yapılandırma yönünde önemli adımlar atılmış, bölgeler özel mevzuatlarla yeniden düzenlenmiştir. Bölgeler, Serbest Bölgeler İdaresi Hakkında Kanun ve Yönetmeliklere tabidirler (Tahran Ticaret Müşavirliği, 2019, s. 24).

İran'daki serbest bölgeler, Cumhurbaşkanının liderliğinde, 14 Bakandan ve üst düzey resmi yetkililerden oluşan Özel Ekonomi ve Serbest Ticaret Bölgeleri Yüksek Konseyi tarafından idare edilmektedir. Ülkede 7 adet serbest bölge yer almaktadır (Kish, Qeshm, Arvand, Aras, Chabbar, Maku, Anzali) ve her bölgenin kendi idaresi ve bağımsız hukuki varlığı bulunmaktadır.

1.6.2.7. Rusya

Rusya'da serbest bölgeler genellikle turizm ve teknoloji odaklı yatırımların artırılması için tasarlanmıştır ve genel olarak dört tip serbest bölge uygulaması bulunmaktadır. Bunlar serbest ticaret bölgeleri, serbest üretim bölgeleri, serbest limanlar ve serbest turizm bölgeleridir. Serbest bölge uygulamalarına ilişkin ilk mevzuat 1988 yılında yürürlüğe girmiştir. Ülkede 27 adet serbest bölge faaliyet göstermektedir ve bölgelerdeki muafiyet oranı ve süreleri her serbest bölge için farklılık gösterebilmektedir (Aliğa Ticaret Odası, 2018, s. 18-19).

1.7. Türkiye'deki Serbest Bölgelerin Tarihsel Gelişimi

Asya ile Avrupa medeniyetleri arasındaki ticaret, İlk ve Orta Çağlardan beri, daima büyük bir canlılığa sahip olmuştur. Anadolu coğrafyası, kıtaların kesişme noktasında bulunması yani kıtalar arasında köprü vazifesi görmesi ve önemli denizlere açılması nedeniyle, her zaman için büyük ve işlek ticaret yollarının odağında bulunmuştur. Bu kadim bölge aynı zamanda asırlar boyunca çok önemli uygarlıklara da ev sahipliği

yapmıştır. Bu uygarlıkların hemen hepsi, kendi dönemlerinde, birer ticaret merkezi durumunda olmuşlardır. Tüm bu faktörler, Anadolu’da kurulan medeniyetlerin ticari kültürünün şekillenmesi ve gelişmesinde büyük rol oynamıştır.

Zaman içinde ulusal devletlerin kurulması, ticari faaliyetlerin belli standartlar çerçevesinde yürütülmesini ve buna bağlı olarak da ticaretin serbestleştirilmesi gereğini beraberinde getirmiştir. Ticari faaliyetlerin bu denli yaygın olduğu Anadolu’da da ticaretin daha serbest şartlarda yürütülmesi neredeyse bir zorunluluk olmuştur.

Türkiye’de, cumhuriyet öncesi ve sonrasında serbest bölge kurma teşebbüsleri hep olmuştur. Fakat serbest bölge çalışmalarında tam manada bir etkinlik ancak 1980’lerde ekonominin dışa açılmasına yönelik politikalarla birlikte mümkün olabilmektedir.

1.7.1. Osmanlı Dönemi

Türkiye’de, serbest bölge kurma düşüncesi 19. yüzyılda şekillenmeye başlamıştır. O dönemlerde, serbest liman ve bölge kurulmasının sağlayacağı faydalar, özellikle dış ticaretle uğraşan Beyoğlu tüccarı tarafından sık sık vurgulanarak fikrin yaygınlaşmasına neden olmuştur. Fakat bu öneriler, gümrük gelirlerinin bir bölümü kendisine bırakılmış olan Düyun-u Umumiye tarafından, gelir kaybı yaratacağı endişesiyle olumlu karşılanmamıştır. Ayrıca Osmanlı yöneticileri de, muhtemelen yabancı bir şirket aracılığıyla gerçekleştirilecek böyle bir girişimi, kapitülasyonu genişletebileceği gerekçesiyle olumlu karşılamamışlardır (Tekeli ve İlkin, 1987, s. 88).

1856 yılında, o dönemde Osmanlı sınırları içinde bulunan Sulina kentinde serbest bölge kurulması önerilmiştir. Fakat dönemin koşulları içerisinde bu öneri hayata geçirilememiştir. Kent daha sonra Romanya hükümeti tarafından, 05.08.1978 tarihinde çıkarılan bir kararname ile serbest liman haline getirilmiş ve işletmeye açılmıştır (Toroslu, 2008, s. 156).

Serbest bölge kurulmasına ilişkin ilk girişim 1908 Devrimi’nden sonra olmuştur. İttihat ve Terakki Fırkası bu amaçla bir komisyon kurmuştur. Komisyon, Çekmece Gölü veya Yedikule sahillerinde kurulacak bir serbest bölgenin 300 milyon altın franga mal olacağı, fakat bu yatırımın getirisinin, bu iş için alınacak borcun faizini bile

karşılamayacağı yönünde bir hesaplamada bulunmuştur (Tekeli ve İlkin, 1987, s. 88-89).

Sonuç olarak Osmanlı Devleti döneminde serbest bölge kurulması, dönemin şartları sebebiyle, düşünce olmaktan öteye geçememiştir.

1.7.2. Cumhuriyetin İlk Yılları İle 1980'ler Arasındaki Dönem

Cumhuriyetin ilk yıllarında Türk tacirleri yeni iş kolları bulmuşlar ancak uluslararası ticari ilişkilerde yabancı sermayeden yana işleyen kurulu iş bölümünü kendi lehlerine çevirememişlerdir. Yabancı sermaye kuruluşları uluslararası pazarları ellerinde bulundururken Türk tüccarlar ise bu kuruluşların yurt içi pazarla aracılığı vazifesini üstlenmişlerdir. Dış ekonomik ilişkilerdeki pozisyonlarını kısa süre içinde fark eden Türk tacirler 1923-1929 yılları arasında dış ticaretten aldıkları payın artırılması için devletin önlemler almasını talep etmişlerdir. Bu önlemler arasında İstanbul limanı içinde bir serbest bölge tesis edilmesi önerisi de bulunmaktadır (Paksoy ve Güllü, 2011, s.115).

Bunun üzerine hükümet, 1926 yılında, İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası tarafından oluşturulacak olan İstanbul İktisat Komisyonu'nu, İstanbul'da serbest liman kurulması ile ilgili rapor hazırlaması için yetkilendirmiştir. Komisyon, çeşitli Avrupa ülkelerindeki serbest bölgeleri inceleyerek 1926 ve 1927 yıllarında hükümete iki rapor sunmuştur. Hükümet, bu komisyonun yanı sıra, Kopenhag Liman Dairesi Başkanı'nın da İstanbul limanında incelemeler yapmasını istemiş ve konu ile alakalı görüşlerini almıştır. Hem Danimarkalı yetkili, hem de komisyon, İstanbul'da kurulacak bir serbest bölgenin olumlu sonuçlar doğuracağını raporlamıştır. Böylelikle, Türkiye'nin serbest bölgelerle ilgili ilk yasası olan 1132 sayılı Serbest Mıntıka Kanunu, 22.06.1927 tarihinde TBMM tarafından onaylanmış ve 19.07.1927'de yürürlüğe girmiştir. Ne var ki o dönemin şartları (dünyadaki ekonomik kriz, altyapı yetersizlikleri vb.), serbest bölge kurulması için uygulamaya geçilmesine imkân vermemiştir.

1132 sayılı kanuna dayanılarak bir serbest bölge kurulmamış, ancak serbest bölge benzeri istisnai uygulamalar söz konusu olmuştur. Bunlardan ilki; yasanın yürürlüğe girmesinden sonra, Türk Hükümeti ile Ford Motor Company arasında bir sözleşme yapılması; sözleşmenin ardından, 14.02.1929 tarihinde, söz konusu şirketin serbest

bölge avantajlarından yararlanmasına olanak sağlayacak özel bir yasa çıkarılmasıdır. Anlaşma ile şirkete, İstanbul gümrük sınırları içerisinde otomobil, kamyon, traktör ve uçak montajı yapabilme hakkı verilmekteydi. Bu serbest bölgeye getirilecek her türlü malzeme, vergi ve resimden muaf tutulacak ve burada istihdam edilecek işçi ve memurların, ikinci yılın sonunda, en az dörtte üçü Türk olacaktı. Şirket, fiyat ve kalitede büyük farklar olmadığı takdirde, kömür ve diğer girdiler ile bazı aksamı Türk pazarından alacak ve mamuller üçüncü ülkelere ihraç edilirken vergi ve resme tabi olmayacaktı. Türkiye içine yapılacak ihracatta ise şirket, tüm ithal vergi ve resimlerine tabi olacak ve Türkiye'nin buradan ithal ettiği mamul malların cinsine ve montaj oranlarına göre şirkete bir prim verilecek, fakat bu primler, o maldan alınan gümrük vergi ve resimlerinin %20'sini aşmayacaktı. Anlaşma, 25 yıl için geçerli olacaktı (Bağrıaçık, 1999, s. 13).

Ford Şirketi, Tophane'de belirlenen alanda fabrikasını tesis ederek 1930 yılında faaliyete geçmiştir. Ancak üretim ve tüketim mallarında tamamen ithalatla karşılandığı ve ekonomide dışa bağımlı olunan bu dönemde gerekli altyapı hizmetlerinin verilememesinden dolayı uygulamada başarılı sağlanamamış ve şirket, çalışmalarını sona erdirmek durumunda kalmıştır (Tümenbatur, 2012, s. 346).

Serbest bölge benzeri bir diğer girişim de 24.05.1946 tarihinde yürürlüğe giren 4893 sayılı “Şark Halı ve Kilimleri Benzerleri ve Hayvan Postları İçin Kurulacak Serbest Yer Hakkında Kanun” ile olmuştur. Kanun, Birinci Dünya Savaşı'ndan önce şark halı ve kilimleri için bir transit merkezi olan İstanbul'un bu değer ve önemini kaybetmesinde büyük bir etkisi görülen gümrük formalitelerinin yarattığı zorlukları ortadan kaldırmak, bu husustaki işlemleri ve yükümlülükleri sadeleştirmek düşüncesiyle hazırlanmıştır. Bu yasa ile birlikte; Türkiye üzerinden geçirilecek Şark halıları, kilimleri ve bunlardan yapılmış heybe, torba, yastık vb. ile terbiye görmüş ve görmemiş her çeşit hayvan postu için Gümrük ve Tekel Bakanlığı'nın müsaadesiyle bir serbest yer kurulması tasarlanmıştır. Kanunda, bahse konu eşyaların serbest yere girişinde, gümrük ve diğer giriş ve iç tüketim vergi ve resimlerinin alınmayacağı belirtilmiştir. Doğunun ve sektörün serbest bölge aracılığıyla kalkınması yönünde atılmış önemli bir adım olmasına karşın bu girişimle de tatmin edici bir sonuca ulaşılamamıştır (TBMM, 1941).

1950'lerin başında serbest bölgeler konusu tekrar gündeme gelmiş ve konuyla ilgili raporlar hazırlanmıştır. Hükümet, Serbest Bölge Kanunu tasarısını, Bakanlar Kurulu'nun 17.02.1952 tarihli toplantısında Yüksek Meclise sunmuştur. Tasarıda, serbest bölge kurulmasının Türkiye için ne kadar önemli bir husus olduğuna ve serbest bölge kurulmasıyla sağlanması beklenen faydalara değinilmiş, serbest bölgenin kurulacağı bölgenin değerlendirmesi yapılmıştır. Kuruluş yeri için, ilk etapta, daha önceki serbest bölge girişimlerinde de en uygun alan olarak raporlanan İskenderun ve İstanbul Limanı seçilmiştir. İstanbul, zaten stratejik öneme sahip olduğundan tasarıda daha çok İskenderun'un seçilme nedenlerinden söz edilmiştir. Tasarı, yalnızca o günkü şartlar altında İskenderun'da kurulması istenen serbest bölgenin değil; ilerde gerekli görülmesi hâlinde ülkenin başka yerlerinde de tesis edilmesi muhtemel her türlü serbest bölgenin kısa sürede kurulmasına imkân verecek şekilde düzenlenmiştir. Dönemin Dışişleri, Ticaret, Gümrük ve Tekel, Maliye ve Bütçe Komisyonlarının kanun taslağına ilişkin sundukları raporlarla birlikte 16 maddelik tasarı oylanmıştır. Nihayetinde, tasarı metninde yapılan birkaç değişiklikle, 1953 yılında 6209 sayılı Serbest Bölge Kanunu kabul edilmiştir (TBMM, 1952).

Yeniden yapılan bu yasal düzenlemenin ve 6209 sayılı kanunun kabulünün ardından İskenderun Limanı'nda ve Tuzla'da serbest bölge uygulamalarına geçilmiş ancak kanunun, serbest bölgelerin kurulması ve işletilmesi hususunda açık hükümler içermemesi ve konuyla ilgili diğer mevzuatın da yetersiz olması, bu serbest bölge girişimlerini olumsuz etkilemiştir. Bu girişimlerin başarısızlıkla sonuçlanmasının diğer sebepleri ise ihtiyaç duyulan altyapı hizmetlerinin verilememesi ve bürokratik işlemlerin karmaşıklığı olmuştur. Bu dönemde ülkenin ekonomik ve siyasi politikalarındaki karmaşıklık serbest bölgelere yeteri kadar destek verilememesine neden olmuştur (Tümenbatur, 2012, s. 346). 1965-1967 yılları arasında serbest bölgelerle alakalı iki kanun girişimi daha olmuş, fakat bu kanun tasarıları meclisten geçememiştir (Bağrıaçık, 1999, s. 15).

➤ 1930 Sonrasında Türkiye'deki Sanayileşme Politikaları ve 24 Ocak İstikrar Kararları

Türkiye'de sanayileşme ve endüstri konusu cumhuriyetin kuruluşundan itibaren, ekonomik gündemin en önemli konularından biri olmuştur. Çünkü sanayileşme olmadan ekonomik kalkınmanın sağlanamayacağı bilinmekteydi. Dolayısıyla

sanayileşme, ekonomik büyüme ve kalkınma ile eş anlamlı olarak kabul edilmiştir. Bu nedenlerle daha cumhuriyetin kuruluşunun ilk yıllarından itibaren konuya önem verilmiş, 1930'lu yıllarda 5'er yıllık sanayi planları yapılmıştır (Yıldırım, 2006). 1930-1980 yılları arasında, önceki dönemlerde ithal edilen malların, kısmen veya tamamen ülke içinde üretilmesine dayanan ithal ikameci sanayileşme politikası uygulanmıştır. Bu politikanın amacı ithalatın azaltılması, ihracat ile ithalat arasında bir denge kurulması ve bu sayede döviz tasarrufu sağlanmasıdır. Teorik olarak düşünüldüğünde oldukça avantajlı bir politika olmasına karşın uygulamadan yarar sağlanamamıştır. Şöyle ki temel girdilerde dışa bağımlı olunması, üretim artışına paralel olarak ithalatın da artmasına sebep olmuş ve döviz darboğazı yaratmıştır.

1970'lerin ortalarında, yükselen petrol fiyatları, döviz ve hammadde kıtlığı gibi nedenlerle ortaya çıkan çarpık sanayileşme, Türkiye ekonomisini büyük bir krize sürüklemiştir. Yürürlükteki istikrar programları aktif bir şekilde uygulanamamış ve bunun sonucu olarak yeni bir istikrar paketi hazırlanması ve uygulamaya konulması zorunluluk hâline gelmiştir. Bunun üzerine Türk Hükümeti, ekonomik anlamda bir dönüm noktası olarak sayılan 24 Ocak İstikrar Kararlarını hayata geçirmiştir. Bu kararlarla birlikte ithal ikameci politikalar yerine ihracata yönelik dış ticaret politikaları benimsenmiştir.

24 Ocak Kararları kısaca şu şekilde sıralanabilir (Sağlam, 2019):

- %32,7 oranında devalüasyon yapılarak günlük kur uygulamasına gidildi.
- Gübre, enerji ve ulaştırma dışında uygulanan destekler kaldırıldı.
- Yurt dışında sunulacak müteahhitlik hizmetleri desteklendi.
- Devletin ekonomideki payını azaltan tedbirler alındı.
- Kamu iktisadi teşebbüslerdeki (KİT) uygulamaya paralel olarak tarım ürünlerini desteklemek amacıyla yapılan alımları sınırlandırıldı.
- Uluslararası ticaret serbestleştirildi.
- Yabancı sermaye yatırımları özendirildi.
- Kâr aktarımlarına kolaylık sağlandı.
- İthalat aşamalı olarak serbestleştirildi.
- İhracat vergi iadesi, düşük faizli kredi, üretici ihracatçılara ithal girdide gümrük muafiyeti, sektörlere göre farklılaşan teşvik sistemiyle teşvik edildi.

- Konvertibl mevduat uygulaması sonlandırıldı.
- Döviz ticareti serbest bırakıldı.
- Döviz piyasası üzerindeki denetimler kaldırıldı, faiz oranları serbest bırakıldı ve reel faiz politikasına geçildi.
- Fiyat kontrol sınırlamaları kaldırılarak serbest piyasa ekonomisine geçildi.

Programın kısa vadeli amaçları, hızlı bir yükseliş eğilimine giren enflasyonu düşürmek, acil dış ödeme zorluklarını ortadan kaldırmak, ekonomideki atıl kapasiteleri harekete geçirerek büyüme hızını artırmak ve istihdam oranını yükseltmek olmuştur. Program, uzun vadede ise iki amaca odaklanmıştır. Birincisi, kamu kesiminin küçültülmesi, ikincisi ise bütün kurum ve kuralları ile serbest piyasa ekonomisine işlerlik kazandırılmasıdır (Kaya, 2013, s. 8).

Tekeli ve İlkın (1987) ise 24 Ocak Kararlarının amaçlarını ve özelliklerini şu şekilde sıralamıştır:

- Piyasa güçlerinin egemenliğinin savunularak tüm fiyat kontrollerinin kaldırılması,
- Faiz oranlarının yükseltilerek serbest bırakılması,
- Türk parasının değerinin önce büyük bir devalüasyon ile daha sonra günlük kur tespitiyle hızlı bir değer kaybına uğratılması,
- Enflasyonun azaltılması için bütçe açıklarının kapatılması gerekeceği savıyla kamu sosyal harcamalarının kısılması,
- Kamu faaliyet alanlarının daraltılması,
- Sübvansiyonların kaldırılması,
- Yeni vergilere gidiş,
- İhracatı artırarak dışa dönük bir ekonomi politikası izleyebilmek için yurt içindeki ücretlerin ve tarım ürünleri taban fiyatlarının saptanmasında sürekli enflasyon hızından düşük bir endekslemeye gidilerek emeğin ucuzlatılması ve iç talebin kısılması,
- Yabancı sermayeyi çekebilmek için özendirici önlemler getirilmesi,
- İthalatı serbestleştirici kararlar alınması.

Bu kararlarla Türkiye parasalcı ve arz ekonomisi yaklaşımlarını uygulamaya geçmiş, ekonomisini dışa açarak iç ekonomideki kaynak dağılımı ve gelir dağılımını dünya

fiyatlarına bırakmıştır. Serbest bölgeler de 1981 yılı ortalarında böyle bir ekonomik politikanın tamamlayıcısı olarak yeniden gündeme gelmiştir (Tekeli ve İlkın, 1987, s. 103).

1980’li yıllarda serbest bölge konusunun yeniden gündeme gelmesinde 24 Ocak Kararları ile dışa açık ekonomi politikalarının benimsenmesinin rolü oldukça büyüktür fakat tek etkenin bu yeni ekonomik model olduğu söylenemez. O dönemde yaşanan başka birtakım gelişmeler de serbest bölge çalışmaları için ayrıca itici güç olmuştur. Bunlardan bazıları şu şekilde sıralanabilir:

- **Orta Doğu Pazarlarının Önem Kazanması:** Söz konusu dönemde petrol fiyatlarının giderek artması, Türkiye’nin de yakın komşularından olan petrol üreticisi ülkelerin satın alma gücünde büyük bir yükselişi beraberinde getirmiştir. Dolayısıyla bu ülkelerin pazarlarında yer edinmek, gerek gelişmekte olan gerekse endüstrileşmiş ülkeler için bir zaruret haline gelmiştir. O dönemlerde, bir ülke pazarına girmenin en bariz ve etkili yolunun serbest bölge olduğu artık bilinen bir gerçektir. Buna ek olarak Akdeniz ülkelerinin serbest bölgeler aracılığıyla, Orta Doğu’ya yönelik olan ticaretin merkezi hâline gelmiş olmaları, Orta Doğu’ya açılan ticaret yollarının yakınında veya üzerinde bulunan Türkiye’yi serbest bölge hususunda hareketlendirmiştir (Akyürek, 1983, s. 66).
- **Türkiye’nin Döviz İhtiyacının Giderek Artması:** 1970’ler; hammadde (özellikle petrol) fiyatlarının yükselmesi, 1971’de Bretton Woods sisteminin çökmesi gibi nedenlerden dolayı küresel bir krizin yaşandığı yıllardır. Gelişmiş kapitalist ülkelerde, atıl kalan sermaye, kriz nedeniyle ticaret daralması yaşayan az gelişmiş ülkelerin talebiyle, bu ülkelere akmaya başladı. Ancak 1980’lerin başlarında, bu ülkeler dış borçlarını ödeyemez duruma geldiğinde, dış borç krizi ile karşı karşıya kaldılar. 2. Dünya Savaşı’ndan sonra, çeşitli uluslararası kuruluşlardan bir hayli borç almış olan Türkiye de söz konusu yıllarda ekonomik bunalım yaşayan ülkelere dendi. Neticede, serbest bölge kurulmasının, hem döviz kazançlarını artıracak hem de üretimde kullanılacak girdilerin ithalat maliyetini düşürerek dövizden tasarruf edilmesini sağlayacak bir girişim olması, Türkiye’yi serbest bölge kurulması hususunu düşünmeye iten bir faktör olmuştur (Akyürek, 1983, s. 66).

- **Dış Ticarete Daha İyi Rekabet Olanaklarına Duyulan İhtiyaç:** Türkiye 1980 İstikrar Tedbirleri ile birlikte iç pazara yönelik bir üretim ve pazarlama yapısından dış pazarlara yönelik bir sanayileşme modeline geçmeye başlamıştır. Bu modelin başarısı, büyük ölçüde ihracatta gösterilebilecek başarıya bağlıydı. Türk firmaları, dünya pazarlarında yabancı firmalarla rekabet edebilme ve yeni pazarlara yerleşerek ihracatı artırma olanağına, bir serbest bölgenin sağlayacağı avantajlarla sahip olabilecekti (Akyürek, 1983).
- **Yabancı Sermaye Girişini Teşvik Etme İhtiyacı:** Sanayileşme ve ekonomik kalkınma hedefinde olan ülkeler için yabancı sermaye yatırımları önemli bir unsurdur. Zira gelişmekte olan ülkelerin sanayileşmesinde, yabancı sermayenin getireceği yatırım kaynakları ve ileri teknolojinin rolü oldukça fazladır. Serbest bölgeler, sağladığı teşvik ve kolaylıklar sayesinde yabancı sermayenin ülkeye girişini hızlandırmaktadır. Dolayısıyla yabancı sermayenin sağlayacağı avantajlardan yararlanma gayesinin Türkiye'yi serbest bölge kurmaya iten sebeplerden biri olduğu söylenebilir.
- **Serbest Bölgelerin Dünyadaki Uygulamalarının Sağladığı Yararların Görülmesi:** Serbest bölgeler, küresel bir ekonomik krizin yaşandığı 1930'lu yıllardan itibaren gelişmiş ülkeler arasında yaygınlaşmaya başlamıştır. 1970'lere kadar genellikle gelişmiş ülkeler arasında dağılım gösteren serbest bölgeler, bu ülkelere sağladıkları faydaların görülmesiyle 70'lerden sonra gelişmekte olan ülkeler tarafından da benimsenmiş ve sıklıkla uygulanmaya başlanmıştır.

1.8. Serbest Bölge Kanununa Ortam Hazırlayan Etmenler ve 3218 Sayılı Serbest Bölgeler Kanunu

Türkiye Cumhuriyeti'nde, 1980'lere kadar serbest bölge kurulması konusunda bulunulan girişimler kısaca özetlenecek olursa; konu ilk olarak 22.06.1927 tarihinde 1132 sayılı kanunun çıkarılması suretiyle ele alınmıştır. Ancak sadece İstanbul'da bir serbest bölge kurulmasına imkân veren bu kanun yerine, Türkiye'nin gerek duyulan herhangi bir yerinde de serbest bölge kurulabilmesi düşüncesiyle, söz konusu kanun kaldırılmış ve 21.12.1953 tarihinde 6209 sayılı Serbest Bölge Kanunu kabul edilmiştir. Ancak, bu mevzuatın tanıdığı kısıtlı olanaklar çerçevesinde sadece 15.05.1957 tarihinde İskenderun Serbest Bölgesi işletmeye açılabilmiş fakat uygulamada başarısız olduğu için bu serbest bölge de kapatılmıştır.

1980’lerde benimsenen yeni ekonomi modeliyle birlikte ekonominin dışa açılması amacıyla alınan tedbirler, tanınan ihracat ve yatırım teşvikleri serbest bölge kurulması için özendirici bir etki yaratmış ve bu dönemde tekrar konuyla ilgili çalışmalara başlanmıştır. Yürütülen çalışmalar sonucu, 1983 yılında, yürürlükteki serbest bölge kanunu olan 6209 sayılı kanuna dayanılarak, Mersin ve Antalya limanlarında serbest bölge kurulmasına karar verilmiş ve 1984’te de bölgelerin sınırları Bakanlar Kurulu Kararı ile belirlenmiş ve ilan edilmiştir.

Bu arada serbest bölgelerin kurulması, yönetilmesi ve işletilmesiyle ilgili temel politika ve ilkeleri belirlemek, planlama ve koordinasyon faaliyetlerini yürütmek, bölgelerdeki faaliyetleri sektörler itibarıyla yönlendirmek, uygulamaları değerlendirmek, ruhsat vermek ve gerekli takipleri yapmak görevleri için Serbest Bölgeler Başkanlığı oluşturulmuştur. Bu Başkanlık, 18.06.1984 tarih ve 223 sayılı Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) Kuruluş ve Görevleri Hakkındaki Kanun Hükmünde Kararname ile DPT’ye bağlı bir başkanlık olarak kurulmuştur. Aynı kanun hükmünde kararnamenin 17’nci maddesiyle serbest bölgelerin valiliklere bağlı serbest bölge müdürlükleriyle işletilmesi ve yürütülmesi, bu bölge müdürlüklerinin görev, yetki ve çalışma esaslarının da Bakanlar Kurulu’nca düzenlenmesi hükme bağlanmıştır. Bu sayede, gerek 6209 sayılı kanunda gerekse serbest bölgeler tüzüğünde, o tarihe kadar Türkiye’de serbest bölgelerin kurulması ve yönetimiyle doğrudan görevli ve sorumlu bir merci tayin edilmemişken, böyle bir merci belirlenmiştir.

Ne var ki, yapılan çalışmalar sonucunda, 6209 sayılı kanun hükümleriyle, Türkiye’nin komşusu olan ülkelerdeki faaliyet serbestisinin sağlanamayacağı görülmüştür. 6209 sayılı Serbest Bölge Kanunu, hiçbir şekilde gelir ve kurumlar vergisi muafiyetlerine, sigortacılık ve bankacılık gibi hizmetlerin yürütülmesine ve hatta serbest bölgenin kuruluş faaliyetlerinin bir özel kuruluşa verilmesine imkân tanımamaktaydı. Böylece anılan kanunun, Türkiye’de kurulacak serbest bölgelere, komşu ülkelerin kendi serbest bölgeleri için tanıdıkları teşviklerden yararlanma imkânı vermeyeceği sonucuna varılmıştır. Bu durum karşısında, Türkiye’de artık benimsenen, üretim ve ihracatın artırılması esasına dayalı dışa açık ekonomi politikasına paralel olabilecek bir şekilde yeni bir kanun düzenlemesine gidilmiş ve Serbest Bölge Kanun Tasarısı hazırlanmıştır (TBMM, 1985).

Hazırlanan kanun tasarısı, 6209 sayılı kanuna göre çok daha nettir, amaç ve kapsamı daha geniştir ve yetkili kurum ve kuruluşlar tasarının düzenlendiği döneme göre revize edilmiştir. Tasarıda Türkiye’de neden yeni bir serbest bölge yasasına ihtiyaç duyulduğundan bahsedilmiş, yasanın gerekçeleri sıralanmış ve daha sonra 09.05.1985 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı’na sunulmasının ardından ertesi gün Sanayi ve Teknoloji ve Ticaret ile Plan ve Bütçe Komisyonlarına havale edilmiştir. Komisyonlar, tasarıya ilişkin gerekli incelemelerde bulunmuş, raporlarını hazırlamış ve Yüksek Başkanlığa sunmuşlardır. Komisyonlarca yapılan değerlendirme sonucunda, birkaç değişiklik ve ekleme ile birlikte, tasarı onaylanmış ve nihayetinde 3218 sayılı Serbest Bölgeler Kanunu, 15.06.1985 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanmasının ardından yürürlüğe girmiştir.

3218 sayılı kanun, ekonomik kalkınma planının da önemli aktörlerinden biri olan serbest bölge uygulamalarının, Türkiye’de yer bulması ve gelişmiş ülke örneklerinde olduğu gibi serbest bölgelerin ticari, ekonomik ve sosyal avantajlarından istifade edilmesi üzerine tasarlanmıştır. Ancak zaman içerisinde, dünyada ve Türkiye’de yaşanan siyasi ve ekonomik değişimler, uygulamada bazı aksaklıkların ortaya çıkması vb. nedenlerle kanunda çeşitli düzenlemelere gidilmiştir.

Bununla beraber, 1993 yılına kadar, serbest bölgelerin kurulması, yönetilmesi ve işletilmesi ile ilgili hususları düzenlemek amacıyla, her bir serbest bölge için ayrı birer yönetmelik çıkarılmıştır. Ancak daha sonra bu uygulamadan vazgeçilmiş ve 10.03.1993 tarih ve 21520 sayılı Resmi Gazete’de Serbest Bölgeler Uygulama Yönetmeliği, standart nitelikte bir yönetmelik olarak uygulamaya konulmuştur (Bağrıaçık, 1999, s.16).

Özetle, Türkiye’de serbest bölgelerle ilgili temel düzenlemeler 3218 sayılı Serbest Bölgeler Kanunu ve Serbest Bölge Uygulama Yönetmeliği ile yapılmaktadır. Bunların yanında, Serbest Bölgeler Genel Müdürlüğü tarafından yayımlanan genelgelerle de uygulamaya yön verilmektedir (Kiriş, 2016, s. 76). Ne var ki, Türkiye’deki serbest bölge uygulamalarıyla alakalı mevzuat bunlarla sınırlı değildir. Örneğin; 4458 sayılı Gümrük Kanunu’nun üçüncü bölüm birinci ayırım kısmı “Serbest Bölgeler” başlığını taşımaktadır ve serbest bölgelerle ilişkili her türlü mal hareketi, Serbest Bölgeler Uygulama Yönetmeliği’nin yanı sıra, bu kanunla birlikte açıklığa kavuşturulmuştur.

4458 sayılı kanunda olduğu gibi doğrudan hükümler içermeseler de 193 sayılı Gelir Vergisi Kanunu, 5520 sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu, 4817 sayılı Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun, 3065 sayılı Katma Değer Vergisi Kanunu gibi bazı kanunlar da serbest bölgedeki faaliyetlerin yasal çerçevesini oluşturmaktadır. 2. Bölüm’de, söz konusu kanunlardan, serbest bölgede uygulanan teşvik ve muafiyetlerle bağlantılı hüküm içerenler ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

2. BÖLÜM

TÜRKİYE’DE SERBEST BÖLGELER VE BÖLGELERE UYGULANAN TEŞVİKLER

2.1. Türkiye’deki Serbest Bölgeler

Türkiye’de serbest bölgeler 15.06.1985 tarihinde kabul edilen ve bu çalışmanın yapıldığı yıl itibarıyla da halen yürürlükte olan, 3218 sayılı Serbest Bölge Kanunu (SBK) çerçevesinde tesis edilmektedirler. 3218 sayılı kanuna ek olarak, 10.03.1993 tarihinde kabul edilen ve serbest bölgelerde faaliyet usul ve esaslarını kapsayan Serbest Bölgeler Uygulama Yönetmeliği ile serbest bölge uygulamalarına yön verilmektedir.

SBK’ye göre, Türkiye’de serbest bölgelerin yer ve sınırlarını belirlemeye Cumhurbaşkanı yetkilidir. Bölgelerin, kamu kurum ve kuruluşlarınca, yerli veya yabancı gerçek veya tüzel kişilerce kurulmasına, işletilmesine de Cumhurbaşkanı tarafından izin verilir. Yerli veya yabancı gerçek veya tüzel kişiler Ticaret Bakanlığı’ndan* ruhsat almak kaydıyla serbest bölgelerde faaliyette bulunabilirler.

Türkiye’de 1985’te 3218 sayılı kanunun yürürlüğe girmesinin ardından, 1987 yılında Mersin ve Antalya serbest bölgelerinin kurulmasıyla hayata geçen serbest bölge uygulaması 2020 yılı itibarıyla 18 aktif serbest bölge ile devam etmektedir.

Bu bölümde ayrıntılı olarak incelenecek olan 18 aktif serbest bölgenin dışında farklı serbest bölge girişimleri de olmuştur. Bu girişimler için farklı zamanlarda kararlar çıkarılmış fakat çok azı faaliyete geçebilmiştir. Faaliyete geçen bölgeler; Mardin

* Çalışmanın yapıldığı zaman itibarıyla SBK’de ruhsat vermeye yetkili Bakanlık, Ekonomi Bakanlığı olarak geçmektedir. Ancak 2017’de yapılan referandumla kabul edilen Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ile birlikte Ekonomi Bakanlığı ve Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, Ticaret Bakanlığı adı altında birleştirilmiştir. Dolayısıyla bu çalışmada, SBK’de yer alan Ekonomi Bakanlığı ifadesi, Ticaret Bakanlığı olarak geçmektedir.

Serbest Bölgesi ile Erzurum ili sınırlarında bulunan Doğu Anadolu Serbest Bölgesidir. 1994'te kurulan bu iki bölgenin, sonraki zamanlarda yeterli etkinliği gösteremedikleri için, kapatılmasına karar verilmiştir. Bunlar dışında yer ve sınırlarının belirlenmesine dair karar çıkarılan ancak faaliyete dahi geçmeden kararları yürürlükten kaldırılan bölgeler bulunmaktadır. Bu bölgeler; Ankara Anadolu Serbest Bölgesi (2005), İstanbul Menkul Kıymetler Borsası Uluslararası Menkul Kıymetler Serbest Bölgesi (1995) ve İpekyolu Vadisi Serbest Bölgesi (Sakarya, 1998)'dir. Bunlar dışında, yine yer ve sınırlarının belirlenmesine dair karar çıkarılan ve kararları iptal edilmemiş olan bölgeler de bulunmaktadır. Bunlar; Karaman Serbest Bölgesi (2017) ve Filyos Serbest Bölgesi (Zonguldak, 1994)'dir. Özetle, 3218 sayılı SBK kabul edildiğinden beri birçok serbest bölge kurma girişimi olmuş; bazıları çeşitli sebeplerden ötürü hiç kurulamamış bazılarıysa kurulduğu ve belli bir süre faaliyet gösterdiği hâlde beklenen verimi sağlayamadığı için kapatılmıştır.

Türkiye'de, aktif biçimde faaliyet gösteren serbest bölgeler *Şekil 1*'de harita üzerinde gösterilmiştir. Serbest bölgelerin kuruluş yeri açısından dağılımına bakıldığında kıyı ve sınır bölgelerinde ve uluslararası ticaret güzergâhları üzerinde veya bunlara çok yakın yerlerde kuruldukları görülmektedir.

Şekil 1. Türkiye'deki Serbest Bölgeler

Kaynak: Ticaret Bakanlığı Devlet Yardımları Rehberi, 2019, s. 93.

2.1.1. Mersin Serbest Bölgesi

Türkiye'nin ilk serbest bölgesi olan Mersin Serbest Bölgesi'nin sınırları; 04.03.1985 tarih 85/9200 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile belirlenmiştir. Resmi açılışı ise 03.01.1987 tarihinde yapılmıştır. İlk aşamada 776 dönüm alan üzerine kurulu olan bölge, zaman içinde yapılan ilaveler ile 836 dönüme genişletilmiştir (www.mesbas.com.tr, 2020a).

Mersin Serbest Bölgesi, Türkiye'nin Doğu Akdeniz sahilinde coğrafi bakımdan en iyi konumda, Türkiye'nin dış ticaret potansiyeli için iktisadi bir atlama taşı olarak ve en büyük uluslararası pazarlara yakınlığının yanı sıra, Rusya, Türk Cumhuriyetleri, Orta Doğu ülkeleri, Akdeniz ve Kuzey Afrika pazarlarına yakınlığı sebebiyle bir merkez teşkil edecek şekilde kurulmuştur (Atik, 1998, s. 8).

Mersin Serbest Bölgesi'nin işletilmesi 06.08.1986 tarih 10877 sayılı ve 31.10.2016 tarih 2016/9458 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı gereği Mersin Serbest Bölge İşleticisi A.Ş. (MESBAŞ)'ye verilmiştir. Bu kararlara istinaden Mersin Serbest Bölgesi'nde tüm hizmetlerin verilmesi MESBAŞ'ın yükümlülüğüne bırakılmıştır (www.mesbas.com.tr, 2020b).

2.1.2. Antalya Serbest Bölgesi

Antalya Serbest Bölgesi, 06.06.1985 tarihinde Bakanlar Kurulu Kararı ile yer ve sınırları tespit edilip 14.11.1987 tarihinde hizmete girmiştir.

Bölge, Antalya-Kemer karayolu güzergâhında, Antalya Limanı'nın hemen bitişiğinde şehir merkezine 12 km, havalimanına 25 km mesafede 782.482 m²'lik bir alana kurulmuştur. Bölgedeki faaliyet konularının başlıcaları; yat üretimi, medikal, tekstil, tarım, inşaat, elektrik-elektronik sektörleridir.

Arazi ve altyapı finansmanı devletçe karşılanan, üstyapısı ise yatırımcı firmalar tarafından gerçekleştirilen Antalya Serbest Bölgesi'nin işletimi, Bakanlar Kurulu Kararı ile özel sektöre verilmiş ve bu amaçla hisselerinin % 44'ü kamuya % 56'sı özel sektöre ait olan Antalya Serbest Bölge İşleticisi A.Ş. (ASBAŞ) kurulmuştur (www.asbas.com.tr, 2020).

2.1.3. Ege Serbest Bölgesi

Ege Serbest Bölgesi, İzmir'in Gaziemir ilçesinde 2.5 milyon m²'lik bir alan üzerinde kurulmuştur. 14 Ağustos 1990 tarihinde faaliyete geçen Ege Serbest Bölgesi, bir özel sektör kuruluşu olan Ege Serbest Bölge Kurucu ve İşleticisi A.Ş. (ESBAŞ) tarafından kurulmuş ve işletilmektedir. Bölge, havalimanına 4, İzmir limanına 12, otoyol ağına ise 1 km mesafededir.

Bir serbest üretim bölgesi olan Ege Serbest Bölgesi'nde ağırlıklı olarak havacılık ve savunma sanayi, elektrik-elektronik, otomotiv, makine imalat ve montajı, kimya, enerji, tekstil, gıda işleme ve paketlenme gibi sektörler yer almaktadır. En fazla ticareti yapılan mallar ise, tekstil ürünleri, konfeksiyon, ağır iş makineleri, kimyasal ürünler ve dayanıklı tüketim mallarıdır (www.esbas.com.tr, 2020).

2.1.4. İstanbul İhtisas Serbest Bölgesi

03.03.1990 tarihli ve 90/220 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile yer ve sınırları belirlenen İstanbul İhtisas Serbest Bölgesi, 184.689 m²'lik bir alanda faaliyet göstermektedir. Bölge, İstanbul Atatürk Havalimanı'nın yanında kurulması sebebiyle kuruluşundan 2020 yılına kadar İstanbul Atatürk Havalimanı Serbest Bölgesi adını taşımıştır. İstanbul Atatürk Havalimanı'nın 2019 yılında İstanbul Havalimanı'na taşınmasının ardından 19.02.2020 tarihinde yayımlanan Cumhurbaşkanlığı kararnamesi ile serbest bölge de İstanbul İhtisas Serbest Bölgesi adını almıştır.

Yap-işlet-devret modeline göre kurulan İstanbul İhtisas Serbest Bölgesi, İSBİ A.Ş. (İstanbul İhtisas Serbest Bölge Kurucu ve İşleticisi A.Ş.) tarafından işletilmektedir. Şirket, bu sorumluluğu 1996 yılında 40 yıllık bir süre için üstlenmiştir (<http://www.isbi.com.tr>, 2020a).

Bölgede yer alan firmalar, bilgisayar yazılım, bilgisayar donanım, tekstil, tıbbi cihazlar, elektrik, elektronik, makine donanım, otomotiv gibi çeşitli alanlarda faaliyet göstermektedirler (<http://www.isbi.com.tr>, 2020b) .

2.1.5. Trabzon Serbest Bölgesi

Trabzon Serbest Bölgesi, 06.04.1991 tarihli ve 91/1693 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile 09.05.1991 tarihinde faaliyete geçmiştir. Bölge, Karadeniz'in önemli limanlarından biri olan Trabzon Limanı'na bitişik olarak kurulmuş olup, Trabzon Limanı içinde liman işletmeyle terminal hizmetleri konusunda birlikte çalışmaktadır. Bölge arazisi kamuya ait olup, altyapı hizmetleri devlet tarafından yapılmıştır. Bölge içindeki tüm hizmetler TRANSBAŞ (Trabzon Serbest Bölge İşleticisi A.Ş.) tarafından verilmektedir. Bölge, Trabzon Havalimanı'na 6,4 km, Artvin/Hopa Sarp Sınır Kapısına 187 km, Ağrı/Doğubeyazıt Sınır Kapısına 610 km mesafede olması ve Trabzon Limanı içerisinde bulunması dolayısıyla kullanıcılara lojistik avantaj sağlamaktadır. (<http://www.transbas.com>, 2020).

2.1.6. İstanbul Trakya Serbest Bölgesi

Türkiye'nin, kullanıcılara tapu mülkiyeti veren ilk serbest bölgesi olan Trakya Serbest Bölgesi'nin kurulmasına 31.10.1990 tarihli ve 90/1102 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile karar verilmiştir. Bölgenin kurulup işletilmesini ise 21.01.1991 tarihli 91/1409 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile İstanbul Trakya Serbest Bölge Kurucu ve İşleticisi A.Ş. (İSBAŞ) üstlenmiştir (<http://www.isbas.com.tr> 2020a; <http://istanbulbolge.gtb.gov.tr>, 2020).

387.500 m²'lik bir alanda faaliyet göstermekte olan bölge, Trans Avrupa Otoyolu (TEM)'na 3 km, Mahmutbey girişine 30 km, E-5 karayoluna 10 km, Kumport Limanına 20 km mesafesiyle, avantajlı bir konumda yer almaktadır. (<http://www.isbas.com.tr>, 2020b).

2.1.7. Adana Yumurtalık Serbest Bölgesi

04.03.1985 tarihli Bakanlar Kurulu Kararı ile kurulmasına karar verilen Adana Yumurtalık Serbest Bölgesi, Türkiye'nin ilk serbest bölgelerinden biridir. Bölgenin kuruculuğu ve işleticiliği, 1990 yılında 30 yıl süreyle, bu amaçla kurulan Toros Adana Yumurtalık Serbest Bölgesi Kurucu ve İşleticisi (TAYSEB) A.Ş.'ye verilmiştir. TAYSEB A.Ş. ayrıca %9,56 hissesi ile Mersin Serbest Bölgesi'nin (MESBAŞ) ve %10 hisse ile Antalya Serbest Bölgesi'nin (ASBAŞ) kurucu ortağıdır. 1990'da bölgenin

işletmeye açılması için başlatılan çalışmalar, Körfez Krizi ve bunun neticesindeki olumsuz ekonomik gelişmeler nedeniyle durdurulmak zorunda kalınmıştır. 1997 yılından itibaren yaşanan olumlu ekonomik gelişmeler, potansiyel kullanıcıların talepleri ve Güneydoğu Anadolu Projesi'ndeki gelişmeler sonucunda, bölgedeki altyapı yatırımlarına yeniden başlanmış ve 1998 yılının Eylül ayında Adana Yumurtalık Serbest Bölgesi resmen açılmıştır (<https://ortaakdeniz.ticaret.gov.tr>, 2020; <http://tayseb.com/tr/> 2020a).

Adana Yumurtalık Serbest Bölgesi, 5 km'lik sahil şeridi ve 4.6 milyon m²'lik alan üzerine kurulmuş Türkiye'nin en büyük serbest bölgelerinden biri konumundadır. Bölge, İskenderun Körfezi'nde, Adana-Hatay illerinin birleşiminde yer almakta ve küresel ölçekte Orta Doğu, Yakın Doğu, Avrupa ve Kuzey Afrika pazarlarına yakın bir konumda bulunmaktadır. Aynı zamanda bölge, liman ihtiyaçlarının karşılandığı Torosport Ceyhan Limanı'nın yanında, Adana Havalimanı'na 80 km, Erzin Tren İstasyonu'na ise 16 km mesafede yer almaktadır.

Bölgede kimya-petro kimya başta olmak üzere, tersane, çimento, demir-çelik, gıda ve yem sektörü gibi farklı alanlarda ve büyük oranda üretime dayalı sanayi tesisleri faaliyet göstermektedir (<http://tayseb.com/tr/>, 2020).

2.1.8. İstanbul Endüstri ve Ticaret Serbest Bölgesi

Türkiye'de özel sektör arazisi üzerinde kurulan ilk serbest bölge olma özelliğini taşıyan İstanbul Endüstri ve Ticaret Serbest Bölgesi, 02.03.1992 tarihli ve 92/2824 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile İstanbul Endüstri ve Ticaret Serbest Bölgesi Kurucu ve İşleticisi A.Ş. (DESBAŞ) tarafından kurulmuş ve işletilmektedir. 1995 yılında kurulmuş olan bölge, 540.000 m²'lik alanda faaliyet göstermektedir ve bölgede faaliyet gösteren şirketler ağırlıklı olarak solar enerji, otomotiv yan sanayi, deniz taşıtları aksam ve parçaları, makine sanayi ve takım tezgâhları, elektrik-elektronik, kimya, tekstil, kozmetik sektörlerinde hizmet vermektedir. Bölge, İstanbul-Ankara otoyolunun Şekerpınarı girişinde ve Sabiha Gökçen Havalimanı'na 14 km, Pendik ile Tuzla Limanları'na 8'er km ve Haydarpaşa Limanı'na 45 km mesafede bulunmaktadır (<https://desbas.com.tr>, 2020).

2.1.9. Samsun Serbest Bölgesi

Samsun Serbest Bölgesi, Bakanlar Kurulu'nun 27.11.1995 tarih ve 95/7523 sayılı kararı ile 73.150 m²'lik bir alanda kurulmuştur. Resmi açılışı 1998 yılında gerçekleştirilen bölgenin kuruculuğu ve işleticiliği, Samsun Serbest Bölgesi Kurucu ve İşleticisi A.Ş. (SASBAŞ)'a verilmiş ve SASBAŞ işletme yetkisini 30 yılına üstlenmiştir (<https://www.sasbas.com>, 2020).

2.1.10. Avrupa Serbest Bölgesi

Avrupa Serbest Bölgesi, 16.10.1996 tarih ve 96/9108 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile kurulmuştur. Türkiye'nin en büyük özel sektör sanayi projelerinden biri olan Avrupa Serbest Bölgesi, Çorlu'da (Tekirdağ) 2 milyon m²'lik arsa üzerine kurulmuş olup 2003 yılında resmi açılışı yapılmıştır (<https://www.sahinlerholding.com.tr>, 2020).

Bölge, TEM üzerinde yer almasının yanı sıra, Edirne Kapıkule Gümrüğü'ne 125 km, Çorlu Havalimanı'na 15 km, Tekirdağ Limanı'na 45 km, İstanbul Ambarlı Limanı'na 80 km yakınıktadır. Aynı zamanda TCDD'nin yeni demiryolu projesi kapsamında içinden geçecek olan demiryolu hattı ile de kendine özel yükleme boşaltma rampasına sahip olacaktır (<http://www.asb.com.tr>, 2020).

2.1.11. Rize Serbest Bölgesi

Rize Serbest Bölgesi, Bakanlar Kurulu'nun 23.05.1997 tarih ve 97/9530 sayılı kararıyla kurulmuş olup kuruculuğu ve işleticiliği ilk başta Rize Serbest Bölge Kurucu ve İşleticisi A.Ş. (RİSBAŞ)'a verilmiştir. RİSBAŞ, 85.000 m²'lik serbest bölge arazisini ÇAYKUR Genel Müdürlüğü'nden 49 yılına kiralamış fakat bu sözleşme ancak 2012 yılına kadar devam edebilmiştir. 2000'lerin başında RİSBAŞ'ın kira bedelini ödeyememesi dolayısıyla ÇAYKUR, şirkete dava açmış ve kazanmıştır. Bunun üzerine bölgenin işleticiliği görevi RİSBAŞ'tan alınmış ve bölgenin serbest bölge statüsünün kaldırılması söz konusu olmuştur. Çalışmanın yapıldığı yıl itibarıyla, bölgenin kapatılması için henüz Bakanlar Kurulu Kararı çıkarılmamış olsa da bölge uzun zamandır faaliyette bulunmamaktadır.

2.1.12. Kayseri Serbest Bölgesi

Kayseri Serbest Bölgesi, 05.11.1997 tarihli ve 97/9524 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile 1998 yılında 6.905.000 m²'lik bir arazi üzerine kurulmuştur. Bölge, Kayseri Serbest Bölgesi Kurucu ve İşleticisi (KAYSER) A.Ş. tarafından kurulmuş ve işletilmektedir.

Serbest bölge arazisi ilk başta, 1997 yılında 99 yıllığına intifa hakkı verilmesi suretiyle KAYSER A.Ş.'ye tahsis edilmiştir. Ancak daha sonra bölgenin yatırımcılar için daha cazip hâle getirilmesi amacıyla tapu verilebilmesi için 2000 yılında arazinin satış işlemleri gerçekleştirilmiş ve bölgenin mülkiyet hakkı Kayseri Melikgazi Belediyesi'nden KAYSER A.Ş.'ye geçmiştir (<https://www.kayser.com.tr>, 2020a).

Bölge, Kayseri'nin Ankara giriş yolu üzerinde, Kayseri Havalimanı'na yaklaşık 15 km, Devlet Demiryolları yükleme boşaltma rampasına 900 m, uluslararası karayoluna 600 m uzaklıkta bulunmaktadır. KSB, 6.905.000 m²'lik arazisiyle Türkiye'deki en geniş araziye sahip serbest bölge olmasının yanı sıra 10.00\$/m²'lik arazi bedeliyle de en düşük maliyetli bölge unvanını elinde bulundurmaktadır. (<https://www.kayser.com.tr>, 2020b).

2.1.13. İzmir Serbest Bölgesi

İzmir Serbest Bölgesi, 11.08.1997 tarih ve 97/9775 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile 1.620.000 m²'lik bir alanda, İzmir Menemen Deri Serbest Bölgesi – İDESBAŞ (İzmir Deri Serbest Bölgesi Kurucu ve İşleticisi A.Ş.) adıyla kurulmuş ve 2011 yılına kadar bu ismi taşımıştır. 2011 yılında, bölgenin artan potansiyeliyle birlikte deri dışında farklı sektörlerle de açılma yönünde bir adım atılmış ve Bakanlar Kurulu'nun 2011/1649 sayılı kararıyla bölge, İzmir Serbest Bölgesi – İZBAŞ (İzmir Serbest Bölgesi Kurucu ve İşleticisi A.Ş.) adını almıştır.

Bölgede, deri imalatı ve alım satımı başta olmak üzere yatırım yapılmış olan sektörler; enerji, kimya, gıda, elektrik-elektronik, otomotiv, plastik boru ve profil, plastikten mamuller, mermer ve doğal taş, asansör kaldırma ve taşıma ekipmanlarıdır.

İzmir Serbest Bölgesi, İzmir Alsancak ve Aliğa Limanları arasında olup, İzmir Alsancak Limanı'na 40 km, Aliğa Limanı'na 26 km mesafededir. Bölge aynı zamanda dünyanın en büyük limanları arasında sayılan ve inşası devam eden Çandarlı Limanı'na da 40 km yakınlıkta bulunmaktadır (<https://www.izbas.net>, 2020).

2.1.14. Gaziantep Serbest Bölgesi

Yer ve sınırları, 07.07.1998 tarihli ve 98/11368 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile belirlenen Gaziantep Serbest Bölgesi'nin kurulması ve işletilmesi için Gaziantep Serbest Bölgesi Kurucu ve İşleticisi A.Ş. (GASBAŞ) yetkili kılınmıştır.

Bölge, havaalanına 40 km, İskenderun Limanı'na 200 km, Mersin Limanı'na 300 km ve TEM'e 3 km mesafede bulunmaktadır. Bölge içerisinde; 12.000 m² kapalı depo, 18.000 m² açık stok sahası, 25 m²'lik 53 adet ofis, 200 m²'lik 20 adet işyeri yer almaktadır.

Bölgedeki firmalar, ağırlıklı olarak gıda ve tekstil olmak üzere, cam, plastik, kimya sektörlerinde faaliyet göstermektedirler (<http://www.gasbas.com.tr>, 2020).

2.1.15. TÜBİTAK Marmara Araştırma Merkezi Teknoloji Serbest Bölgesi

Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu Marmara Araştırma Merkezi (TÜBİTAK MAM) Teknoloji Serbest Bölgesi, Bakanlar Kurulu'nun 26.11.1999 tarihli ve 99/13725 sayılı kararıyla kurulmuş; bölgeyi kurup işletmekle, ilk başta TÜBİTAK MAM yetkili kılınmıştır. Ancak daha sonra 2003 yılında çıkarılan yeni bir kararla bu yetki Marmara Teknokent A.Ş.'ye verilmiştir (<https://www.resmigazete.gov.tr>, 2020).

Teknoloji Serbest Bölgesi, adından da anlaşılacağı gibi serbest bölge kimliği ile beraber teknopark olma özelliğini gösteren bir yapıya sahiptir. TÜBİTAK MAM bünyesinde başlayan Teknoloji Parkı faaliyetlerinin gelişim sürecinde, Teknoloji Serbest Bölgesi (TEKSEB) ve Teknoloji Geliştirme Bölgesi (TEKGEB) unvanları ile hukuki statüleri birbirinden farklı iki bölge kurulmuş olup, Türkiye'de mevcut 81 teknopark içinde "Teknoloji Serbest Bölgesi" tanım ve avantajlarına sahip yegâne teknokenttir. Toplamda 62 hektar alana sahip olan TÜBİTAK Marmara Teknokent'inin 25,73 hektarı TEKGEB, 36,27 hektarı TEKSEB olarak ayrılmıştır.

Bölgede, yüksek/ileri teknoloji kullanan ya da yeni teknolojilere yönelik firmaların; teknoloji veya yazılım ürettikleri/geliştirdikleri, teknolojik bir buluşu ticari bir ürün, yöntem veya hizmet hâline dönüştürmek amaçlı faaliyetlerine en iyi ortamı sağlamak için çalışmalar yürütülmektedir (<http://marmarateknokent.tubitak.gov.tr>, 2020).

2.1.16. Denizli Serbest Bölgesi

Projesine 1999 yılında başlanan Denizli Serbest Bölgesi, 03.10.2000 tarihli ve 2000/398 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile hukuki kimliğine kavuşup faaliyete başlamıştır. Yine aynı kararla bölgeyi kurup işletmekle, Denizli Serbest Bölge Kurucu ve İşleticisi (DENSER) A.Ş. yetkili kılınmıştır.

Bölge, Çardak Havaalanı ve Özdemir Sabancı Organize Sanayi Bölgesi bitişiğinde, Denizli il merkezine 57 km ve 1. Organize Sanayi Bölgesi'ne 40 km mesafede, 540 dönüm alan üzerine kurulmuştur (<https://www.denser.com.tr>, 2020).

Havlu ve bornoz üretiminde önemli bir merkez olan Denizli, bu alanda ülkenin yıllık ihracatının yaklaşık üçte birini karşılamaktadır (<http://www.denizli.gov.tr>, 2020). Denizli'nin genel ekonomisine benzer şekilde, serbest bölgede de tekstil sektörü yoğunluktadır.

2.1.17. Bursa Serbest Bölgesi

27.04.2000 tarih ve 2000/538 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile kurulumuna başlanan ve 2001 yılında tamamlanarak faaliyete geçen Bursa Serbest Bölgesi, 825 dönümlük bir arazi üzerine kurulmuş; daha sonra 908.000 m² olacak şekilde genişletilmiştir. Bölgenin kuruculuğunu ve işleticiliğini, 1998 yılında, Bursa Sanayi ve Ticaret Odası'nın önderliğinde Bursa sanayici ve iş insanlarının ortaklığıyla, serbest bölge kurmak ve işletmek amacıyla kurulmuş olan Bursa Serbest Bölge Kurucu ve İşleticisi (BUSEB) A.Ş. üstlenmiştir (<http://www.buseb.com>, 2020).

2.1.18. Kocaeli Serbest Bölgesi

Kocaeli Serbest Bölgesi, 17.05.2000 tarih ve 2000/693 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile 29.01.2001 tarihinde kurulmuş ve faaliyete geçmiştir. Bölgenin kuruluşu ve işleticiliği için Kocaeli Serbest Bölgesi Kurucu ve İşleticisi A.Ş. (KOSBAŞ) yetkili kılınmıştır. Serbest Bölge, toplam 798.000 m² alan içerisinde kurulu; Autoport Limanı'na 300 m, Limaş İskelesine 1 km, karayoluna 1,5 km, Sabiha Gökçen Havalimanı'na 60 km ve İstanbul'a 100 km mesafede bulunmaktadır (<https://www.kosbas.com.tr>, 2020). Bölgede yer alan firmalar; gemi inşası, otomotiv, makine, elektrik-elektronik, otomasyon sistemleri, kimya gibi sektörlerde faaliyet göstermektedirler.

➤ Türkiye’deki Serbest Bölgelerin Özellikleri

Türkiye’de faaliyete geçen serbest bölgelerde genellikle üretim ve alım-satım faaliyetleri gerçekleştirilmektedir. Dolayısıyla serbest bölgelerin, serbest ticaret bölgeleri ve serbest üretim bölgelerinin özelliklerini taşıyan karma nitelikli bölgeler olduğu söylenebilir. Türkiye serbest bölgelerinde çeşitli mal grupları faaliyete konu olmaktadır. Bu malların üretim ve katma değer aşamalarına bakıldığında genellikle yüksek maliyetli ve dolayısıyla yüksek getirili mallar olduğu görülmektedir. Bununla birlikte, özel faaliyet konuları için kurulmuş serbest bölgeler de bulunmaktadır. Teknoloji üzerine hizmet faaliyetleri yürüten TÜBİTAK MAM Teknoloji Serbest Bölgesi, 2020 yılı itibarıyla bu tanıma uyan tek serbest bölgedir. Ancak Menemen ve İstanbul deri serbest bölgeleri ile İstanbul Menkul Kıymetler Borsası (İMKB) Uluslararası Menkul Kıymetler Serbest Bölgesi de ilk başta belli sektörlerle özgü şekilde kurulmuşlardır. Deri serbest bölgeleri bölgedeki ürün yelpazesinin genişlemesiyle, isimleri ve kapsamı değiştirilmiş olarak faaliyetlerine devam etmektedirler. Fakat İMKB Serbest Bölgesi ise hâlihazırda faaliyette bulunmamaktadır. *Tablo 1*’de bazı serbest bölgelerin yoğun olarak faaliyet gösterdiği sektörlerle yer verilmiştir.

Tablo 1. Serbest Bölgelerde Sektörel Yoğunlaşma

Serbest Bölge	Sektör
İstanbul İhtisas	Hizmetler ve yazılım
Antalya	Yat inşası, medikal aletler
Kocaeli	Gemi inşası
Avrupa	Hazır giyim
Mersin	Hazır giyim
Bursa	Otomotiv alt endüstrileri
İzmir	Deri
TÜBİTAK MAM Teknoloji	Ar-Ge faaliyetleri
Adana Yumurtalık	Gemi tamir ve bakımı

Kaynak: Ticaret Bakanlığı, 2020

Türkiye’deki 18 serbest bölgeye ait verilen bilgiler ışığında, bölgeye dair Bakanlar Kurulu Kararı (BKK)’nın yılı, arazi durumu, altyapı üstlenicisi, alanı (m²) ve bölge işleticisine dair bilgiler *Tablo 2*’de derlenmiştir.

Tablo 2. Türkiye’deki Serbest Bölgelere Dair Bilgiler

Sıra	SB Adı	BKK (Yıl)	Arazi Durumu	Altyapı Üstlenen	Alan (m ²)	İşletici Firma
1	Mersin	1985	Kamu	Devlet	836.000	MESBAŞ
2	Antalya	1985	Kamu	Devlet	782.482	ASBAŞ
3	Adana Yumurtalık	1985	Kamu	Özel	4.600.000	TAYSEB A.Ş.
4	Ege	1990	Kamu	Özel	2.500.00	ESBAŞ
5	İst. İhtisas	1990	Kamu	Devlet	184.689	İSBİ A.Ş.
6	İst. Trakya	1990	Özel	Özel	387.500	İSBAŞ
7	Trabzon	1991	Kamu	Devlet	38.000	TRANSBAŞ
8	İst. Endüstri ve Ticaret	1992	Özel	Özel	540.000	DESBAŞ
9	Samsun	1995	Kamu	Özel	73.150	SASBAŞ
10	Avrupa	1996	Özel	Özel	2.000.000	ASB A.Ş.
11	İzmir	1997	Özel	Özel	1.620.000	İZBAŞ
12	Rize	1997	Kira-Çaykur	Özel	85.000	RİSBAŞ
13	Kayseri	1997	Özel	Özel	6.905.000	KAYSER A.Ş.
14	Gaziantep	1998	Özel	Özel	1.136.994	GASBAŞ
15	TÜBİTAK MAM Teknoloji	1999	Kamu	Kamu	362.700	Marmara Teknokent A.Ş.
16	Bursa	2000	Özel	Özel	908.000	BUSEB A.Ş.
17	Denizli	2000	Özel	Özel	540.000	DENSER A.Ş.
18	Kocaeli	2000	Kamu	Özel	798.000	KOSBAŞ

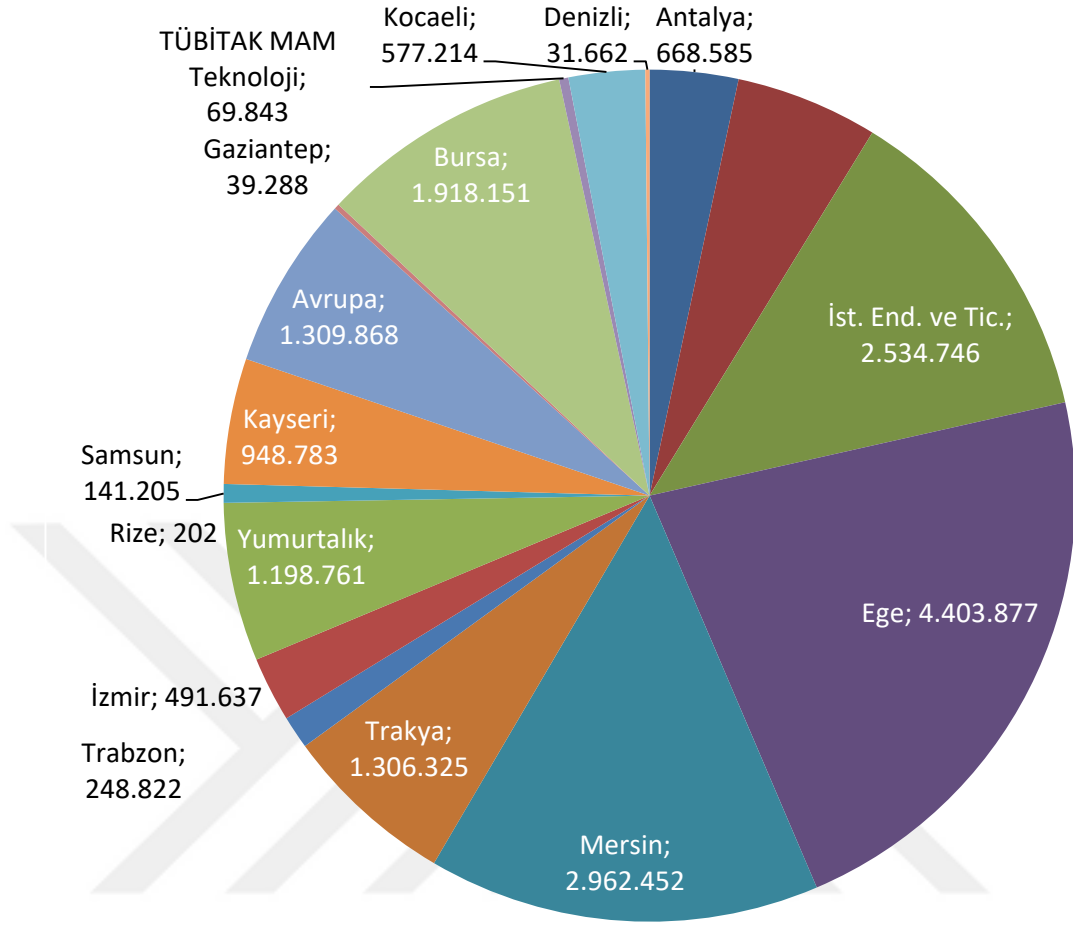
2.2. Türkiye’deki Serbest Bölgelerin Ekonomik Etkileri

Türkiye’de serbest bölgelerin kurulma amacı, ülke ekonomisinin ihtiyaçları ve cari açığın azaltılması bakımından önem arz eden uluslararası yatırımlar için uygun bir yatırım alanı alternatifi sunmaktır. Serbest bölgeler, ülkede geçerli ticari, mali ve iktisadi alanlara ilişkin hukuki ve idari düzenlemelerin uygulanmadığı veya kısmen uygulandığı, sınaî ve ticari faaliyetler için daha geniş teşviklerin tanındığı ve fiziki olarak ülkenin diğer kısımlarından ayrılan yerler olarak tanımlanmaktadır. Dolayısıyla

serbest bölgeler, ülkeye yabancı sermaye ve teknolojilerin getirilmesine imkân sağlayacak uygun zemin yaratılması, sağlanan teşvik ve avantajlarla düşük maliyetli mal üretimi ve ihracını kolaylaştırmak ve hızlandırmak bakımından bir basamak işlevi görmektedir (Ticaret Bakanlığı, 2019, s. 94).

Serbest bölgelerin ülke ekonomisine etkilerini görebilmek için bazı göstergelere başvurmak gerekmektedir. Bunlar, serbest bölgelerin yıllık ticaret verileri, serbest bölge ticaretinin ülkenin toplam ticaretine oranı, bölgelerde sağlanan istihdam gibi temel ekonomik göstergelerdir. Bu bağlamda *Tablo 3*'te serbest bölgelerin 2014-2018 yılları arasındaki ticaret hacimlerine yer verilmiş; bölgelerin, toplam hacimdeki yerlerinin daha net görülebilmesi için de *Şekil 2*'de grafik hâlinde gösterilmiştir.

Buna göre, 2014-2018 yılları arasında toplam bazda en yüksek ticaret hacmine ulaşan ilk üç serbest bölge; Ege, Mersin, İstanbul Endüstri ve Ticaret serbest bölgeleridir. Bununla birlikte, verilen 5 yıllık tablodaki en az ticaret hacmine sahip serbest bölgenin ise Rize Serbest Bölgesi olduğu gözlemlenmektedir. Rize Serbest Bölgesi'nin etkinliğini kaybettiği ve kapatılmaya yüz tuttuğu göz önünde bulundurulursa, ortaya çıkan bu tablo Rize Serbest Bölgesi açısından şaşırtıcı değildir. Rize Serbest Bölgesi hesaba katılmadığında ise Denizli Serbest Bölgesi'nin ticaret hacmi en az olan serbest bölge olduğu görülmektedir.

Şekil 2. Serbest Bölgelerin Toplam Serbest Bölge Ticaretindeki Payları (2018)

Kaynak: Ticaret Bakanlığı, 2020

Tablo 3. Serbest Bölgelere Göre Dış Ticaret (\$)

Sıra	Serbest Bölge	Serbest Bölgeler İtibarıyla Yıllık Ticaret Hacimleri (1.000 ABD \$)									
		2014	%	2015	%	2016	%	2017	%	2018	%
1	Antalya	833.450	3,7	682.537	3,4	661.597	3,5	722.791	3,8	668.585	3,4
2	İst. İhtisas	1.518.438	6,7	1.271.014	6,3	1.096.455	5,8	1.135.613	5,95	1.077.543	5,4
3	İst. End. ve Tic.	3.327.829	14,8	2.939.480	14,5	2.768.535	14,5	3.096.670	16,2	2.534.746	12,7
4	Ege	4.293.268	19,1	3.878.767	19,1	4.075.581	21,4	4.327.419	22,7	4.403.877	22,1
5	Mersin	3.509.193	15,6	3.389.099	16,7	2.856.284	15	2.935.266	15,4	2.962.452	14,9
6	Trakya	1.633.496	7,3	1.320.836	6,5	1.121.674	5,9	1.264.534	6,6	1.306.325	6,6
7	Trabzon	46.569	0,2	375.695	1,9	365.860	1,9	285.619	1,5	248.822	1,3
8	İzmir	319.987	1,4	242.664	1,2	208.802	1,1	351.495	1,8	491.637	2,5
9	Yumurtalık	515.598	2,3	570.263	2,8	602.455	3,2	814.514	4,3	1.198.761	6
10	Rize	3.522	0,02	3.185	0,02	1.136	0,005	918	0,004	202	0,001
11	Samsun	111.085	0,5	120.920	0,6	80.897	0,4	81.829	0,4	141.205	0,7
12	Kayseri	806.459	3,6	737.563	3,6	752.559	3,95	853.353	4,5	948.783	4,8
13	Avrupa	2.447.756	10,9	2.338.770	11,5	1.972.380	10,4	722.791	3,8	1.309.868	6,6
14	Gaziantep	134.455	0,6	86.296	0,4	69.575	0,4	33.245	0,2	39.288	0,2
15	Bursa	1.934.424	8,6	1.746.803	8,6	1.835.456	9,6	1.766.078	9,3	1.918.151	9,6
16	TÜBİTAK MAM Teknoloji	174.486	0,8	76.052	0,4	63.774	0,3	65.638	0,3	69.843	0,4
17	Kocaeli	799.819	3,6	419.707	2,1	482.237	2,5	586.335	3,1	577.214	2,9
18	Denizli	121.408	0,5	61.012	0,3	17.821	0,1	27.025	0,14	31.662	0,2

Kaynak: Ticaret Bakanlığı, 2020c.

Serbest bölgelerde gerçekleştirilen ticaret; yurt içinden serbest bölgeye, serbest bölgeden yurt dışına, yurt dışından serbest bölgelere ve serbest bölgelerden yurt dışına olmak üzere dört farklı şekilde olabilmektedir. Toplam ticaret verileri de bu dört yönde ticaretin toplanmasıyla elde edilmektedir.

Buna göre, 2014-2018 yılları arasında, Türkiye’deki serbest bölgelerde gerçekleştirilen ticaretin yönüne dair veriler *Tablo 4*’te gösterilmiştir. Tablo incelendiğinde bölgelerde gerçekleştirilen ticaretin her yıl, en fazla bölgeden yurt dışına yapıldığı görülmektedir. Bunu sırasıyla, yurt dışından bölgeye, bölgeden yurt içine ve yurt içinden serbest bölgeye yapılan ticaret izlemektedir.

Tablo 4. Yıllık Ticaret Hacimlerinin Ticaretin Yönüne Göre Dağılımı (\$)

Ticaretin Yönü	Ticaretin Yönüne Göre Ticaret Hacmi (1.000 \$)				
	2014	2015	2016	2017	2018
Yurt İçinden Serbest Bölgelere	2.732.526	2.205.295	2.125.131	2.374.508	2.563.422
Serbest Bölgelerden Yurt Dışına	7.957.871	7.493.675	7.040.974	7.525.016	8.146.764
Yurt Dışından Serbest Bölgelere	7.058.503	5.549.732	5.867.525	6.405.857	6.452.567
Serbest Bölgelerden Yurt İçine	4.683.242	4.011.960	3.999.450	4.073.203	3.766.310
TOPLAM	22.432.242	20.260.661	19.033.079	20.378.584	20.929.063

Kaynak: Ticaret Bakanlığı, 2020ç.

Konunun buraya kadar olan kısmında serbest bölgeler özelinde gerçekleşen dış ticaret istatistikleri incelenmiştir. Ancak serbest bölgelerin dış ticarete etkisini görebilmek için bölgelerin ticaretinin, ülkenin toplam dış ticaretindeki payına bakmak gerekmektedir.

Tablo 5. Serbest Bölgelerin Toplam Ülke Ticaretindeki Payı (%)

Yıl	Toplam (1.000 ABD \$)		
	Türkiye	SBler	SBlerin Toplam Dış Ticaretteki Payı (%)
2014	417.647.000	22.432.242	5,4
2015	364.601.000	20.260.661	5,6
2016	351.436.000	19.033.079	5,4
2017	403.210.000	20.378.584	5,1
2018	408.321.000	20.929.063	5,1

Kaynak: Ticaret Bakanlığı ve TÜİK verilerinden derlenmiştir. 2020.

Tablo 5 incelendiğinde, serbest bölge ticaretinin toplam dış ticaretteki payının ortalama %5,3’lerde olduğu görülmektedir. Oranlara bakıldığında yıldan yıla çok fazla değişiklik yaşanmadığı gözlemlenmektedir. Bununla birlikte ülkede yalnızca 18 serbest bölge bulunmasına rağmen serbest bölgelerin, toplam ülke ticaretinde %5 gibi bir paya sahip olması uygulamada belli oranda başarılı olduğunu göstermektedir.

Serbest bölgelerin ekonomiye olan etkileri incelenirken ticaret verilerinin yanı sıra bölgelerde sağlanan istihdam da göz önünde bulundurulmalıdır. Serbest bölgeler, doğrudan istihdama ek olarak birçok yönden dolayı istihdam alanı da yaratmaktadırlar.

Tablo 6’da yer alan istihdam verileri incelendiğinde serbest bölgelerde, 2018 yılı itibarıyla, 70 binin üzerinde kişiye istihdam sağlandığı görülmektedir. Bölgelerde sağlanan istihdamın toplam istihdam içindeki payına** bakıldığında düşük bir oran (%0,2) ortaya çıkmaktadır. Ancak Türkiye genelinde yalnızca 17’si aktif 18 serbest bölge bulunduğu düşünülürse sağlanan istihdamın aslında hiç de az olmadığı söylenebilir. Türkiye genelinde 335 organize sanayi bölgesi bulunmaktadır ve 335 bölgede 1.960.903 kişi istihdam edilmektedir (<https://portal.osbuk.org>, 2020). Organize sanayi bölgelerinde çalışan kişi sayısı bölge sayısına oranlandığında, bölge başına 5853 kişi düşmektedir. Serbest bölgelerde Ocak 2020 itibarıyla çalışan kişi sayısı ile serbest bölge sayısı (Rize Serbest Bölgesi hariç) oranlandığında ise bölge başına 4203 kişi

** 2018 yılında Türkiye’de istihdam edilen kişi sayısı toplamda yaklaşık 29 milyondur. 2018 yılında serbest bölgelerdeki istihdamın toplam istihdam içindeki payı ise %0,2 civarındadır.

düşmektedir. Organize sanayi bölgesi başına çalışan sayısı ile serbest bölge başına çalışan sayısının birbirine yakın olmasının, istihdam açısından serbest bölgelerin de en az organize sanayi bölgeleri kadar verimli olduğunun göstergesi olduğu söylenebilir.

Tablo 6. Serbest Bölgelerde Sağlanan İstihdam

Sıra	Serbest Bölge	2015	2016	2017	2018
1	Ege	17.487	19.606	19.634	18.707
2	Bursa	10.116	11.043	10.073	9.937
3	Mersin	8.779	7.698	8.075	10.376
4	Antalya	4.729	4.105	4.022	4.526
5	İst. End. ve Tic.	5.151	5.348	6.334	6.353
6	Kocaeli	1.190	1.680	1.580	1.445
7	TÜBİTAK MAM Teknoloji	1.392	1.428	1.381	1.469
8	Avrupa	3.746	3.746	4.228	4.228
9	Kayseri	3.879	3.973	4.046	4.596
10	İzmir	1.283	2.342	2.039	3.498
11	İst. Trakya	1.897	2.258	2.349	2.397
12	İst. İhtisas	1.186	1.258	1.282	1.347
13	Adana Yumurtalık	726	962	1.267	1.300
14	Samsun	440	404	439	354
15	Gaziantep	153	157	136	168
16	Trabzon	48	45	49	54
17	Denizli	25	38	45	48
18	Rize	3	4	5	5
TOPLAM*		62.230	66.095	66.984	70.808

Kaynak: Zübeyir (2018, s. 62) ve Ticaret Bakanlığı (2020) verilerinden derlenmiştir.

2.3. Türkiye’deki Serbest Bölgelerin Sunduğu Teşvikler ve Avantajlar

Türkiye’de serbest bölgeler; ihracata dayalı yatırım ve üretimi artırmak, yabancı sermaye ve teknoloji girişini hızlandırmak, ekonominin girdi ihtiyacını daha ucuza ve düzenli bir şekilde sağlamak, dış finansman ve ticaret imkânlarından daha fazla yararlanmak amacıyla özel bir statü ve yasayla kurulmuş olup çeşitli şekillerde teşvik edilmektedir. Serbest bölgelerin teşvik edilmesinde kullanılan en önemli araçlardan biri bölgelerde gerçekleştirilen faaliyetlere uygulanan vergisel teşviklerdir. (Yiğit Şakar, 2008, s. 23; Ağ, 2018, s. 89).

* 18 serbest bölgede 2019 yılı Ekim ayı itibarıyla toplamda 73.922 kişilik; 2020 yılı Ocak ayı itibarıyla 71.457 kişilik istihdam sağlanmıştır.

Dünyada serbest bölgelerde sunulan avantajlar, genel olarak benzer ana hatlara sahip olsa da, ülkelerin kendi gümrük, ticaret, ekonomi gibi politikalarına göre farklılıklar göstermektedir. Türkiye’deki serbest bölgelerde sağlanan olanaklar, Ticaret Bakanlığı’nca yayınlanan “Serbest Bölgelerimizin Sunduğu Avantajlar” başlıklı yazıda, tek tek sıralanmış ve açıklanmıştır. Bu çalışmada öncelikle serbest bölgelerde uygulanan mali teşvikler incelenmiş daha sonrasında bahsi geçen avantajlara değinilmiştir.

2.3.1. Türkiye’de Serbest Bölgelere Sağlanan Mali Teşvikler

Devletin, kamu harcamalarını finanse etmek için kullandığı araçlardan biri ve en önemlisi vergilerdir. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nın 73’üncü maddesinde herkesin, kamu giderlerini karşılamak üzere, mali gücüne göre, vergi ödemekle yükümlü olduğu belirtilmiştir. Vergi yükünün adaletli ve dengeli dağılımı ise maliye politikasının sosyal amacıdır. Vergi, resim, harç ve benzeri mali yükümlülükler kanunla konulur, değiştirilir veya kaldırılır (Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 1982, md. 73). Buna göre vergi ödeme gücü bulunan herkesin bu güçlerine göre adaletli bir şekilde vergilendirilmesi kural olmakla birlikte, çeşitli nedenlerle bu kuralın dışına çıkılabilmektedir. Verginin gelir sağlama amacının yanında sosyal ve ekonomik fonksiyonlarının da bulunmasından dolayı vergi ödeme gücü olmasına rağmen bazı kişilerden veya konulardan vergi alınmamaktadır (Taylar, 2008, s. 77).

Türkiye’de serbest bölgeler, siyasi sınırlar içinde yer almalarına rağmen gümrük bölgelerinin kapsamı dışında tutulan özel sahalardır. Dolayısıyla gümrük bölgelerinde uygulanan ekonomik, finansal ve ticari yasal ve idari düzenlemeler serbest bölgelerde uygulanmamakta veya kısmen uygulanmaktadır. Bu ifadelerin yasal dayanağını ise, konunun başlangıcında da yer verilen, SBK’nin 6’ncı maddesinin 1’inci fıkrası ve Gümrük Kanunu’nun 152’nci maddesinde yapılan serbest bölge tanımı oluşturmaktadır.

SBK’nin kabul edilmesinden, 5084 sayılı Yatırımların ve İstihdamın Teşviki ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanunun kabulüne kadar, yani 1985 ile 2004 yılları arasında, Türkiye’deki serbest bölgelerde faaliyette bulunan kullanıcılara herhangi koşula bağlı olmaksızın sınırsız ve süresiz vergisel teşvikler tanınmıştır. 5084

sayılı kanunun kabulünden önce bu teşvikler, SBK'nin 6'ncı maddesinde yer alan, bölgede vergi, resim ve harç mükellefiyetlerine dair hükümlerin uygulanamayacağı ve bölgede elde edilen kazançların Türkiye'nin diğer yerlerine getirilmesi hâlinde gelir ve kurumlar vergisinden muaf olacağına ilişkin düzenlemelerde ifadesini bulmaktaydı (TBMM, 2004). Diğer bir ifadeyle serbest bölgeler, Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde olmakla birlikte vergi, resim, harç, gümrük ve kambiyo mevzuatlarından muaf tutulan, yükümlülükle ilgili ödev ve sorumlulukların olmadığı, defter ve belge düzeni açısından kendine özgü bir sisteme sahip bölgelerdi. Bölgeler aynı zamanda, mali yükümlülüklerden arındırılmış ve denetimin yapılmadığı özgür ticaret ve sanayi alanlarıydı (Taylar, 2008, s. 69).

5084 sayılı kanunla birlikte, SBK'nin, mükelleflere sınırsız ve süresiz vergisel teşvik sağlayan 6'ncı maddesinde değişiklik yapılmıştır. Kanunun gerekçe metninde, değişikliğin nedenleri olarak iki noktaya dikkat çekilmiştir. Bunlardan ilki, bölgede faaliyette bulunan firmaların, kazançları üzerinden vergiye tabi olmamaları ve bölgeden Türkiye'ye doğru herhangi bir sınırlama olmaksızın faaliyet gösterebilmeleri sonucunda yurt içi firmalarla haksız rekabet ortamının oluşmasıdır. Diğer neden ise, bölgede dolaysız vergi yükümlülüğünün olmamasının, vergiye tabi olacak kazançların transfer fiyatlandırması yoluyla bölgeye kaydırılmasına neden olmasıdır. Bölgede yer alan mükelleflerin denetime tabi olmaması ve bu mükelleflerden Türkiye'deki mükelleflerle ilişkileri konusunda bilgi alınamaması ise bu durumun önlenmesini engellemiştir. Yapılan değişiklikle bölgede Türk vergi kanunlarının geçerli olması sağlanmıştır. Öte yandan, yapılan düzenleme, katma değer vergisi ve benzeri dolaylı vergiler açısından geçerli olan uygulamaları kapsamamaktadır.

5084 sayılı kanunla, SBK'ye bir de geçici madde eklenmiştir. Bu geçici madde ile birlikte, faaliyet ruhsatına sahip yükümlülerin bu ruhsatlar üzerinde yazılı olan süre boyunca dolaysız vergilere yönelik haklarının korunması amaçlanmıştır. Bu açıdan, gelir vergisi, damga vergisi, harç veya başka işlem vergileri ile ilgili düzenlemeleri içeren hükümler, Geçici Madde 3 başlığı altında SBK'ye eklenmiştir (TBMM, 2004, s. 12).

SBK'de önemli değişiklikler meydana getiren diğer bir kanun da 25.11.2008 tarihli ve 5810 sayılı Serbest Bölgeler Kanunu ile Gümrük Kanununda Değişiklik Yapılmasına

Dair Kanun'dur. Kanunla birlikte, özellikle SBK ile Gümrük Kanunu'nun uyumlaştırılması ve 5084 sayılı kanunun hükümlerince 2008 yılı bitiminde sona eren vergi muafiyetinin özellikle üretici firmalarda meydana getireceği sıkıntıların giderilmesi amaçlanmıştır. Bu doğrultuda 31.12.2008 tarihinde sona eren muafiyetlerin, zaten AB'ye geçiş tamamlandığında Birliğin yasalarına uygun politikalar benimseneceği ve SBK de buna göre revize edileceği için AB'ye tam üyeliğin gerçekleştiği tarihi içeren yılın vergilendirme döneminin sonuna kadar devam ettirilmesine karar verilmiştir. Kanunla; SBK'de birtakım metinsel düzenlemelere gidilmiş, serbest bölge faaliyetleriyle ilgili kurum ve kuruluşlara ilişkin revizyonlar yapılmış, ayrıca Serbest Bölgeler Koordinasyon Kurulu oluşturulması hükme bağlanmıştır. Serbest Bölgeler Koordinasyon Kurulu, serbest bölgelerde yapılan faaliyetleri değerlendirmek, bu bölgelerin geliştirilmesine ve sorunların çözümüne ilişkin stratejiler belirlemek ve önerilerde bulunmak üzere teşkil edilmiştir. Bu girişimle, sözü edilen faaliyetlerin, Kurulu oluşturan kamu birimlerince ortaklaşa ele alınması amaçlanmıştır.

Sonuç olarak, yapılan düzenlemeler de göz önünde bulundurulduğunda, Türkiye'deki serbest bölgelerde, vergi teşvik ve muafiyetleri, SBK'nin 6'ncı maddesi ile geçici 3'üncü maddesi uyarınca uygulanmaktadır.

Türkiye'deki serbest bölgelerde sağlanan vergi istisnaları, öncelikle *Tablo 7*'de gösterilmiş, daha sonra da SBK'deki hükümler çerçevesinde ayrıntılı olarak incelenmiştir.

Tabloda görüldüğü üzere serbest bölgelerde gelir ve kurumlar vergisi, gelir vergisi stopajı, damga vergisi ve harç, gümrük vergisi, emlak vergisi ile taşımacılıkta KDV imalatçı kullanıcılar için tümüyle istisna edilmişken diğer ruhsatlarda, bu istisnalardan bazıları söz konusu değildir.

Tablo 7. Serbest Bölgelerde Sağlanan Vergi İstisnaları

VERGİ İSTİSNASI	İmalatçılar	Diğer Ruhsatlar	
		Lojistik Hizmetler	Diğer Ruhsatlar
Gelir ve Kurumlar Vergisi İstisnası	Var (AB Üyeliğine kadar)	Var (AB Üyeliğine kadar)	Yok
Gelir Vergisi Stopajı İstisnası *	Var - %85 İhracat Şartına Bağlı (Belirli yatırımlar için CBK ile %50'ye kadar düşürülebilir)	Yok	Yok
Damga Vergisi, Harç İstisnası	Var (AB Üyeliğine kadar)	Var (AB Üyeliğine kadar)	Var (AB Üyeliğine kadar)
Gümrük Vergisi İstisnası	Var	Var	Var
Emlak Vergisi İstisnası (Yatırımcılar)	Var	Var	Var
Taşımacılıkta KDV İstisnası	Var	Var	Var
* Stratejik, öncelikli veya büyük ölçekli yatırımlar ile proje bazında desteklenmesine karar verilen yatırımlar için bu oran Cumhurbaşkanı Kararı ile %50'ye kadar indirilebilir. Ayrıca, bu yatırımlara yönelik olarak mal giriş-çıkışlarında tahsil edilen Özel Hesap ücretlerinin oranları (binde 1-binde 9) Cumhurbaşkanı Kararı ile sıfıra kadar indirilebilir.			

Kaynak: Devlet Yardımları Rehberi, 2019, s. 95.

2.3.1.1. Gelir ve Kurumlar Vergisi İstisnaları

Gelir vergisi, gelir üzerinden alınan sübjektif ve dolaysız bir vergidir *. Kurumlar vergisi ise Türk Vergi Sisteminde gelir üzerinden alınan ikinci vergi türü olup, objektif** ve dolaysız bir vergidir. Türkiye’de gelir vergisi 193 sayılı Gelir Vergisi Kanunu’na göre alınmaktadır. Gelir Vergisi Kanunu’na göre, “Gerçek kişilerin gelirleri gelir vergisine tabidir. Gelir, bir gerçek kişinin bir takvim yılı içinde elde ettiği kazanç ve iratların safi tutarıdır.” Kurumlar vergisi ise gerçek kişiler, bireysel işletmeler ve şahıs şirketleri

* Vergi yükümlüsünün tüm kazanç ve iratları üzerinden, kişisel ve ailevi durumu değerlendirilerek alındığı için sübjektif; verginin kanuni yükümlüsü ile bu vergiyi fiilen ödeyen kişi aynı kişi olup, araya başka bir kimse girmediği için de dolaysız bir vergidir (Taylar, 2008, s. 66).

** Tek oranlı olan ve yükümlünün kişisel ve ailevi durumunu dikkate almayan vergiler objektif vergilerdir (Taylar, 2008, s. 66).

dışında kalan bir kısım tüzel kişilerle, tüzel kişiliği olmayan bazı toplulukların gelirlerini vergilendirmektedir ve 5520 sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu ile düzenlenmektedir. Yani kurumlar vergisinin konusunu kurum kazançları oluşturmaktadır (Taylar, 2008, s. 66-67; Gelir Vergisi Kanunu, 1961, md. 1).

5084 sayılı kanun yürürlüğe girmeden önce, faaliyet ruhsatı alarak serbest bölgelerde faaliyet gösteren gerçek ve tüzel kişiler SBK'ye göre, gelir veya kurumlar vergisinden muaf tutulmuşlardır (Işık ve Çabuk, 2007, s. 129). 3218 sayılı kanunun ilk kabul edildiği hâlinde gelir ve kurumlar vergisi muafiyetiyle ilgili söz konusu hükümler şu şekilde belirtilmiştir:

(6 md./4) *Türkiye'deki tam ve dar mükellef gerçek ve tüzel kişilerin serbest bölgedeki faaliyetleri dolayısıyla elde ettikleri kazanç ve iratlar, Türkiye'nin diğer yerlerine getirildiğinin kambiyo mevzuatına göre tevsiki hâlinde gelir ve kurumlar vergisinden muaftır.*

Ancak, 4'üncü fıkra hükümlerince sağlanan bu vergi muafiyetlerinin, haksız rekabete yol açması, vergi yükümlülüğünün olmamasının transfer fiyatlandırması yoluyla vergiye tabi olacak kazançların bölgeye kaydırılmasına neden olması gibi negatif sonuçlar doğurduğu görülmüş ve serbest bölgelerde uygulanan teşviklerin yeniden düzenlenmesi gerekliliği ortaya çıkmıştır. Bu doğrultuda, 5084 sayılı kanunla birlikte ilgili madde şu şekilde değiştirilmiştir:

(Değişik dördüncü fıkra: 29.01.2004 – 5084/8 md.) *İşleticiler ve kullanıcılar yatırım ve üretim safhalarında Bakanlar Kurulunca belirlenecek vergi dışı teşviklerden yararlandırılabilir.*

3218 sayılı kanunda 5084 sayılı kanunla yapılan düzenleme ile bölgelerde vergi mevzuatına ilişkin hükümlerin uygulanmasına başlanılmış, tam ve dar mükelleflerin bölgedeki gelir ve kurumlar vergisi muafiyeti sona ermiştir. 3218 sayılı kanuna 5084 sayılı kanunla eklenen geçici 3'üncü madde ile de geçiş dönemine ilişkin istisna uygulaması düzenlenmiştir (Kurumlar Vergisi Genel Tebliği/1, 2007). Şöyle ki, geçici 3'üncü maddeyle, 06.02.2004 tarihine kadar (bu tarih dâhil) faaliyet ruhsatı almış olan yükümlülerin serbest bölgelerden elde ettikleri kazançlar, ruhsatlarında belirtilen süre ile sınırlı olmak üzere, gelir veya kurumlar vergisinden istisna edilmektedir. Bu

düzenleme ile kazanılmış haklar* korunmaya çalışılarak istisnaların aşamalı bir şekilde kaldırılması amaçlanmıştır (Taylar, 2008, s. 71).

Buna göre, serbest bölgelerde uygulanacak gelir ve kurumlar vergisi istisnaları ve kapsamaları, SBK'nin geçici 3'üncü maddesinin aşağıda yer alan bentlerinde belirtilmiştir:

(3 g.m./1) *Bu maddenin yürürlüğe girdiği tarih itibarıyla bu kanuna göre kurulan serbest bölgelerde faaliyette bulunmak üzere ruhsat almış mükelleflerin;*

- a) Bu bölgelerde gerçekleştirdikleri faaliyetleri dolayısıyla elde ettikleri kazançları, bu maddenin yürürlüğe girdiği tarih itibarıyla faaliyet ruhsatlarında belirtilen süre ile sınırlı olmak üzere gelir veya kurumlar vergisinden müstesnadır. (...)*
- b) Bu bölgelerde istihdam ettikleri personele ödedikleri ücretler 31.12.2008 tarihine kadar gelir vergisinden müstesnadır. Ancak, bu maddenin yürürlüğe girdiği tarih itibarıyla ruhsatlarında belirtilen süre 31.12.2008 tarihinden daha önceki bir tarihte sona eriyorsa, istisna uygulamasında ruhsatta yer alan sürenin bitiş tarihi dikkate alınır.*

(...)

5084 sayılı kanunla yapılan değişikliğe göre serbest bölgelerde; 2004'ten önce faaliyet ruhsatı alanların vergi muafiyetlerinin, ruhsatta yer alan sürenin bitimine kadar korunması ve 2008 yılı sonu itibarıyla bu firmalar tarafından istihdam edilen personele ilişkin gelir vergisi muafiyetinin kaldırılması söz konusudur. 2004 yılından sonra ruhsat alan imalatçı firmalara ise AB'ye üye olunana kadar sadece kurumlar vergisi muafiyeti sağlanmış; istihdam edilen personel için ayrıca gelir vergisi muafiyeti tanınmamış ve üretim faaliyeti yürütmeyen firmalara ise hiçbir vergi muafiyeti sağlanmamıştır. Bu durum nedeniyle özellikle üretici firmalarda yaşanan sıkıntıların giderilmesi ve bölgeye imalatçı ihracatçı firmaların çekilmesi amacıyla 25.11.2008 tarihli ve 5810 sayılı Serbest Bölgeler Kanunu ile Gümrük Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun

* Kazanılmış hak, önceki kanun yürürlükteyken kurulmuş ilişkilerden doğan hakların sonraki kanun ile ortadan kaldırılamaması, yeni düzenleme döneminde de etkilerini sürdürmesidir (Taylar, 2008, s. 71).

ile birlikte geçici 3'üncü maddede değişiklikler yapılmıştır. Değişiklikle, bu muafiyetin üreticiler için AB'ye üyelik tarihine kadar devam ettirilmesi amaçlanmıştır.

5810 sayılı kanunla değişik 2'nci fıkra ise şu şekildedir:

(Değişik ikinci fıkra: 12.11.2008 – 5810/7 md.) *Avrupa Birliğine tam üyeliğin gerçekleştiği tarihi içeren yılın vergilendirme döneminin sonuna kadar;*

- a) *Serbest bölgelerde üretim faaliyetinde bulunan mükelleflerin bu bölgelerde imal ettikleri ürünlerin satışından elde ettikleri kazançları gelir veya kurumlar vergisinden müstesnadır. (...)*
- b) *Bu bölgelerde üretilen ürünlerin FOB bedelinin* en az %85'ini yurt dışına ihraç eden mükelleflerin istihdam ettikleri personele ödedikleri ücretler gelir vergisinden müstesnadır. (...)*

Buraya kadar yapılan değişiklikler özetlenecek olursa; 3218 sayılı kanuna 06.02.2004 tarihli ve 5084 sayılı kanunla eklenen geçici 3'üncü maddenin birinci fıkrasıyla serbest bölgelerdeki vergi destekleri 2008 yılı itibarıyla sonlandırılmıştır. 25.11.2008 tarih ve 5810 sayılı kanunla yapılan düzenleme ile de serbest bölgelerde, AB'ye tam üyeliğin gerçekleştiği tarihi içeren vergilendirme döneminin sonuna kadar; yalnızca imalatçıların, gelir ve kurumlar vergisi istisnası ile ürettikleri ürünün en az %85'ini ihraç etmeleri şartıyla stopaj istisnasından yararlanmaları düzenlenmiştir. Buna göre 3218 sayılı kanunun; geçici 3'üncü maddesinde belirtilen teşviklerden yalnızca imalatçı firmalar yararlandırılmış ve 6'ncı maddesi uyarınca da bölge firmalarının ve işletici şirketlerin diğer mevzuatla sağlanan vergi teşviklerinden yararlanması engellenmiştir (TBMM, 2016, s. 7).

Geçici 3'üncü maddede 5810 sayılı kanunla yapılan değişiklikler, bölgede faaliyet gösteren üretici firmaların sıkıntılarını gidermiş olsa da söz konusu değişiklikler bölgede yürütülen lojistik ve benzeri hizmet faaliyetlerini kapsamadığından sonraki zamanlarda bu faaliyetlerle de alakalı düzenlemelere gerek duyulmuştur. Bunun üzerine, 24.02.2017 tarihli ve 6772 sayılı Serbest Bölgeler Kanunu ile Bazı Kanun ve

* Üretilen ürünlerin birim FOB (Free On Board) bedeli, üretilen mallardan satış yapılanların satış tutarı toplamının satılan ürün miktarına bölünmesiyle elde edilen tutardır.

Toplam FOB bedeli ise üretilen ürünlerin birim FOB bedeli ile toplam üretilen ürün miktarının çarpılmasıyla elde edilen tutardır (3218 Sayılı Serbest Bölgeler Kanunu Genel Tebliği/1, 2009, s. 1).

Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun ile birlikte 6'ncı maddenin dördüncü fıkrası ile geçici 3'üncü madde, hizmet faaliyetlerine ilişkin hükümleri de içerecek şekilde genişletilmiştir. Buna göre söz konusu maddelerin 6772 sayılı kanunla değişik hâli ise şu şekildedir:

(6 md./Değişik dördüncü fıkra: 09.02.2017 – 6772/2 md.) *Bu Kanun kapsamında kazançları gelir veya kurumlar vergisinden istisna tutulan kullanıcılar ve işleticiler, yatırım ve üretim safhalarında Cumhurbaşkanınca belirlenecek vergi dışı teşviklerden yararlandırılır. Bu Kanun kapsamında kazançları gelir veya kurumlar vergisinden istisna tutulmayan kullanıcılar, yatırım ve işletme safhalarında bu Kanun kapsamında yararlanılmayan vergi ve vergi dışı teşviklerden ilgili mevzuat hükümleri çerçevesinde yararlandırılır.*

(3 g.m./2) *Avrupa Birliğine tam üyeliğin gerçekleştiği tarihi içeren yılın vergilendirme döneminin sonuna kadar;*

- a) **(Değişik: 09.02.2017 – 6772/7 md.)** *Serbest bölgelerde üretim faaliyetinde bulunan mükelleflerin bu bölgelerde imal ettikleri ürünlerin satışından elde ettikleri kazançları ile serbest bölgelerde, bakım, onarım, montaj, demontaj, elleçleme, ayrıştırma, ambalajlama, etiketleme, test etme, depolama hizmeti alanlarında faaliyette bulunan ve hizmetin tamamını Türkiye'de yerleşmiş olmayan kişilerle, iş yeri, kanuni ve iş merkezi yurt dışında bulunanlara veren hizmet işletmelerinin, söz konusu hizmetlere konu malların serbest bölgelerden Türkiye'ye herhangi bir şekilde girişi olmaksızın yabancı bir ülkeye gönderilmesi şartıyla bu hizmetlerden elde ettikleri kazançları gelir veya kurumlar vergisinden müstesnadır. (...)*
- b) *Bu bölgelerde üretilen ürünlerin FOB bedelinin en az %85'ini yurt dışına ihraç eden mükelleflerin istihdam ettikleri personele ödedikleri ücretler üzerinden asgari geçim indirimi uygulandıktan sonra hesaplanan gelir vergisi, verilecek muhtasar beyanname üzerinden tahakkuk eden vergiden indirilmek suretiyle terkin edilir. (...)*

6772 sayılı kanunla birlikte SBK'de yapılan değişiklik, bahsi geçen sorunların aşılması, bölge yatırımcılarının ülke içi ile eşit desteklerden yararlanmalarının sağlanmasına yöneliktir. Aynı zamanda serbest bölge teşviklerinden yararlanan kullanıcıların

Bakanlar Kurulu tarafından belirlenen vergi dışı teşviklerden yararlandırılması biçimindeki mevcut uygulamaya devam edilmesi düzenlenmiş, serbest bölge teşviklerinden yararlanmayan kullanıcılar ile işletici şirketlerin, SBK kapsamında yararlanılmayan vergi ve vergi dışı teşviklerden yararlanmaları sağlanmıştır (TBMM, 2016, s. 7).

Bunların yanı sıra geçici 3'üncü maddede yapılmış olan değişiklik şu anlama gelmektedir; ücret stopajıyla ilgili teşvik, istihdam edilen kişiden alınıp işverene sağlanmıştır. Böylece işverenlerin istihdam maliyetleri azaltılmış ve işçi üzerinden hesaplanan gelir vergisi stopajı teşvikinin işverene ait olduğu hususu açıklığa kavuşturulmuştur.

Sonuç olarak, serbest bölgelerde faaliyette bulunan yükümlülere 3218 sayılı kanun uyarınca gelir ve kurumlar vergisi açısından istisnalar bulunmaktadır. Bu bağlamda, 5084, 5810 ve 6772 sayılı kanunlarla yapılan değişiklikler de göz önüne alındığında, yükümlülere faaliyet kazancı, üretim faaliyetlerinden sağlanan kazançlar ve ücretlerde gelir vergisi konularında istisnalar sağlanmaktadır.

2.3.1.2. Katma Değer Vergisi İstisnaları

Katma değer vergisi (KDV), üretim-dağıtım-tüketim zincirinin her aşamasında, malların el değiştirmesinde alınan ve önceki safhalarda ödenen vergilerin sonraki safhada mahsup edilmesine imkân vermek suretiyle, malların ve hizmetlerin değer artışını baz olarak alan bir vergidir (Şemin, 1984, s. 12). Türkiye'de KDV, 25.10.1984 tarih ve 3065 sayılı Katma Değer Vergisi Kanunu'na göre alınmaktadır. 3065 sayılı kanunun 1'inci maddesine göre, verginin konusu, Türkiye'de ticari, sınai, zirai ve mesleki faaliyetler çerçevesinde yapılan mal teslimleri, hizmet faaliyetleri ile her türlü mal veya hizmetin ithal edilmesidir. Buna karşın KDV uygulamalarının da istisnaları bulunmaktadır ve serbest bölgelerde yürütülen hizmetler de -birtakım şartlarla birlikte- bu istisnalar kapsamına girmektedir.

3065 sayılı kanuna göre, serbest bölgelerde verilen hizmetler KDV'den müstesna tutulmuştur. Yurt içinden serbest bölgeye verilen hizmetler ile serbest bölgeden yurt içine yönelik olarak verilen hizmetler bu istisnaya tabi değildir ve istisnanın kapsamına yalnızca serbest bölgede gerçekleştirilen hizmetler girmektedir.

(17 md./4) Diğer İstisnalar

(...)

ı) Serbest bölgelerde verilen hizmetler ile serbest bölgelere veya bu bölgelerden yapılan ihraç amaçlı yük taşıma işleri,

(...)

Buna göre, serbest bölgeden bir limana veya bir gümrük çıkış kapısına ihraç malının taşınması işi KDV'den istisnadır. Serbest bölgede imal edilecek ürünün üretiminde kullanılacak malların yurt içinden serbest bölgeye, serbest bölgeden bir başka serbest bölgeye taşınması da istisna kapsamında değerlendirilecektir. Diğer taraftan serbest bölgeden yurt içine yapılacak taşıma işleri ihraç amaçlı yük taşıma kapsamında değerlendirilmeyeceği için KDV'ye tabi olacaktır (Katma Değer Vergisi Genel Uygulama Tebliği, 2014).

Yine aynı kanun uyarınca, serbest bölgedeki müşteriler için yapılan fason hizmetler KDV'den müstesnadır:

(11 md./1) Aşağıdaki teslim ve hizmetler vergiden müstesnadır:

a) İhracat teslimleri ve bu teslimlere ilişkin hizmetler, yurt dışındaki müşteriler için yapılan hizmetler, serbest bölgelerdeki müşteriler için yapılan fason hizmetler ve karşılıklı olmak şartıyla uluslararası roaming anlaşmaları çerçevesinde yurt dışındaki müşteriler için Türkiye'de verilen roaming hizmetleri,

(...)

Bu istisna uygulamasında fason hizmet, bir malın mülkiyet ve kullanım hakkının devralınmaksızın ücreti karşılığı belirli işlemlere tabi tutularak kullanım veya mülkiyet hakkı sahibine iade edilmesini ifade eder (Katma Değer Vergisi Genel Uygulama Tebliği, 2014). Ayrıca, bir teslimin ihracat teslimi sayılabilmesi için, teslimin yurt dışındaki bir müşteriye veya bir serbest bölgedeki alıcıya ya da yetkili gümrük antreposu işleticisine yapılması gerekmektedir. Yani teslim konusu malın Türkiye Cumhuriyeti gümrük bölgesinden çıkarak başka bir ülkeye veya bir serbest bölgeye

ulaşması ya da yurt dışındaki müşteriye gönderilmek üzere yetkili gümrük antreposuna konulması gerekmektedir.

Özetle, yukarıda verilen hükümler çerçevesinde, serbest bölgelerde faaliyet gösteren işletmelere Türkiye’den yapılan teslim ve sağlanan hizmetler ihracat istisnası kapsamında değerlendirilmektedir. Serbest bölgelerden Türkiye’ye yapılacak mal teslimi ve hizmet faaliyetleri ise ithalat kapsamında olduğundan KDV’ye tabi tutulmaktadır. Serbest bölge hükümlerinin uygulandığı malların teslimi ile bölgelerde verilen hizmetlerde ise KDV istisnası bulunmaktadır (Işık ve Çabuk, 2007, s.186).

2.3.1.3. Özel Tüketim Vergisi İstisnaları

Ayrım yapılmaksızın tüm mal ve hizmetler üzerinden alınan vergiler genel tüketim vergileri iken, sadece belirli bazı mal ve hizmetler üzerinden üretim veya dağıtım aşamasında alınan vergiler ise özel tüketim vergileri (ÖTV) olarak adlandırılmaktadır (Taylar, 2010, s. 435). Genel tüketim vergilerinin alınmasında yüksek miktarda gelir elde etme amacı güdülürken, özel tüketim vergilerinde gelir toplama amacının yanı sıra, sosyal faydası bulunmayan, hatta zararlı olduğu düşünülen birtakım mal veya mal grupları da vergilendirilmektedir (Taylar, 2008, s. 154). Bununla birlikte, hizmetle ilgili faaliyetler ÖTV’nin kapsamına girmemektedir.

Türkiye’de ÖTV uygulaması, 12.06.2002 tarih ve 4760 sayılı Özel Tüketim Vergisi Kanunu uyarınca yürütülmektedir ve Kanuna Ek olarak hazırlanmış olan dört ayrı listede vergiye konu olacak mallar sıralanmıştır. Birinci listede petrol, petrol ürünleri ve akaryakıtlar, ikinci listede taşıt araçları, üçüncü listede alkollü ve gazlı içecekler ile tütün mamulleri ve dördüncü listede ise dayanıklı tüketim malları ile lüks olarak nitelendirilen mallar bulunmaktadır.

Serbest bölgelerde uygulanacak ÖTV ise KDV gibi belli durumlar altında ayrı ayrı incelenmelidir. Bu durumlar, KDV’de olduğu gibi, Türkiye’den serbest bölgelere yapılan teslimler, serbest bölgelerden Türkiye’ye yapılan teslimler ve serbest bölge içerisinde yapılan teslimlerdir. Serbest bölgeler gümrük hattı dışında sayıldığından ilk iki durum, yani Türkiye’den serbest bölgelere yapılan ve serbest bölgelerden Türkiye’ye yapılan teslimler, dış ticaret rejimine tabidir. Buna göre Türkiye’den serbest bölgelere yapılan teslimler ihracat sayıldığından, 4760 sayılı kanunun *İhracat İstisnası* başlıklı

ilgili maddesi gereğince, bu faaliyetler ÖTV'den müstesnadır. Söz konusu madde hükümleri şu şekildedir:

(5 md./1) *Bu Kanuna ekli listelerdeki malların ihracat teslimleri aşağıdaki şartlarla vergiden müstesnadır.*

- a) *Teslim yurt dışındaki bir müşteriye yapılmalıdır. (...)*
- b) *Teslim konusu mal, Türkiye Cumhuriyeti Gümrük Bölgesinden çıkmış olmalıdır. (...)*

Ancak, serbest bölgelerden Türkiye'ye yapılan teslimler ithalat sayılmaktadır. Dolayısıyla serbest bölgeden Türkiye'ye, ÖTV'nin konusuna giren malların satışı veya bölgeye ihraç edilen ÖTV'ye tabi malların, serbest bölgeden tekrar Türkiye'ye satışı 4760 sayılı kanunun *Vergiye doğuran olay* konulu maddesi gereğince ithalat kapsamında ÖTV'ye tabidir.

Son olarak serbest bölge içerisinde yapılan mal teslimleri ÖTV Kanunu uyarınca ÖTV'ye tabi değildir. Kanuna göre transit, aktarma, gümrük antreposu, geçici depo, gümrük sahası, serbest bölge rejimlerinin uygulandığı mal teslimleri ÖTV'den istisna tutulmuştur. Söz konusu madde ise şu şekildedir:

(7 md./7) *4458 sayılı Gümrük Kanununun transit, gümrük antrepo, dâhilde işleme, gümrük kontrolü altında işleme rejimlerine tabi tutulanlar ile serbest bölgeler ve geçici depolama yerleri hükümlerinin uygulandığı mallar,*

(...)

Vergiden müstesnadır.

Özetle, serbest bölgelerden Türkiye'ye yapılan mal teslimleri ithalat sayıldığından ÖTV'ye tabiyken, Türkiye'den serbest bölgeye yapılan mal teslimleri ile serbest bölge içerisinde yapılan teslimler ÖTV'den müstesna tutulmaktadır.

2.3.1.4. Damga Vergisi ve Harç İstisnaları

Damga vergisi, kişilerin, başka kişilerle veya devletle yapmış olduğu hukuki işlemlerde düzenledikleri belgeler veya kâğıtlar üzerinden ödedikleri mali yükümlülüklerdir

(Taylar, 2008, s. 183-184). Harçlar ise, kişilerin bazı kamu hizmetleri karşılığında yaptıkları zorunlu ödemelerdir. Türkiye’de damga vergisi 11.07.1964 tarih ve 488 sayılı Damga Vergisi Kanunu uyarınca; harçlar ise 17.07.1964 tarih ve 492 sayılı Harçlar Kanunu uyarınca alınmaktadır.

Serbest bölgelerde damga vergisi ve harç uygulamaları, SBK’nin ilk hâlinde 6’ncı maddenin ikinci fıkrasında şu şekilde belirtilmişti:

(6 md./2; Değişik: 20.01.2004-5084/8 md.) *Bu bölgelerde vergi, resim, harç, gümrük ve kambiyo mükellefiyetlerine dair mevzuat hükümleri uygulanmaz.*

5084 sayılı kanunla birlikte bu fıkrada yer alan “vergi, resim, harç” ifadesi kaldırılmış ve yine bu kanunla eklenen geçici 3’üncü maddede, bu istisnalar aşağıda belirtildiği şekilde düzenlenmiştir:

(3 g.m./1) *Bu maddenin yürürlüğe girdiği tarih itibarıyla bu Kanuna göre kurulan serbest bölgelerde faaliyette bulunmak üzere ruhsat almış mükelleflerin;*

(...)

c) *Bu bölgelerde gerçekleştirdikleri faaliyetleri ile ilgili olarak yaptıkları işlemler 31.12.2008 tarihine kadar her türlü vergi, resim ve harçtan müstesnadır.*

(...)

Ancak, daha önce de belirtildiği gibi, 5084 sayılı kanunla yapılan düzenlemenin 2008 yılı sonu itibarıyla bitiyor olmasından kaynaklanacak sıkıntılara istinaden 5810 sayılı kanunla yapılan düzenlemeyle, süre AB’ye üyelik tarihine kadar uzatılmıştır:

(3 g.m./2; Değişik: 12.11.2008-5810/7) *Avrupa Birliğine tam üyeliğin gerçekleştiği tarihi içeren yılın vergilendirme döneminin sonuna kadar;*

(...)

c) *Bu bölgelerde gerçekleştirilen faaliyetlerle ilgili olarak yapılan işlemler ve düzenlenen kâğıtlar damga vergisi ve harçlardan müstesnadır.*

(...)

Buna göre, serbest bölge sınırları içerisinde yapılacak işlemler ve bu işlemler sebebiyle düzenlenecek kâğıtlar, harç ve damga vergisine konu olmamaktadır.

2.3.1.5. Gümrük Vergisi İstisnaları

Gümrük vergileri, dünyada uygulanan en eski vergilerden biridir ve gümrüğe tabi eşyanın bir ülkenin gümrük sınırlarından geçmesi dolayısıyla alınır. Ülke sınırları ve gümrük sınırları çoğu zaman aynı sayılsa da serbest bölgeler, serbest limanlar gibi ülke sınırları içinde olan fakat gümrük sınırları dışında sayılan istisnalar bulunmaktadır. Bu husus, Türkiye’de gümrük uygulamalarının yasal dayanağı olan 4458 sayılı Gümrük Kanunu’na göre incelenecek olursa; *“Türkiye Cumhuriyeti Gümrük Bölgesi, Türkiye Cumhuriyeti topraklarını kapsar. Türkiye kara suları, iç suları ve hava sahası gümrük bölgesine dâhildir.”* (Gümrük Kanunu, 1999, md. 2). Bununla birlikte, Gümrük Kanunu ve SBK uyarınca da serbest bölgeler *“... Türkiye Gümrük Bölgesi dışında olduğu kabul edilen...”* yerler olarak nitelendirilmiştir.

Serbest bölgelerdeki gümrük uygulamalarına ilişkin hükümler, SBK’nin 6’ncı maddesi ile Serbest Bölgeler Uygulama Yönetmeliğinde açıklığa kavuşturulmuştur. SBK’nin ilk kabul metninin bu konuyla ilgili hükümleri şu şekildedir:

(6 md./1) *Serbest bölgeler gümrük hattı dışında sayılır.*

(6 md./2) *Bu bölgelerde vergi, resim, harç, gümrük ve kambiyo mükellefiyetine dair mevzuat hükümleri uygulanmaz.*

(...)

5084 sayılı kanunla ikinci fıkradaki *“vergi, resim, harç”* ifadesi kaldırılmış; 5810 sayılı kanunla da ilk fıkra yerine Gümrük Kanunu ile uyumlu serbest bölge tanımı getirilmiştir. Bu değişiklikler sonucu 6’ncı maddenin ilk iki fıkrası gümrük mevzuatına da uygun olarak şu şekilde düzenlenmiştir:

(6 md./1; Değişik: 12.11.2008-5810/4 md.) *Serbest bölgeler, Türkiye Gümrük Bölgesinin parçaları olmakla beraber, yer ve sınırları Cumhurbaşkanınca belirlenmiş,*

*serbest dolaşımda olmayan eşyanın** herhangi bir gümrük rejimine tabi tutulmaksızın ve serbest dolaşıma sokulmaksızın, gümrük mevzuatında öngörülen haller dışında kullanılmamak ya da tüketilmemek kaydıyla konulduğu, ithalat vergileri ile ticaret politikası önlemlerinin ve kambiyo mevzuatının uygulanması bakımından Türkiye Gümrük Bölgesi dışında olduğu kabul edilen ve serbest dolaşımdaki eşyanın** bir serbest bölgeye konulması nedeniyle normal olarak eşyanın ihracına bağlı olanaklardan yararlandığı yerlerdir.

(6 md./2) *Bu bölgelerde gümrük ve kambiyo mükellefiyetine dair mevzuat hükümleri uygulanmaz.*

(...)

Yukarıda yer alan hükümlerin yanı sıra Serbest Bölgeler Uygulama Yönetmeliğinin 30'uncu maddesinde de konuyla ilgili şu ifadeler yer almaktadır:

(30 md.) *Serbest Bölgeler, Avrupa Birliği'ne tam üyeliğin gerçekleşeceği tarihe kadar, gümrük rejimleri açısından Türkiye Gümrük Bölgesi dışında, menşe hükümlerinin uygulanması bakımından ise Gümrük Bölgesi sayılır.*

Özetle, serbest bölgelerde gümrük mevzuatı ve dolayısıyla gümrük vergisi uygulanmamaktadır. Serbest bölgelerde faaliyet gösteren kullanıcılar, yurt dışından aldıkları nihai mal, yatırım malı, ara mal ve hammadde için gümrük vergisi ödememekte ve vergiye bağlı yükümlülüklerden muaf olmaktadır. Fakat serbest bölgelere yurt dışından getirilen malların herhangi bir gümrük rejimine tabi tutulması, serbest dolaşıma sokulması, gümrük mevzuatında belirtilen haller dışında tüketilmesi veya kullanılması durumunda gümrük yükümlülüğü doğmaktadır. Bu durumun istisnası olarak, AB ile yapılmış olan Gümrük Birliği Anlaşması gereği, Avrupa Birliği

* Serbest dolaşımda bulunmayan eşya deyimi, serbest dolaşımda bulunan eşya dışında kalan eşya ile transit hükümleri saklı kalmak üzere Türkiye Gümrük Bölgesini fiilen terk eden eşyayı ifade eder.

** Serbest dolaşımda bulunan eşya deyimi, 4458 Gümrük Kanununda;

- ✓ Tümüyle Türkiye Gümrük Bölgesinde elde edilen ve bünyesinde Türkiye Gümrük Bölgesi dışındaki ülke veya topraklardan ithal edilen girdileri bulundurmayan veya şartlı muafiyet düzenlemelerine tabi tutulan eşyadan elde edilen ve tabi olduğu rejim hükümleri uyarınca özel ekonomik değer taşımadığı tespit edilen veya
- ✓ Türkiye Gümrük Bölgesi dışındaki ülke veya topraklardan serbest dolaşıma giriş rejimine tabi tutularak ithal edilen veya
- ✓ Türkiye Gümrük Bölgesinde, yukarıda belirtilen eşyadan ayrı ayrı veya birlikte elde edilen veya üretilen eşyayı

ifade eder.

lkelerinden ithal edilen sanayi ürünleri için bu durumda da gümrük vergisi ykmllg doğmamaktadır.

2.3.1.6. Kamulaştırma, Kiralama ve İrtifak Hakkı Hükümleri Açısından Tanınan Teşvikler

Kamulaştırma, devlet ve kamu tüzel kişilerinin, kamu yararının gerektirdiği hallerde, gerçek karşılıklarını peşin ödemek şartıyla, özel mülkiyette bulunan bir taşınmaz malın tamamına veya bir kısmına, kanunda öngörülen esas ve usullere riayet ederek el koyması olarak tanımlanabilir (Yılmaz, 2018, s. 8). İrtifak hakkı ise bir taşınmaz üzerinde yararlanma ve kullanıma rıza göstermeyi veya mülkiyete ilişkin bazı hakların kullanılmasından vazgeçmeyi kapsayan ve diğer bir taşınmaz veya kişi lehine ayn hak olarak kurulan yükümlülüktür (Milli Emlak Genel Tebliği, 2014, 4 md.).

Türkiye’de serbest bölgelerdeki arazi, arsa, bina ve tesislerin; kamulaştırılması ve yatırımcılara kiralanması veya irtifak hakkı verilmesine ilişkin faaliyetler, SBK’nin, *Bölgenin Düzenlenme Esasları* başlıklı 5’inci maddesi uyarınca gerçekleştirilmektedir.

(5 md./1) *Serbest bölge ilan edilecek yerlerde ihtiyaç duyulacak arazi ve tesisler Kamulaştırma Kanunu hükümlerine göre sağlanabilir. Cumhurbaşkanı bu arazi ve tesislerin acele kamulaştırılmasını kararlaştırabilir. Arazi ve tesislerin kamulaştırılmasında kamulaştırma bedelleri ile kamulaştırma işlemlerinin gerektirdiği diğer giderlerin, kamulaştırma talebinde bulunan işletici tarafından karşılanması Cumhurbaşkanınca kararlaştırılabilir.*

(5 md./2) *(...) Serbest bölgelerde faaliyette bulunan yatırımcı kullanıcılara Hazinesin zel mülkiyetinde bulunan arazi, arsa ve binalar kiralanabilir veya bunlar üzerinde 49 yıla kadar irtifak hakkı tesis edilebilir. Devletin hüküm ve tasarrufu altındaki yerler ile bunlar üzerinde bulunan bina ve tesisler kiralanabilir veya aynı süre ile kullanma izni verilebilir. (...)*

Serbest bölgelerde kiralama ve irtifak hakkıyla ilgili hususları düzenleyen yukarıdaki fıkra, 5810 sayılı kanunla birlikte SBK’ye eklenen hükümlerden biridir.

2.3.1.7. Emlak Vergisi Açısından Geçici Muafiyet

Emlak vergisi, bina ve arsalar üzerinden alınan, hasılatı ve yönetimi belediyelere ait olan bir yerel yönetim vergisidir. Aynı zamanda emlak vergisi belediyelerin gelir ve ihtiyaçlarına belirli doğrultularda cevap verebilen bir vergi türüdür. Kısaca emlak vergisi bina ve arazi vergisinden oluşmaktadır (Şataf ve Aygün, 2019, s. 92). Türkiye’de emlak vergisi 11.08.1970 tarih ve 1319 sayılı Emlak Vergisi Kanunu çerçevesinde alınmaktadır.

SBK’de emlak vergisi hususunda direkt hükümler bulunmamakla birlikte 6’ncı madde ve geçici 3’üncü madde hükümleri uyarınca tanınan muafiyet ve teşvikler emlak vergisini de kapsadığından bu maddeler çerçevesinde yasal zemine oturtulabilir. Öte yandan Emlak Vergisi Kanunu’nda mevzuya ilişkin direkt hükümler bulunmaktadır. Kanunda yer alan söz konusu maddeler şu şekildedir:

(4 md.) *Aşağıda yazılı binalar, kiraya verilmemek (24.11.1994 tarihli ve 4046 sayılı Kanun kapsamında yapılan işletme hakkı devirleri hariç) şartıyla Bina Vergisinden daimi olarak muaftır. (...)*

(...)

m) Cumhurbaşkanınca vergi muafiyeti tanınan vakıflara ait binalar (Vakıf senedindeki cihete tahsis edilmek şartıyla) ile organize sanayi bölgeleri, serbest bölgeler, endüstri bölgeleri, teknoloji geliştirme bölgeleri ve sanayi sitelerinde yer alan binalar;

(...)

(15 md.) *Aşağıda yazılı arazi geçici olarak Arazi Vergisinden muaftır.*

(...)

d) Sanayi ve Teknoloji Bakanlığınca, organize sanayi bölgeleri için iktisap olduğu veya bu bölgelere tahsis edildiği kabul edilen arazi (Sanayici lehine tapudaki tescilin yapılacağı tarihe kadar), Cumhurbaşkanınca serbest bölge ilan edilen arazi (Kullanıcı lehine tapuda tescilin yapılacağı tarihe kadar).

Buna göre serbest bölge ilan edilen araziler ile serbest bölgelerde yer alan binalar emlak vergisine tabi değildir.

2.3.2. Türkiye’de Serbest Bölgelerde Sunulan Avantajlar

Serbest bölgelerde, mevzuat hükümleri uyarınca devlet tarafından sağlanan mali teşviklerin yanı sıra başka birtakım olanaklar da sağlanmaktadır. Bunlar, teşvikler gibi somut olmamakla birlikte, yatırımcıların serbest bölgelerde yatırım yapmaları durumunda yaşayacakları imkân ve kolaylıklar olarak değerlendirilebilir. Ticaret Bakanlığı’nca yayımlanan “Serbest Bölgelerimizin Sunduğu Avantajlar” başlıklı yazıda, söz konusu olanaklar tek tek sıralanmış ve açıklanmıştır (<https://ticaret.gov.tr>, 2020d).

- 1) Üretici kullanıcılar için vergi avantajlarından yararlanma imkânı,
- 2) Orta ve uzun vadede geleceği planlayabilme imkânı,
- 3) Serbest bölge faaliyetlerinden elde edilen kazanç ve gelirlerin, hiçbir izne tabi olmaksızın yurt dışına veya Türkiye’ye serbestçe transfer edilebilmesi,
- 4) Ticaret kolaylığı imkânı,
- 5) Gümrük vergisi prosedüründen arındırılmış ticari faaliyet imkânı,
- 6) AB ve Gümrük Birliği kriterlerinin gerektirdiği serbest dolaşım belgelerinin temini imkânı,
- 7) Serbest bölgede sağlanan teşvik ve avantajlardan yerli ve yabancı bütün firmaların eşit olarak yararlanabilmesi,
- 8) Malların, serbest bölgede süre sınırlaması olmaksızın kalabilmesi,
- 9) Pazar ihtiyaçlarına ve şartlarına göre serbestçe belirlenecek ticari faaliyet imkânı,
- 10) Gerçekçi bir enflasyon muhasebesi imkânı,
- 11) Yerli ve yabancı tüm pazarlara erişim imkânı,
- 12) Azaltılmış bürokratik prosedür ve dinamik işletme yönetimi,
- 13) Stratejik avantaj,
- 14) Her türlü sınaî faaliyete uygun ve ucuz altyapı imkânı,
- 15) Tedarik zinciri imkânlarından yararlanma kolaylığı.

2.3.3. Türkiye’deki Serbest Bölgelerde Faaliyet Ruhsatı Alabilecekler ve Ruhsat Almak İçin Yapılması Gerekenler

Türkiye’deki serbest bölgelerde, SBK’nin 5’inci maddesi uyarınca, yerli veya yabancı gerçek veya tüzel kişiler faaliyet ruhsatı almak kaydıyla faaliyette bulunabilirler. Daha geniş bir ifadeyle, serbest bölgelerde Türk Ticaret Kanunu hükümleri çerçevesinde işletmelerini ticaret siciline tescil ettirmiş ve bu durumu Türkiye Ticaret Sicili Gazetesi’nde ilan ettirmiş tacir sıfatını haiz yerli gerçek veya tüzel kişiler ile kendi ülkelerindeki kuruluş işlemlerini tamamlamış yabancı gerçek veya tüzel kişiler faaliyette bulunabilir (Boztaş, 2010).

Bununla birlikte serbest bölgelerde;

- Hazır işyeri kiralayan kiracı-kullanıcı firmalar için 15 yıl,
- Hazır işyeri kiralayan üretici-kiracı-kullanıcı firmalar için 20 yıl,
- Kendi işyerini inşa eden yatırımcı-kullanıcı firmalar için 30 yıl,
- Kendi işyerini inşa eden üretici-yatırımcı-kullanıcı firmalar için 45 yıl

sürelili faaliyet ruhsatı düzenlenmektedir.

Bölgede faaliyet ruhsatı almak için izlenecek yol ve yapılacak işlemler Serbest Bölgeler Uygulama Yönetmeliğinin 11’inci maddesinde ve Ticaret Bakanlığınca yayımlanan “Faaliyet Ruhsatı Almak İçin Gerekli Prosedür” başlıklı dokümanda açıklığa kavuşturulmuştur. Buna göre, bölgede faaliyette bulunmak isteyen gerçek veya tüzel kişilerin başvuru sırasında izleyecekleri adımlar şu şekilde belirtilmiştir (<https://ticaret.gov.tr/> , 2020e):

1. Genel müdürlük, bölge müdürlüğü veya serbest bölge işletici veya kurucu/işletici şirketten alınan faaliyet ruhsatı müracaat formu doldurulur.
2. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası nezdindeki serbest bölgeler özel hesabına müracaat ücreti yatırılır.
3. Müracaat dosyası (faaliyet ruhsatı müracaat formu, ekleri ve fotokopileri) ve müracaat ücretinin yatırıldığını gösteren dekontun aslı ile birlikte genel müdürlüğe veya bölge müdürlüğüne bir dilekçe ile başvurulur.

4. Genel müdürlük tarafından başvuru değerlendirilir. (Değerlendirme sonucunun olumsuz olması durumunda müracaat ücreti iade edilir. Değerlendirme sonucu olumlu olursa 5'inci adım uygulanır.)
5. Kira sözleşmesi için serbest bölge kurucu ve işletici/işletici şirkete ya da iş yeri kiralama konusunda faaliyet ruhsatı sahibi kullanıcılara 30 gün içinde kira sözleşmesi akdedilir.
6. Kira sözleşmesi ile birlikte genel müdürlüğe müracaat edilir. Genel müdürlük tarafından kira sözleşmesi onaylanır.
7. Genel müdürlük faaliyet ruhsatını düzenleyerek ilgili kullanıcıya gönderir.

Ancak belgelerin süresi içinde gönderilmemesi halinde faaliyet ruhsatı alma hakkı kaybedilir, dosya işlemiden kaldırılır ve müracaat ücreti özel hesaba irat kaydedilir. Müracaatın değerlendirilmesi sonucunda faaliyet ruhsatı verilmesi uygun bulunmayanlara bu durum yazılı olarak bildirilir ve yatırılan müracaat ücreti iade edilir (Serbest Bölgeler Uygulama Yönetmeliği, 1993, 11 md.).

3. BÖLÜM

KAYSERİ SERBEST BÖLGESİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

3.1. Kayseri Serbest Bölgesi ve Ekonomik Etkileri

Kayseri Serbest Bölgesi (KSB), 26.06.1997 tarihli Resmi Gazetede yayımlanan, yer ve sınırlarının belirlenmesi ve kurulup işletilmesine dair 97/9524 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı'na istinaden, 1998 yılında tesis edilmiş; 1999 yılından itibaren de ticari faaliyetlerine başlamıştır. Bölgede 2020 yılı itibarıyla, kayıtlı 77 firma bulunmakta ve toplamda 5000'e yakın kişiye istihdam sağlanmaktadır (<https://www.kayser.com.tr>, 2020b).

Kayseri Serbest Bölgesi, 1998 yılında kurulmasına rağmen firmaların tesis edilip ticari faaliyetlerine başlamaları bölge kurulduktan 1 yıl sonrasını bulmuştur. Buna göre KSB'nin 1999-2017 yılları arasındaki ticaret hacimlerine *Tablo 8*'de yer verilmiştir.

Tablo 8'de yer alan veriler incelendiğinde KSB'nin ticaret hacminin yıllara göre genel olarak artış gösterdiği görülmektedir. Ancak 2009 yılındaki toplama bakıldığında ticaret hacminde bariz bir düşüş olduğu gözlemlenmektedir. Bu durumun 2008 yılında yaşanan küresel ekonomik krizin KSB üzerindeki etkisi olduğu düşünülebilir. Fakat bu düşüşteki tek nedenin 2008 krizi olmadığı; 5084 sayılı kanun neticesinde serbest bölgelerde meydana gelen belirsizliğin de bu durumun sebeplerinden biri olduğu söylenebilir. Taylar (2008, s. 194), o dönemdeki belirsizliği şu şekilde ifade etmiştir:

Alım-satım ruhsatı sahiplerinin ruhsat sürelerinin sona ermesinden sonra serbest bölgeleri terk edecekleri ve 31.12.2008 tarihinden sonra işçi ücretlerinin stopaja tabi olacağı dikkate alınacak olursa, bu bölgeler üretici kullanıcıların faaliyet alanına dönüşecektir. Ancak üreticilere tanınan vergi istisnasının süresinin net

olmayan bir şekilde düzenlenmiş olması da başka bir tereddüt konusunu oluşturmaktadır.

Bununla birlikte, ilerleyen yıllardaki toplam ticaret verileri incelendiğinde, KSB'nin hızlı bir toparlanmayla ticaret hacmini yine yüksek seviyelere taşıdığı görülmektedir.

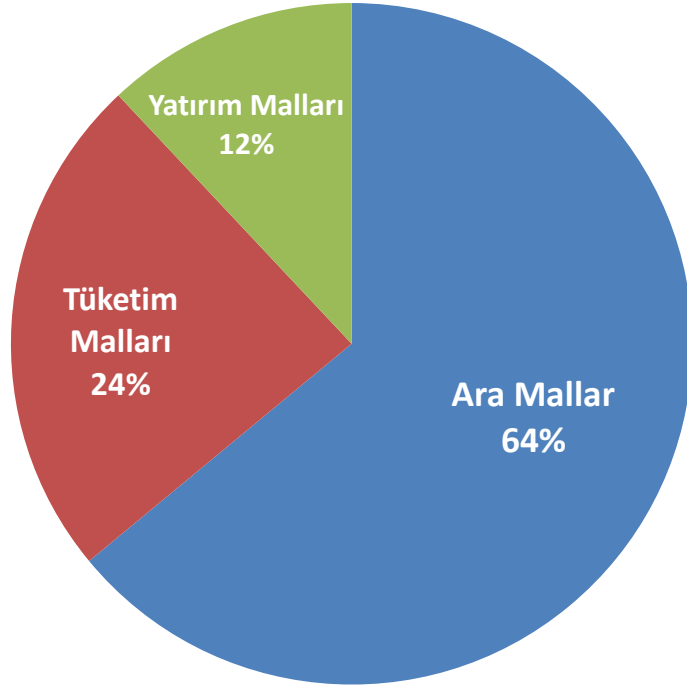
Tablo 8. Kayseri Serbest Bölgesi Yıllara Göre Ticaret Hacmi (1.000 ABD \$)

Yıl	Yurt İçinden Bölgeye	Bölgeden Yurt İçine	Yurt Dışından Bölgeye	Bölgeden Yurt Dışına	TOPLAM
1999	0.299	0.00	0.00	0.357	0.656
2000	5.347	5.232	6.994	4.648	22.221
2001	3.679	11.220	7.738	4.436	27.073
2002	10.971	32.767	27.363	12.545	83.646
2003	16.283	72.780	56.023	12.096	157.182
2004	24.483	137.644	116.390	19.049	297.566
2005	37.200	158.878	134.495	31.833	362.406
2006	60.663	203.055	186.088	70.335	520.141
2007	73.970	239.645	226.386	106.905	646.906
2008	90.423	236.062	243.481	132.981	702.947
2009	80.589	134.209	97.073	130.526	442.397
2010	101.299	147.367	140.405	135.957	525.028
2011	121.514	193.317	207.588	178.294	700.713
2012	123.264	179.239	194.358	200.108	696.969
2013	180.382	148.420	190.028	279.419	798.249
2014	183.836	153.456	159.051	310.114	806.457
2015	144.060	166.009	155.880	271.682	737.631
2016	152.034	184.034	141.139	275.352	752.559
2017	171.725	213.790	184.870	282.982	853.367
TOPLAM	1.581.722	2.617.124	2.475.350	2.459.262	9.133.458

Kaynak: <https://www.kayser.com.tr/>, 2020b.

Birleşmiş Milletler tarafından geliştirilen, mal gruplarına yönelik genel bir sınıflandırma türü olan Geniş Ekonomik Grupların Sınıflaması (Broad Economic Categories-BEC)'na göre ürünler; yatırım malları, hammadde, tüketim malları ve diğerleri olmak üzere 4 kategoriye ayrılmaktadır. KSB'de ticarete konu olan mal gruplarının yüzdelik dağılımları Şekil 3'te verilmiştir. Buna göre KSB'de %64'lük bir oranla en çok ara

mallar faaliyete konu olurken, bunu %24’le tüketim malları ve %12 ile yatırım malları izlemektedir. Daha spesifik sınıflandırma ile bölgede en çok faaliyet gösterilen sektörlerin başında ise mobilya, demir-çelik, PVC doğrama ve cam ile plastik gelmektedir.

Şekil 3. KSB'deki Mal Gruplarının Dağılımı (%)

Kaynak: <https://www.kayser.com.tr/>, Mayıs 2020c.

3.2. Kayseri Serbest Bölgesi Araştırması

Bu bölümde Kayseri Serbest Bölgesi özelinde gerçekleştirilen araştırma bilgilerine ve bulgularına yer verilmiştir.

3.2.1. Araştırmanın Amacı ve Kapsamı

Araştırmanın amacı, Kayseri Serbest Bölgesi’nde faaliyet gösteren firmaların; serbest bölgelerde yatırım yapma nedenlerini ve bölgelerde uygulanan teşviklerin kendileri için bir tercih sebebi olarak algılanıp algılanmadığını tespit etmektir. Bunun yanı sıra firmaların, bölgede uygulanan teşviklere ilişkin tatmin düzeyleri ve yatırım yapmış

olmaktan duydukları memnuniyet derecesinin saptanması da çalışmanın bir diğer amacını oluşturmaktadır.

Araştırma için serbest bölgelerin seçilmesinin nedeni özellikle son yıllarda serbest bölgelerin, gerek Türkiye’de gerek Kayseri’de, dış ticaret konusunda giderek ön plana çıkmasıdır. Çalışmada özellikle KSB’nin seçilmesindeki sebepler ise bölgenin araştırmacı açısından ulaşılabilirliğinin kolay olması ve KSB özelinde yapılmış araştırmaların sayısının büyük serbest bölgeler özelinde yapılmış çalışmaların sayısına nazaran oldukça az olmasıdır.

3.2.2. Literatür Değerlendirmesi

Karaduman ve Yıldız (2002)’ın “Serbest Bölge Uygulamalarının Dış Ticarete ve Yabancı Sermayeye Katkıları” adlı makalesinde serbest bölgelerin ülkelerin dış ticaretini artırdığı, yabancı sermaye ve teknoloji transferini hızlandırdığına değinilmiş ve Türkiye’de kurulan serbest bölgelerin bunları gerçekleştirip gerçekleştirmediği, gerçekleştirdiyse ne oranda gerçekleştirdiği, dış ticaret ve yabancı sermaye verileriyle analiz edilmiştir. Çalışmada ayrıca Şubat 2001 krizinden sonra gündeme gelen ‘Endüstri Bölgeleri’ ve ‘Nitelikli Sanayi Bölgeleri’ nin amacı, uygulanma şekilleri ve ülkeye yapacakları katkılar analiz edilmiştir. Çalışmanın sonunda analiz sonuçları değerlendirilmiş ve birtakım önerilerde bulunulmuştur. Sonuç olarak serbest bölgelerin araştırmanın yapıldığı dönem itibarıyla dış ticaretin %12’lik bir kısmını gerçekleştirerek kuruluş amacına ulaştığı sonucuna varılmıştır. Ek olarak nitelikli sanayi bölgeleri uygulamasının da serbest bölge kapsamını genişleteceği ve dış ticarete önemli katkılar sağlayacağı belirtilmiştir.

Orhan (2003)’ın “Serbest Bölgelerin Sağladığı Avantajlar: KOSBAŞ Örneği” isimli makalesinde serbest bölgelerin dünyada ve Türkiye’deki gelişimi ele alınarak serbest bölgelerin çeşitleri, yararları ve iktisadi etkileri teorik olarak incelenmiştir. Bununla birlikte Türkiye’deki serbest bölgelerin performansları ve Kocaeli’de kurulan serbest bölgenin durumu, bölgeye sağlayacağı yararlar hakkında bilgi verilmiştir. Çalışmanın yapıldığı dönemde KOSBAŞ henüz yeni kurulmuş olduğu için; çalışmada Kocaeli ilinin serbest bölge ihtiyaçlarını karşılama potansiyeli ele alınmıştır. Yapılan değerlendirmeler sonucunda Türkiye ve Ortadoğu için önemli olan ulaşım ağının ortasında bulunan

Kocaeli'nin, kurulmakta olan serbest bölge ile kendi sınırları içindeki üretimin yanı sıra bölge illeri olan Sakarya, Yalova, Bilecik, Düzce, Bolu ve özellikle İstanbul'a önemli bir ekonomi ve ticaret kapısı olmasının muhtemel olduğu kanısına ulaşılmıştır.

Bulut (2005)'ün "Serbest Bölgelerin Bugünü ve Geleceği Bakımından Vergi ve Teşvik Politikaları: Türkiye Örneği" isimli üç bölümden oluşan tez çalışmasının birinci bölümünde serbest bölgelerin tanımı, doğuşu, amaçları, türleri ve ekonomiye katkılarından söz edilmiştir. İkinci bölümde, dünyada serbest bölge faaliyetleri ve uygulanan vergi ve teşvik politikalarından bahsedilmiş, son olarak üçüncü bölümde Türkiye'de serbest bölge uygulamalarının vergi ve teşvik sistemi içerisinde değerlendirilmesi yapılmıştır. Araştırmanın sonucunda Türkiye'deki serbest bölgelerin dış ticaretten aldıkları %15'in üzerindeki pay ile ticaret hacmi bakımından dünyadaki örneklerini yakaladığı ancak sunulan geniş çaplı vergi ve teşvik politikasından kaynaklanan vergi kaybı nedeniyle devletin zarara uğratıldığı gözlemlenmiştir. Türkiye'de yaşanan bu olumsuzluk nedeniyle uygulamaya konulan serbest bölgelerde vergilendirme ile birlikte bölgelerin ticaret hacminde ve firma sayısında azalış olduğu görülmüştür.

Valentine ve Park (2005)'in "Serbest Ticaret Bölgeleri ve Liman Hinterlandının Gelişimi" isimli kitabında serbest bölgeler ve limanlar kapsamlı bir şekilde incelenmiştir. Çalışmada öncelikle serbest bölgeler ve limanların karakteristikleri, amaçları, kuruluş şekilleri ve gelişim aşamaları gibi konular ele alınmış daha sonra Asya ve Avrupa'daki serbest bölge ve limanların, çalışmanın yapıldığı dönemdeki güncel gelişmeleri anlatılmış ve konu ile alakalı olan anlaşmalar irdelenmiştir. Çalışmada ayrıca serbest bölge ve limanların etrafında kurulan lojistik bölgelerinden ve ekonomik faydalarından bahsedilmiştir. Çalışmanın sonuç kısmında limanların aktarma merkezi veya lojistik merkez olarak ya da ikisinin karışımı şeklinde kurulması gerektiğine değinilmiştir. Aynı zamanda serbest ticaret bölgelerinin ve limanların hizmet faaliyetlerine yönelik olması ve bürokrasi konusunda büyük oranda serbest bırakılması gerektiği vurgulanmıştır.

Gümüş (2007)'ün "Serbest Bölgelerde Vergi Uygulamalarının Değerlendirilmesi" adlı makalesi serbest bölgelerin genel amaç ve özelliklerinin belirtilmesi, serbest bölgelerin ülke ekonomilerindeki olumlu ve olumsuz etkilerinin açıklanması ve 5084 sayılı Kanun

sonrasında serbest bölgelerde vergi uygulamalarının incelenmesi amacıyla kaleme alınmıştır. Çalışmada serbest bölgelere ilişkin kanunlar ve kanunlarda yapılan düzenlemelerden bahsedilmiştir. Sonuç ve değerlendirme olarak Türkiye’de bulunan serbest bölgelerin ihracat için yatırım ve üretimi artırma, yabancı sermaye ve teknoloji girişini hızlandırma ve ekonominin girdi ihtiyacını ucuz ve düzenli şekilde sağlama fonksiyonlarını istenilen şekilde yerine getiremedikleri çıkarımında bulunulmuştur. Ayrıca, serbest bölgelerde faaliyet gösteren mükelleflerin elde ettikleri kazanç üzerinden vergiye tabi olmamalarının, aynı alanlarda serbest bölgeler dışında çalışan mükellefler açısından haksız rekabete yol açtığına değinilmiş; haksız rekabet ortamının yol açtığı olumsuz etkilerin ortadan kaldırılması amacıyla yeni düzenleme yapılması ihtiyacının ortaya çıktığı belirtilmiştir.

Ural (2009)’ın “Avrupa Birliği ve Türkiye’de Serbest Bölgelerin Vergilendirilmesi” isimli yüksek lisans tezinde serbest bölgelerin kurulmasındaki amaçları, serbest bölge çeşitlerini ve ekonomiye olan olumlu ve olumsuz katkılarını incelenmiştir. Çalışmada serbest bölgelerde uygulanan vergileme teknikleri ve düzenlemelerin istenilen başarıyı ne oranda elde ettiğine ilişkin tespitlerin yanı sıra Avrupa Birliği ülkelerinde yer alan mevcut düzenlemeler de irdelenerek karşılaştırma yapılmıştır. Araştırmanın sonucunda, serbest bölgelerden; iyi bir planlama, etkili yönetim ve denetim ile daha fazla yararlanılmasının, böylece gelecekte görülmesi muhtemel olumsuzlukların en aza indirilmesinin mümkün olduğu çıkarımında bulunulmuştur. Öte yandan; serbest bölgelerin ekonomiye olan katkılarının, kalkınma çabası içerisindeki Türkiye’nin bu çabasını destekleyecek yararları olacağı da belirtilmiştir.

Öztürk, Değer ve Değer (2009)’ın “Kentsel Ekonomik Büyümede Serbest Bölgeler: Politik veya Ekonomik Tercih mi?” adlı makalesinde Türkiye’deki serbest bölge uygulamalarının kentsel büyüme üzerindeki etkileri araştırılmıştır. Bu çerçevede 1990-2000 dönemi verilerine ulaşılabilen 72 il dikkate alınarak, serbest bölgelerin bulundukları illere olan ekonomik katkısı incelenmiştir. Çalışmaya göre, Türkiye’deki serbest bölge uygulamalarının ekonomik nedenler yanında siyasi kararlarla belirlenmiş olması, bu bölgelerden beklenen büyüme ve istihdam etkilerinin ortaya çıkmasını önemli ölçüde etkilemektedir. Araştırmada serbest bölgelerin kuruluş yeri tercihlerinde ekonomik faktörlerden çok siyasi kararların etkili olduğuna işaret edilmektedir. Yapılan analizler sonucunda da kuruluş yeri, ulaşım imkânları ve altyapı gibi faktörler dikkate

alınmadan ve siyasi beklentiler için kurulmuş olan serbest bölgelerin, ne kuruldukları bölgeye ne de ulusal ekonomiye önemli bir katkı sağlamadıkları görülmektedir.

Uzay ve Tıraş (2009)'ın "Serbest Bölgelerin Ekonomik Etkileri: Kayseri Serbest Bölgesi İçin Bir Uygulama" adlı makalesinde 1997 yılında faaliyete geçmiş olan Kayseri Serbest Bölgesi'nin ekonomiye katkısı belirlenmeye çalışılmış ve bölgede faaliyette bulunan firmaların karşılaştıkları sorunlar alan araştırması ile belirlenerek olası çözüm önerileri geliştirilmiştir. Çalışmada aynı zamanda, Kayseri Serbest Bölgesi'nde faaliyet gösteren firmaların bölgeye yatırım yapma nedenlerinin ve bunların gerçekleşme düzeylerinin belirlenmesi, Kayseri Serbest Bölgesi'nin kurucu-işletici firması olan KAYSER A.Ş.'nin performansını değerlendirilmesi, bölgedeki firmaların serbest bölgeler ile ilgili görüşlerinin alınarak teorik bilgilerle örtüşüp örtüşmediğinin belirlenmesi de amaçlanmıştır. Araştırma, anket uygulamasından elde edilen verilerin toplu olarak değerlendirilmesine dayanmaktadır. Araştırma sonucunda serbest bölgelerde, gerek uygulamadan gerekse yapısal problemlerden kaynaklanan pek çok sorun yaşandığı tespit edilmiş ve bu sorunlara çözüm önerileri geliştirilmiştir.

Aksoy (2010)'un "Serbest Bölgelerin Avantajları, Ülke Ekonomisine Etkileri: Kayseri Serbest Bölge Uygulaması" isimli yüksek lisans tezi Türkiye'de serbest bölgeler konusu ile ilgili değişik zamanlarda yapılan çalışmalardan farklı olarak, vergisel ve mali avantajların olumlu ve olumsuz yönden incelenmesini içermektedir. Dört bölümden oluşan ve ilk üç bölümünde serbest bölgelerle ilgili genel bilgilerin verildiği çalışmanın son bölümünde, Kayseri'deki serbest bölgenin genel özellikleri, kuruluşu, gelişimi ile ilgili bilgiler verilmiş, sonrasında serbest bölgede yapılan çalışma neticesi elde edilen verilerden hareketle oluşturulan tablolar ile avantaj ve sorunlar irdelenmiştir. Elde edilen bulgular sonucunda, serbest bölgelerin ülke ticaretini olumlu yönde etkilediği, vergisel teşviklerin devam etmesi gerektiği anlaşılmıştır. Ek olarak, vergisel teşviklerdeki farklılaşma ve değişikliğin, serbest bölgelere yatırım yapmayı asgari düzeye indirerek olumsuz etkilediği fakat serbest bölgelerin yine de kârlılıklarını devam ettirmekte olduğu ve sorunlarını kendi bünyelerinde çözmeye çalıştığı anlaşılmıştır.

Paksoy ve Güllü (2011)'nin "Serbest Bölgeler Üzerine Bir Araştırma: Gaziantep Örneği" isimli makale çalışmasında Türkiye'deki serbest bölgelerden ve tarihsel süreçlerinden bahsedilmiştir. Çalışmada Gaziantep Serbest Bölgesi'nde faaliyet

gösteren firmaların yapılarını ve ticari faaliyetlerini ölçmek amacıyla; kuruluş dönemi, faaliyet alanı, faaliyet şekli, hukuki yapısı, çalışan sayısı, yıllık ticaret hacmi, ithalat-ihracat yapılan ülkeler vb. durumlar incelenmiştir. Bu bağlamda 34 işletmeye anket uygulanmıştır. Çalışmanın son bölümünde anket sonuçları değerlendirilmiş ve birtakım önerilerde bulunulmuştur. Sonuç olarak serbest bölgelerin ekonomik refah seviyesinin yükselmesi için kullanılabileceği belirtilmiştir.

Tümenbatur (2012)'un “Serbest Bölgeler ve Türkiye Ekonomisine Katkıları Üzerine Bir Değerlendirme” adlı çalışmasında ilk olarak serbest bölgeler kavramı, tarihi özellikleri, türleri, sağlanan teşvik ve avantajlar açıklanmaya çalışılmıştır. Daha sonra Türkiye’de serbest bölgelerin gelişimi, değişimi ve ekonomik katkıları açıklanmıştır. Çalışmada arşiv araştırması ve sayısal veri analizi yapılmıştır. Sonuç olarak serbest bölgelerin sunduğu alt yapı hizmetlerinin, ucuz işgücü temininin ve sübvans edilen vergilerin firmalara cazip geldiğine değinilmiş ve Türkiye için serbest bölgelerin, üzerinde önemle durulması gereken bir konu olduğu belirtilmiştir.

Kavlak (2012) ise ‘Türkiye’deki Serbest Bölgelerin Ekonomik Etkileri: Serbest Bölgelerde Faaliyet Gösteren Firmaların Serbest Bölgelerin Başarı Düzeyi Algılarının Belirlenmesine Yönelik Olarak Yürütülen Bir Anket Çalışması’ isimli yüksek lisans tezinde serbest bölgelerin ekonomik etkilerinin araştırılması ve kuruluş amaçlarını ne ölçüde gerçekleştirebildiğine ilişkin olarak bölgede faaliyet gösteren firmaların algısının ölçülmesini amaçlamıştır. Çalışmada anket yöntemi kullanılmıştır ve anketler analiz edildiğinde, serbest bölgelerdeki vergi muafiyetinin, ihracatı ve ihracata yönelik faaliyetleri teşvik ettiği sonucuna ulaşılmıştır.

Öztürk (2013)’ün “Serbest Bölgelerin Geleceği: Türkiye Açısından Bir Değerlendirme” isimli makale çalışmasında serbest bölgelerin geleceği küreselleşmenin etkileri dikkate alınarak dünya ve Türkiye bağlamında incelenmiştir. Bu bölgelere yönelik ithalatı artırma, vergi kayıplarına neden olma, beklentileri karşılayamama ve çalışma koşulları gibi eleştirilere yer verilmiştir. Araştırma sonucunda, son yıllarda serbest bölgelerde uygulanan ayrıcalıkların yurt içi firmalar açısından haksız rekabet yarattığının sıklıkla dile getirilmesinin ve elverişsiz bölgelerde kurulan birçok serbest bölgenin beklentileri karşılamamasının, bu tür uygulamaların çekiciliğini azaltmış olabileceği değerlendirilmesinde bulunulmuştur.

Akıncı (2015)'nın “Türkiye’de Serbest Bölgelerin Mücadeleleri” adlı yüksek lisans tezinde Türkiye’de yer alan serbest bölgelerin Türkiye ihracatına etkileri analiz edilmiştir. Çalışmada ayrıca serbest bölgelerin; yabancı yatırımı elde etmede, yüksek teknolojiyi transfer etmede ve ağır sanayi üretimini teşvik ederek ihracata katkı sağlamadaki etkisi analiz edilmiştir. Çalışmada çok boyutlu ölçekleme analizi yapılmıştır. Analizler sonucunda serbest bölgelerin Türkiye ihracatına kayda değer ölçüde katkısı olmadığı bilakis ithalatı teşvik ettiği saptanmıştır.

Kadı (2015) “Serbest Bölgede Faaliyet Gösteren Firmaların Tercih Nedenleri: İstanbul Atatürk Havalimanı ve İstanbul Trakya Serbest Bölgesi Bağlamında Bir İnceleme” isimli makalesinde İstanbul Atatürk Havalimanı ve İstanbul Trakya Serbest Bölgeleri özelinde, firmaların serbest bölge tercih nedenlerini incelemiştir. Bu çerçevede serbest bölgelerin avantajlarının hala devam edip etmediğinin ortaya konulması hedeflenmiştir. Çalışma kapsamında söz konusu bölgelerde bulunan 144 firmaya anket uygulanmıştır. Yapılan anket sonucunda firmaların serbest bölgede faaliyet kararı alma nedenlerinde ilk sırada mali avantajlardan yararlanma ve dış pazarlara açılma, ikinci sırada ise teşvikler, alt yapı ve ulaşım avantajlarının yer aldığı belirlenmiştir.

Ağaç, Baki, Peker ve Ar (2015)’ın “Çok Kriterli Karar Verme Tekniklerini Kullanarak Serbest Bölge Yer Seçimi: Doğu Anadolu Bölgesi Örneği” isimli makale çalışmasında Doğu Anadolu Bölgesi’nde kurulabilecek olası bir serbest bölgenin kuruluş yeri seçimi sürecinde hangi kriterlerin hangi oranda dikkate alınması gerektiği ve ilgili bölge için kurulacak bir serbest bölgenin kuruluş yerinin neresi olması gerektiğinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Yapılan analizler sonucunda, serbest bölge yer seçiminde etkili olan en önemli üç kriter ülkelere yakınlık, ihracat miktarı ve devlet teşviki olurken serbest bölgenin kurulacağı ilk üç ilin sırasıyla Iğdır, Hakkâri ve Van olduğu tespit edilmiştir.

Kiriş (2016) de “Türkiye’de Serbest Bölgelere Tanınan Mali Teşviklerin Değerlendirilmesi” isimli yüksek lisans tezinde öncelikle serbest bölgelerin ve mali teşviklerin türleri ve ülke ekonomisine etkileriyle ilgili bilgiler vermiştir. Ardından Türkiye’de serbest bölgelere tanınan mali teşviklerle seçili bazı ülkelerdeki serbest bölgeler mali teşvikler ve avantajlar açısından değerlendirmiştir. Çalışmada karşılaştırma metodu kullanılmıştır. Sonuç olarak yatırımcılara çeşitli mali avantajların

sağlanması, ülke ekonomisine girişi sağlanan sermayenin yatırımlara dönüşmesini ve yeni istihdam alanlarının ortaya çıkmasını sağladığı kanısına varılmıştır.

Sinenko ve Mayburov (2017), “Asya-Pasifik Bölgesi Ülkelerinin Özel Ekonomi Bölgelerindeki Vergi Teşviklerinin Karşılaştırmalı Analizi” adlı makale çalışmalarında Asya-Pasifik Bölgesi’nde özel ekonomi bölgelerinde sağlanan vergi teşviklerinin teorik zeminini analiz etmişlerdir. Çalışmada mali teşvikler gruplara ayrılmış ve özel ekonomi bölgesinin türüne göre ilişkilendirilmiştir. Yazarlar, yatırımcıları özel ekonomi bölgelerine çekmede vergisel teşviklerin, ekonomik tedbir paketlerinin zaruri bir parçası olduğuna değinmişlerdir. Araştırmada, vergi teşviklerinin yatırımcıların yatırım kararı vermelerinde önceki yıllara göre çok daha etkin bir rol oynadığı sonucuna ulaşılmış ve bu gelişmenin altında yatan nedenler analiz edilmiştir. Araştırma sonucunda her bir gruptaki özel ekonomi bölgesi için bölgenin amacına en uygun olan vergi teşvikinin uygulandığı ve Asya-Pasifik bölgesinde, rekabetin bir sonucu olarak ülkelerin neredeyse standart ve gittikçe birleşik bir hâle gelen vergi teşvik paketi sundukları bulgularına ulaşılmıştır.

3.2.3. Araştırmanın Yöntemi

Araştırma, Kayseri Serbest Bölgesi özelinde gerçekleştirilmiş olup, bölgede faaliyet gösteren firmaların orta veya üst düzey yöneticilerine anket uygulaması şeklinde yapılmıştır. Anket formu firma yetkililerine sunulmadan önce, anlaşılabilirliğinin test edilmesi amacıyla alanında uzman 7 kişiye yönelik pilot çalışma yapılmıştır. Söz konusu uzman kişilerin değerlendirmeleri neticesinde; formda yer alan yeterince anlaşılır olmayan ifadeler düzeltilmiş, çalışmanın amacına uygun bulunmayan ifadeler formdan çıkarılmış ve araştırma için fayda sağlayacağı düşünülen birtakım ifadeler anket formuna eklenmiştir.

Uygulama, 2020 yılının, Şubat ayında gerçekleştirilmiştir. Söz konusu dönemde, serbest bölgede kayıtlı firma sayısı 74 (108 faaliyet ruhsatı) olmasına karşın, bölge yetkililerinden alınan bilgiye göre, firmaların bir kısmının kurulu olmaması (yalnızca tüzel kişiliği bulunması), birçoğunun ise faaliyet göstermemesinden dolayı faal firma sayısının 54 olduğu anlaşılmıştır. Evren sayısı küçük olduğundan anket çalışmasında tam sayım yöntemi kullanılmış ve 54 firmanın her birine anket formu bırakılmıştır.

Ancak anket formu bırakılan firmaların çoğundan geri dönüş alınamamış, geri dönen anket formlarının bazılarında ise birtakım eksikliklerle karşılaşmıştır. Bunun üzerine anket çalışmasının, araştırmacı tarafından firmaların bizzat ziyaret edilmesi suretiyle yüz yüze yapılması gerekli görülmüştür. Belli sayıda firmayla görüşülmüş fakat daha sonrasında Mart ayında başlayan pandemi sürecinden dolayı yüz yüze görüşmelere devam edilememiştir. Geri dönüşü yapılan ve yüz yüze görüşme sonucu elde edilen anket formlarından, çok fazla eksik veri içerenler ve analiz için uygun olmayanlar ayıklanmış; neticede analiz edilmeye uygun 43 adet anket formu elde edilmiştir. Dolayısıyla bölgedeki firmalara ulaşma hedefi %79,6 olarak gerçekleşmiştir.

Anket formunun hazırlanmasında Kavlak (2012), Kadı (2015), Aksoy (2010) ile Uzun ve Tıraş (2009)'ın yaptığı çalışmalardan yararlanılmış; çalışmalardaki sorular, bu araştırmanın amacı doğrultusunda derlenmiş ve birtakım eklemelerde bulunulmuştur.

Anket formu 16 soru, 5 bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde ankete katılan yetkililerin ve firmaların özelliklerini belirlemeye yönelik sorular yer almaktadır.

İkinci bölüm, firmaların serbest bölgeyi ve Kayseri Serbest Bölgesi'ni tercih etme nedenlerinin tespit edilmesine yöneliktir.

Üçüncü bölümde firmaların KSB'ye dair görüşleri, yatırım hedeflerinin gerçekleşme düzeyleri, serbest bölge imkânlarından faydalanma ölçüleri, teşvik politikaları konusundaki düşünceleri ve serbest bölge problemlerinin katılımcılar üzerindeki etkilerinin ölçülmesine yönelik beş farklı grupta 59 ifade yer almaktadır. Katılımcıların bu ifadelerle katılım düzeylerinin belirlenmesi amacıyla 5'li Likert ölçeğinden faydalanılmıştır. Ölçek düzeyleri "1" en olumsuz "5" en olumlu olacak şekilde tanımlanmıştır.

Anketin dördüncü bölümünde, firmaların, teşviklere ve serbest bölgeye dair memnuniyet ve tatmin düzeylerinin ölçülmesine yönelik 3 adet soru bulunmaktadır. Beşinci bölümde ise firmaların görüş ve önerilerini belirtebilmeleri amacıyla bir adet açık uçlu soruya yer verilmiştir.

3.2.4. Bulgular ve Yorumlar

Anket verileri, SPSS programında frekans analizine tabi tutulmuş; elde edilen veriler tablolaştırılarak yorumlanmıştır. Bununla birlikte ölçeğin güvenilirliğinin belirlenmesi için Cronbach's Alfa güvenilirlik testi uygulanmış ve güvenilirlik katsayısı 0,845 olarak hesaplanmıştır. Güvenilirlik katsayısının; 0,81 ile 1 arasında bulunması ölçeğin yüksek güvenilirlikte olduğunu, 0,61 ile 0,80 arasında bulunması orta güvenilirlikte olduğunu, 0,41 ile 0,60 arasında bulunması düşük güvenilirlikte olduğunu ve 0,40 ile 0 arasında bulunması ise güvenilir olmadığını ifade etmektedir (Kılıç, 2016, s. 48). Buna göre, Cronbach's Alfa testi sonucunda elde edilen 0,845 katsayısı, ölçeğin yüksek güvenilirlikte olduğunu göstermektedir.

3.2.4.1. Firmaların Genel Özelliklerine İlişkin Bulgular

Tablo 9'da firmaların faaliyete başlama tarihlerine yer verilmiştir. Tabloya göre serbest bölgeye yatırımın en yoğun olduğu yılların yılda 7'ser firma (%16,3) ile 2011 ve 2014 yılları olduğu görülmektedir.

Tablo 9. Serbest Bölgede Faaliyete Başlama Tarihleri

YILLAR	Firma Sayısı	%
2000	1	2,3
2001	2	4,7
2002	2	4,7
2003	2	4,7
2004	3	6,9
2005	1	2,3
2006	4	9,3
2007	4	9,3
2008	1	2,3
2009	2	4,7
2010	1	2,3
2011	7	16,3
2012	1	2,3
2013	4	9,3
2014	7	16,3
2017	1	2,3
TOPLAM	43	100,0

Tablo 10'da serbest bölgedeki firmaların serbest bölge öncesindeki faaliyet durumlarına dair frekans ve yüzdelik dağılımlarına ilişkin bulgulara yer verilmiştir. Bulgulara göre, firmalardan 31'inin (%72,1) serbest bölge kurulmadan önce de faaliyet gösterdiği, 12'sinin (%27,9) ise faaliyet göstermeye serbest bölgede başladığı görülmektedir. Burada, firmalardan büyük bir kısmının serbest bölge kurulmadan önce de faaliyet gösteriyor olması önemli bir veridir. Zira hâlihazırda yurt içinde faaliyet gösteren bir firmanın serbest bölgeye yatırım yapması, serbest bölgenin, kullanıcılarına yurt içindekinden daha iyi bir yatırım ortamı sunduğunun göstergesidir denebilir. Buna ek olarak, buradan iki farklı sonuç daha çıkarılabilir. Bunlardan ilki serbest bölgeden önce faaliyet gösteren firmaların, yurt içi pazarın yanı sıra yurt dışı pazarlarda da pay sahibi olmak amacıyla bölge içerisinde yeni bir tesis kurdukları sonucudur. İkincisi ise firmaların, yurt içindeki fabrikalarının ihtiyaç duyduğu ithal hammadde ve ara malları daha kolay bir şekilde tedarik etmek üzere bölgede tesis kurdukları; yani serbest bölgeyi, yurt içindeki fabrikaları ile yurt dışı pazar arasında bir köprü olarak kullandıklarıdır.

Tablo 10. Firmaların Özellikleri

Değişkenler	Gruplar	f	%
Firma, SB'den önce de faaliyet gösteriyordu.	Evet	31	72,1
	Hayır	12	27,9
Çalışan Sayısı	1-9	2	4,8
	10-49	16	38,1
	50-249	16	38,1
	250+	8	19

Tablo 10'da aynı zamanda firmaların çalışan sayısına ilişkin bulgulara da yer verilmiştir. Buna göre serbest bölgede faaliyet gösteren firmaların %76,2'lik bir kısmı 10 ila 250 çalışana sahip firmalardır. Bununla birlikte 10 kişiden az çalışana sahip yalnızca 2 firma bulunmaktayken 250 kişiden fazla çalışan istihdam eden 8 firma bulunmaktadır.

Tablo 11'de firmaların faaliyet ruhsatlarının türüne ilişkin elde edilen bulgular yer almaktadır. Buna göre firmalardan 42'sinin (%97,7) üretim ruhsatı bulunmaktayken yalnızca 1'i üretim dışı alanlarda faaliyet göstermektedir. Üretim ruhsatının ardından bölgede en çok tercih edilen ruhsatlar sırasıyla alım-satım (%48,8), işyeri kiralama (%16,3) ve bakım onarım (%14) ruhsatlarıdır. Bununla birlikte katılımcılar içerisinde, depo işletmeciliği, montaj-demontaj, paketlenme, bankacılık, sigortacılık, finansal kiralama ve paketlenme konulu faaliyet ruhsatına sahip firma bulunmamaktadır.

Tablo 11. Firmanın Faaliyet Ruhsatı Türü

RUHSAT TÜRÜ	Ruhsat Durumu			
	Faaliyet Ruhsatı Var		Faaliyet Ruhsatı Yok	
	f	%	f	%
Üretim	42	97,7%	1	2,3%
Alım-satım	21	48,8%	22	51,2%
Depo işletmeciliği	0	0,0%	43	100,0%
Montaj-demontaj	0	0,0%	43	100,0%
Bakım onarım	6	14,0%	37	86,0%
İşyeri kiralama	7	16,3%	36	83,7%
Paketleme	0	0,0%	43	100,0%
Bankacılık, sigortacılık, finansal kiralama	0	0,0%	43	100,0%

3.2.4.2. Kullanıcıları Bölgede Yatırım Yapmaya İten Faktörlere İlişkin Bulgular

Araştırmaya katılan firmaların serbest bölgede yatırım yapma nedenleri ve özel olarak KSB'yi tercih etme sebeplerinin dağılımı *Tablo 12* ve *Tablo 13* 'te verilmiştir.

Tablo 12'ye göre firmaları serbest bölgede yatırım yapmaya iten en önemli faktörün %90,7 oranıyla vergi avantajları olduğu görülmektedir. Kullanıcıların serbest bölgede yatırım kararı vermelerinde vergi avantajlarından sonra gelen faktörler sırasıyla teşviklerden yararlanmak (%65,1), dış piyasalara daha kolay ulaşmak (%55,8) ve yatırım kolaylığıdır (%30,2). Bununla birlikte yatırımcılardan yalnızca ikisi ulaşım kolaylığını yatırım yapmak için cezbedici bir unsur olarak değerlendirmektedir. Diğer kısmında işaretleme yapan kullanıcılardan ikisi arazinin kendi mülkleri olduğunu ve

fabrika sahasının boş durmasından dolayı serbest bölgede yatırım yapmayı tercih ettiklerini belirtmişlerdir.

Tablo 12. Firmaların Serbest Bölgede Faaliyet Gösterme Nedenleri

FAKTÖRLER	Etki Durumu			
	Etkili		Etkili değil	
	f	%	f	%
Vergi avantajları	39	90,7%	4	9,3%
Teşviklerden yararlanmak	28	65,1%	15	34,9%
Firmaya prestij sağlamak	3	7,0%	40	93,0%
Yatırım kolaylığı	13	30,2%	30	69,8%
Ulaşım kolaylığı	2	4,7%	41	95,3%
Dış piyasalara daha kolay ulaşmak	24	55,8%	19	44,2%
İşgücüne ilişkin teşvik ve kolaylıklar	7	16,3%	36	83,7%
Altyapı hizmetleri	3	7,0%	40	93,0%
Diğer	6	14,0%	37	86,0%

Tablo 13'te, kullanıcıların serbest bölgeler arasından neden KSB'yi seçtiklerine dair elde edilen bulgular yer almaktadır.

Tablo 13. Firmaların Kayseri Serbest Bölgesi'ni Tercih Etme Nedenleri

FAKTÖRLER	Etki Durumu			
	Etkili		Etkili değil	
	f	%	f	%
Kayserili olmamız	25	58,1%	18	41,9%
Ulaşım kolaylığı	7	16,3%	36	83,7%
Kaynağa yakın olma	6	14,0%	37	86,0%
Kayseri SB'de arazi/kira tutarlarının düşük olması	31	72,1%	12	27,9%
Piyasalara ulaşımın daha kolay olması	12	27,9%	31	72,1%
Altyapı hizmetlerinin kalitesi	4	9,3%	39	90,7%
Elektrik, su ve doğalgaz fiyatlarının uygun olması	10	23,3%	33	76,7%
Diğer	6	14,0%	37	86,0%

Tablo 13'e göre kullanıcıların Kayseri Serbest Bölgesi'ni tercih etme nedenlerinin başında %72,1'lik bir oranla Kayseri Serbest Bölgesi'nde arazi ve kira tutarlarının düşük olması gelmektedir. Arazi ve kira tutarlarının yanı sıra yatırımcıların Kayserili olması da (%58,1) yatırımlarında önemli bir tercih sebebi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bununla birlikte diğer seçeneğini işaretleyen katılımcılardan biri, firmanın ürettiği ürünün tamamına yakınının ihraç ediyor olmasını, başka biri de işgücüne ulaşılabilirliği gerekçe göstererek KSB'yi tercih ettiğini belirtmiştir.

3.2.4.3. Katılımcıların Kayseri Serbest Bölgesi'ni Değerlendirmelerine Ait Bulgular

Tablo 14'te, firmaların KSB'ye yönelik olarak verilen ifadelerle katılma düzeylerinin dağılımları yer almaktadır.

Kayseri Serbest Bölgesi hakkında verilen ifadelerden bazıları serbest bölgeyle ilgili olumlu yargılar içerirken bazıları da olumsuz yargılar içermektedir. Buna göre serbest bölgenin Kayseri iline olan etkilerinin değerlendirildiği 1, 2 ve 3. ifadeler ile serbest bölge hakkında yargılar içeren 7, 8 ve 9 numaralı ifadeler olumlu anlamlar içerirken, 4, 5 ve 6 numaralı ifadeler ise olumsuz yönde anlamlar içermektedir. Dolayısıyla kullanıcıların serbest bölge ile ilgili genel görüşüne dair bir sonuca varmak için olumlu ve olumsuz yargıların ayrı ayrı incelenmesi daha doğru olacaktır.

Tablodaki verilerden, serbest bölge kullanıcılarının %41,9'unun serbest bölgenin Kayseri'nin gelişimine önemli katkısı olduğu, %48,8'inin ise Kayseri'nin ticaretini olumlu yönde etkilediği görüşüne sahip olduğu anlaşılmaktadır. Bununla birlikte serbest bölge ile Kayseri'ye yapılan yatırımın arttığına dair ifadede katılımcıların çoğunluk sayılabilecek bir görüşe sahip olmadığı söylenebilir.

Tablo 14. Firmaların Kayseri Serbest Bölgesi'ne Dair Görüşleri

İFADELER		İfadelere Katılım Düzeyleri										n	AO	ss
		Kesinlikle katılmıyorum		Katılmıyorum		Orta Düzeyde Katılıyorum		Katılıyorum		Kesinlikle katılıyorum				
		f	%	f	%	f	%	f	%	f	%			
1.	SB'nin Kayseri'nin gelişimine önemli katkısı olmuştur.	3	7,0	5	11,6	11	25,6	6	14,0	18	41,9	43	3,7209	1,31521
2.	SB, Kayseri'nin ticaretini olumlu etkilemektedir.	3	7,0	1	2,3	10	23,3	7	16,3	21	48,8	42	4	1,22971
3.	SB ile Kayseri'ye yapılan yatırım artmıştır.	3	7,0	10	23,3	12	27,9	6	14,0	10	23,3	41	3,2439	1,28024
4.	SB gelişme potansiyeli göstermemektedir.	10	23,3	4	9,3	9	20,9	10	23,3	10	23,3	43	3,1395	1,48935
5.	SB'ye ulaşım çok önemli bir problemdir.	7	16,3	2	4,7	15	34,9	8	18,6	11	25,6	43	3,3256	1,35789
6.	Devlet, yerel yönetimler, üniversite ve meslek odaları SB'yi yeteri kadar desteklememektedir.	12	27,9	7	16,3	9	20,9	6	14,0	7	16,3	41	2,7317	1,4667
7.	SB, gelişim açısından şu an çok iyi bir konumdadır.	10	23,3	10	23,3	7	16,3	8	18,6	8	18,6	43	2,8605	1,45703
8.	SB 5-10 yıl içerisinde hızlı bir gelişim gösterecektir.	8	18,6	12	27,9	10	23,3	7	16,3	6	14,0	43	2,7907	1,31942
9.	SB'nin kuruluş yerinden memnunum.	6	14,0	3	7,0	5	11,6	14	32,6	15	34,9	43	3,6744	1,39251

Serbest bölgenin gelişim potansiyeline dair olumsuz bir ifade olan 4 numaralı yargı ile olumlu bir ifade olan 8 numaralı yargının verilerine bakılınca, kullanıcıların büyük kısmının 4. ifadeye katıldığı veya orta düzeyde katıldığı, 8. ifadeye ise katılmadığı veya orta düzeyde katıldığı görülmektedir. Buradan, firmaların serbest bölgenin geleceği ile ilgili karamsar bir görüşe sahip olduğu, orta düzeyde katılanların ise serbest bölgenin gelecekteki durumunu öngöremedikleri söylenebilir. Bu durumda da teoride serbest bölgelerin sunduğu avantajlardan biri olan “orta ve uzun vadede geleceği planlayabilme imkânı”nın, uygulamada belli oranda doğru olmadığı sonucuna ulaşılabilir.

Serbest bölgeye ulaşım ve bölgenin kuruluş yeri ile ilgili olan 5 ve 9 numaralı ifadeler de birlikte değerlendirilecek olursa serbest bölgenin kuruluş yerinden önemli oranda memnun olunduğu ancak bölgeye ulaşımın yine önemli bir oranda bir problem olarak algılandığı görülmektedir. *Tablo 15*’te görüldüğü üzere, yapılan analizlerde bu iki değişken arasındaki korelasyon katsayısının eksi yönde 0,241 olduğu tespit edilmiştir. Yani aralarında negatif bir ilişki vardır ve biri azalırken diğeri artacaktır. Dolayısıyla serbest bölgedeki ulaşım olanaklarının iyileştirilmesinin, yani ulaşımın bir problem olmaktan uzaklaşmasının, kullanıcıların, bölgenin kuruluş yeri konusundaki memnuniyet düzeylerine olumlu bir etkide bulunacağı söylenebilir.

Tablo 15. Firmaların KSB’nin Kuruluş Yeri ile KSB’ye Ulaşım Dair Değerlendirmeleri Arasındaki İlişki

		SB'ye ulaşım çok önemli bir problemidir.	SB'nin kuruluş yerinden memnunum.
Spearman's rho	SB'ye ulaşım çok önemli bir problemidir.	Korelasyon Katsayısı	1,000
		Değer (2 uçlu)	-,241
		N	43
	SB'nin kuruluş yerinden memnunum.	Korelasyon Katsayısı	1,000
		Değer (2 uçlu)	-,241
		N	43

3.2.4.4. Serbest Bölge Değerlendirmelerine İlişkin Bulgular

Tablo 16, katılımcıların “serbest bölgede yatırım yapmaya karar verme nedenleri”nin, bölgeye yatırım yaptıktan sonra ne ölçüde gerçekleştiğine dair değerlendirmelerine dair bulguları içermektedir. Bu gruptaki ifadelerin amacı firmaların serbest bölge avantajlarına dair tatmin düzeylerinin ölçülmesidir.

Tablo 16. Firmaların Yatırımdan Sonra Amaçlarını Gerçekleştirme Oranları

FAKTÖRLER	Amaçların Gerçekleşme Düzeyleri										n	AO	ss
	Çok az		Az		Orta		Fazla		Çok fazla				
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%			
Vergi avantajlarından yararlanmak	0	0,0	6	14,0	5	11,6	14	32,6	18	41,9	43	4,0233	1,05759
Teşviklerden faydalanmak	7	16,3	6	14,0	11	25,6	8	18,6	10	23,3	42	3,1905	1,40101
Firmaya prestij sağlamak	8	18,6	5	11,6	11	25,6	6	14,0	12	27,9	42	3,2143	1,47393
Yatırım kolaylığından faydalanmak	2	4,7	6	14,0	12	27,9	14	32,6	8	18,6	42	3,4762	1,10956
Ulaşım kolaylığından yararlanmak	6	14,0	9	20,9	19	44,2	4	9,3	3	7,0	41	2,7317	1,07295
Dış piyasalara daha kolay ulaşmak	2	4,7	4	9,3	8	18,6	11	25,6	18	41,9	43	3,9070	1,19152
İşgücüne ilişkin teşvik ve kolaylıklardan yararlanmak	0	0,0	3	7,0	19	44,2	10	23,3	11	25,6	43	3,6744	0,94418
Altyapı hizmetlerinden faydalanmak	7	16,3	3	7,0	21	48,8	7	16,3	4	9,3	42	2,9524	1,14663

Yatırımcıların serbest bölgede yatırım yapmayı tercih ederken etkilendikleri faktörlerin, yatırım yapıldıktan sonra beklentileri karşılayıp karşılamadığına ilişkin değerlendirmelerin dağılımları *Tablo 16*'da verilmiştir. Ancak katılımcıların tatmin düzeyinin tespit edilebilmesi için yalnızca *Tablo 16*'da yer alan verilere bakmak yeterli değildir. Yatırım yapmadan önceki beklentiler de dikkate alınarak bir değerlendirme yapılmalıdır. Örneğin, firmaya prestij sağlamayı yatırım yapmak için bir etken olarak görmeyen kullanıcıların buradaki ifadeyi olumlu yönde derecelendirmesi ve ifadenin ortalamasının 5'e yakın olması Kayseri Serbest Bölgesi'nin "beklentileri karşıladığı" sonucunu doğurmamaktadır. Daha doğru bir analiz yapılabilmesi için bu gruptaki verilerin, "serbest bölgede faaliyet göstermeye karar verme nedenleri"ne ilişkin bulgularla birlikte değerlendirilmesi gerekmektedir. Buna göre her bir ifade, söz konusu etmeni tercih sebebi olarak işaretleyenler özelinde değerlendirilmiştir.

Tablo 17. Vergi Avantajlarından Yararlanma Tatmin Düzeyi

AMAÇ	Amacın Gerçekleşme Düzeyi	f	%
Vergi avantajlarından yararlanmak	Çok az	0	0,0
	Az	4	10,3
	Orta	4	10,3
	Fazla	14	35,9
	Çok fazla	17	43,5
TOPLAM		39	100,0

Yukarıda da belirtildiği gibi, *Tablo 17*'de vergi avantajlarından yararlanmayı bölgede yatırım yapmak için tercih sebebi olarak işaretleyenlerin, amacın gerçekleşme düzeyine dair ifadeyi derecelendirmelerine göre yapılan analiz sonuçları yer almaktadır. Bu tablodan yatırım yaptıktan sonra beklentilerinin ne ölçüde karşılık bulduğuna dair çıkarım yapmak mümkündür. Buna göre katılımcıların 17'si (%43,5) bu amacın "çok fazla" gerçekleştiği görüşündeyken 14'ü (%35,9) "fazla" gerçekleştiği düşüncesindedir. Katılımcılardan hiçbiri bu ifadeye "çok az" şeklinde görüş belirtmemiştir. Bu da serbest bölgedeki vergi avantajlarının kullanıcıların birçoğunun beklentilerini karşıladığını göstermektedir.

Tablo 18. Teşviklerden Yararlanma Tatmin Düzeyi

AMAÇ	Amacın Gerçekleşme Düzeyi	f	%
Teşviklerden faydalanmak	Çok az	2	7,2
	Az	1	3,6
	Orta	9	32,1
	Fazla	7	25,0
	Çok fazla	9	32,1
TOPLAM		28	100,0

Tablo 18’de de yine benzer şekilde teşviklerden yararlanma konusunda beklentinin karşılanıp karşılanmadığına dair bulgular yer almaktadır. Buna göre katılımcıların 9’u (%32,1) bunun “çok fazla” gerçekleştiğini düşünürken 7’si (%25) “fazla” oranda, 9’u ise “orta” seviyede gerçekleştiği düşüncesindedir. Buradan, katılımcıların yine çoğunluğunun teşviklerden tatmin olduğu, azımsanamayacak bir kısmının da bu beklentisinin “orta” düzeyde gerçekleştiği anlaşılmaktadır.

Tablo 19. Dış Piyasalara Daha Kolay Ulaşma Tatmin Düzeyi

AMAÇ	Amacın Gerçekleşme Düzeyi	f	%
Dış piyasalara daha kolay ulaşmak	Çok az	0	0,0
	Az	5	20,8
	Orta	5	20,8
	Fazla	14	58,4
	Çok fazla	0	0,0
TOPLAM		24	100,0

Tablo 19’da ise katılımcıların %55,8’inin serbest bölgeyi tercih etme nedenlerinden biri olan “dış piyasalara daha kolay ulaşmak” faktörünün yatırım sonrasında beklentiyi ne oranda karşıladığına ilişkin veriler yer almaktadır. Tablodan da anlaşılabacağı üzere yatırımcıların, serbest bölge aracılığıyla dış piyasalara daha kolay ulaşma beklentilerinin karşılanma düzeyi oldukça yüksektir. Bu durum serbest bölge ve kullanıcı açısından pozitif bir özellik olsa da bunu her zaman olumlu değerlendirmek doğru bir yaklaşım

olmayacaktır. Zira bu dış pazarlara daha kolay ulaşma faktörü, ihracatı artırma amaçlı kullanılabileceği gibi ithalatı artırma yönünde de kullanılabilir. Bu faktörün ithalat amaçlı kullanılması, ihracata yönelik yatırım stratejisini benimseyen Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeler için ithalatın artması gibi olumsuz bir sonuca yol açabilir.

Vergi avantajları, teşvikler ve dış piyasalara daha kolay ulaşmak dışında firmaları serbest bölgede yatırım yapmaya iten faktörlerle ilgili kullanıcıların tatmin düzeylerine dair bulgular ise *Tablo 20*’de verilmiştir.

Tabloya göre, firmaya prestij sağlama ve işgücüne ilişkin teşvik ve avantajlardan yararlanma konusunda serbest bölge, beklentileri büyük oranda karşılamaktadır. Yatırım kolaylığı ve altyapı hizmetlerinden faydalanma beklentilerini karşılama hususunda ise orta düzeylerde bir tatmin sağlamaktadır.

Bununla birlikte serbest bölgeye yatırım yapma nedenleri kısmında “ulaşım kolaylığından faydalanma” seçeneğini işaretleyen 2 katılımcı bulunmaktadır. Fakat söz konusu katılımcılar bu ifadenin 8. gruptaki bölümünü boş bırakmayı tercih etmişlerdir. Dolayısıyla bu değişken için yapılan analiz sonuçları %0 olarak çıkmaktadır.

Tablo 20. Diğer Faktörlere Dair Tatmin Düzeyleri

AMAÇ	Amacın Gerçekleşme Düzeyi	f	%
Firmaya prestij sağlamak	Çok az	0	0,0
	Az	0	0,0
	Orta	1	33,3
	Fazla	0	0,0
	Çok fazla	2	66,7
TOPLAM		3	100,0
Yatırım kolaylığından faydalanmak	Çok az	0	0,0
	Az	3	23,1
	Orta	4	30,8
	Fazla	4	30,8
	Çok fazla	2	15,3
TOPLAM		13	100,0
İşgücüne ilişkin teşvik ve kolaylıklardan yararlanmak	Çok az	0	0,0
	Az	0	0,0
	Orta	1	14,2
	Fazla	3	42,9
	Çok fazla	3	42,9
TOPLAM		7	100,0
Altyapı hizmetlerinden faydalanmak	Çok az	0	0,0
	Az	0	0,0
	Orta	2	66,7
	Fazla	0	0,0
	Çok fazla	1	33,3
TOPLAM		3	100,0

3.2.4.5. Firmaların Serbest Bölge İmkânlarından Yararlanma Düzeylerine İlişkin Bulgular

Tablo 21'de katılımcıların serbest bölge imkânlarından yararlanma düzeylerinin dağılımları gösterilmiştir. Tabloda, birkaç istisna dışında genel olarak ifadelerin ölçeklerindeki işaretlenme oranlarının birbirine veya “orta düzeyde katılıyorum” ifadesine oldukça yakın olduğu görülmektedir. Bulgularda göreceli olarak uç sayılabilecek kısımlar incelenecek olursa bunların, tahmin edilebileceği gibi, vergi avantajları, yurt dışından girdi tedarikinde kolaylık, hız, esneklik ve güvence olanakları ile azaltılmış bürokratik işlemlerden faydalanma ifadeleri olduğu görülmektedir.

Tablo 21'de görüldüğü gibi katılımcı firmaların %72,1'i serbest bölgelerde sağlanan vergi avantajlarından faydalandığını belirtirken %18,6'sı bu ifadeye orta düzeyde katıldığını belirtmiştir. Firmaların serbest bölgede yatırım yapma nedenlerinde en çok tercih edilen faktörün vergi avantajları olduğu göz önüne alındığında, %71 oranının, uygulamada başarı sağlandığının göstergesi olduğu söylenebilir.

Firmaların %53,5 gibi önemli bir kısmı serbest bölgenin yurt dışından girdi tedariki sırasında sağladığı kolaylık, hız, esneklik ve güvence imkânından faydalandığını belirtmiştir. Burada dikkat edilmesi gereken nokta, daha önce de belirtildiği gibi, bu kolaylığın ülke içi ithalatı artırıp artırmadığıdır. Eğer firma, yurt dışı menşeli girdileri bölgedeki tesisinde üretim girdisi olarak kullanmak üzere tedarik ediyor ve nihai ürünü yurt dışı pazara satıyorsa bu, ülke açısından olumlu bir durumdur. Ancak tam tersi durumda, yani firmanın tedarik ettiği girdiyi veya bu girdiyle ürettiği nihai ürünü yurt içi pazara sürmesi hâlinde, ülkenin ithalat hacminde artış meydana gelecek ve ülke aleyhine bir sonuçla karşılaşılacaktır.

Tablodaki bir diğer görece uç veri ise katılımcıların “azaltılmış bürokratik işlemlerden avantaj sağlamaktayız” ifadesine yaptıkları değerlendirmedir. Firma yetkililerinin %51,2'si bu ifadeye katılmadıklarını belirtmiştir. Anket uygulaması sırasında yapılan yüz yüze görüşmelerde de bürokratik işlemler yüzünden faaliyetlerinin aksadığına ve bu işlemlerin gereğinden uzun sürdüğüne dair görüş belirten firmalar bulunmaktadır. Buna göre serbest bölgelerin “azaltılmış bürokratik işlemlerden faydalanma imkânı”nın uygulamada, önemli oranda karşılık bulamadığı görülmektedir.

Tablo 21. Firmaların Serbest Bölge İmkânlarından Yararlanma Dereceleri

İFADELER	İfadelere Katılım Düzeyleri										n	AO	ss
	Kesinlikle katılmıyorum		Katılmıyorum		Orta Düzeyde Katılıyorum		Katılıyorum		Kesinlikle katılıyorum				
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%			
SB'nin Türkiye'ye göre daha iyi olan yatırım ortamından yararlanmaktayız.	2	4,7	6	14,0	21	48,8	6	14,0	8	18,6	43	3,2791	1,07627
SB'de kullanıcılara sağlanan vergi avantajlarından faydalanmaktayız.	0	0,0	4	9,3	8	18,6	14	32,6	17	39,5	43	4,0233	0,98774
SB'de geleceği planlayabilme imkânından yararlanmaktayız.	6	14,0	4	9,3	13	30,2	11	25,6	8	18,6	42	3,2619	1,28897
SB'nin kurulduğu yerin coğrafi ve stratejik konumundan yararlanmaktayız.	6	14,0	11	25,6	15	34,9	6	14,0	4	9,3	42	2,7857	1,15897
SB'nin lojistik olanağından ve ulaşım kolaylığından faydalanmaktayız.	8	18,6	10	23,3	13	30,2	8	18,6	4	9,3	43	2,7674	1,23128
SB'nin sahip olduğu gelişmiş altyapı olanaklarından yararlanmaktayız.	8	18,6	7	16,3	22	51,2	3	7,0	3	7,0	43	2,6744	1,08498
Yurt dışından girdi tedariki sırasında kolaylık, esneklik, hız ve güvence imkânlarından faydalanmaktayız.	4	9,3	6	14,0	10	23,3	8	18,6	15	34,9	43	3,5581	1,35053
Ucuz işgücü olanaklarından istifade etmekteyiz.	11	25,6	4	9,3	15	34,9	9	20,9	4	9,3	43	2,7907	1,30125
Ucuz hammadde imkânlarından yararlanmaktayız.	7	16,3	7	16,3	8	18,6	8	18,6	13	30,2	43	3,3023	1,47252
Azaltılmış bürokratik işlemlerden avantaj sağlamaktayız.	15	34,9	7	16,3	10	23,3	3	7,0	8	18,6	43	2,5814	1,49972

3.2.4.6. Firmaların İhracatın Artırılmasına Yönelik Politika ve Teşviklere İlişkin Görüşlerine Dair Bulgular

Serbest bölgeler, özellikle gelişmekte olan ülkelerde, ihracata yönelik yatırım ve üretimi artırma amacıyla kurulmaktadır. Dolayısıyla bu amacı gerçekleştirebilmek için bölgelerde kullanıcılara birtakım politikalarla teşvik ve avantajlar sunulmaktadır.

Tablo 22’de, ihracat ile ihracatın artırılmasına dönük politika ve teşviklerle ilgili olarak verilen ifadelere firmaların katılım düzeylerine ilişkin bulgulara yer verilmiştir.

Tablo 22 incelendiğinde katılımcıların çoğunluğunun, ilk iki ifadede belirtilen avantajların ihracatı teşvik ettiğine dair görüşe katıldıkları görülmektedir. Bu da serbest bölgenin kurulma amaçlarından biri olan ihracata dayalı yatırım ve üretimi teşvik etme işlevini büyük ölçüde gerçekleştirdiğini göstermektedir.

Ancak bununla birlikte serbest bölgedeki teşviklere rağmen iç pazara satışın daha cazip olduğuna dair yargı barındıran son ifade, katılımcıların yine çoğunluğu tarafından (%41,9) “katılmıyorum” ve “kesinlikle katılmıyorum” şeklinde değerlendirilse de bu görüşe katılanların oranının da (%32,6) azımsanamayacak bir düzeyde olduğu görülmektedir.

Yukarıda verilen iki durum birlikte değerlendirildiğinde, serbest bölgelerde uygulanan vergi avantajları, teşvikler ve politikaların ihracat yapmayı özendirdiği ancak yurt içine satışın da kullanıcıların %32,6’sı tarafından daha cazip bir seçenek olduğu görülmektedir. Dolayısıyla serbest bölgelerde, ihracatı artırıcı teşvik ve politikaların yanı sıra ithalatı azaltıcı birtakım önlemlerin de uygulanması gerektiği söylenebilir.

Tablo 22. Firmaların, Bölgelerde İhracatın Artırılmasına Yönelik Politika ve Teşviklere Dair Değerlendirmeleri

İFADELER	İfadelere Katılım Düzeyleri										n	AO	ss
	Kesinlikle katılmıyorum		Katılmıyorum		Orta Düzeyde Katılıyorum		Katılıyorum		Kesinlikle katılıyorum				
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%			
SB'deki vergi avantajları firmamızın ihracata dönük yatırımlarını teşvik etmektedir.	5	11,6	2	4,7	9	20,9	5	11,6	22	51,2	43	3,8605	1,40715
SB'deki teşvik ve avantajlar firmamız için düşük maliyetli mal üretimini ve ihracatını sağlamaktadır.	4	9,3	6	14,0	8	18,6	11	25,6	14	32,6	43	3,5814	1,33153
SB'nin konumu, lojistik ve stratejik olarak firmamız için hedef pazarlara yakınlık sağlamaktadır.	8	18,6	7	16,3	17	39,5	7	16,3	3	7,0	42	2,7619	1,16472
SB, firmamızın Türkiye'de yerleşik üreticilere hammadde ve ara mal tedariki için önemli bir enstrüman olarak görülmektedir.	14	32,6	4	9,3	13	30,2	7	16,3	4	9,3	42	2,5952	1,36256
SB firmamızın ihtiyaç duyduğu bazı hammadde ve ara malların kolaylıkla, istenilen miktarlarda ve zaman kaybı olmaksızın temin edilebilmesine olanak sağlamaktadır.	11	25,6	4	9,3	12	27,9	10	23,3	6	14,0	43	2,9070	1,39410
SB'de ihracata dayalı teşviklere rağmen, firmamızın iç pazarlara dış pazarlardan daha kolay ulaşması ve iç pazardaki bilinirliği bölgeden yurt içine satışı daha cazip kılmaktadır.	12	27,9	6	14,0	10	23,3	7	16,3	7	16,3	42	2,7857	1,45729

3.2.4.7. Firmaların Serbest Bölgelerde Karşılaşılabilecek Problemlerden Etkilenme Düzeylerine Yönelik Bulgular

Serbest bölgelerde firmaların karşılaşılabileceği varsayılan sorunlardan, katılımcı firmaların etkilenme düzeylerine ait bulgular *Tablo 23* 'te verilmiştir. Tabloda görüldüğü üzere ifadelerden bazıları bölgenin fiziksel özellikleri ile ilgiliyken, bazıları da mevzuat, bölgede verilen hizmetler, destekler vb. gibi daha çok bölgenin işletilmesiyle ilgilidir.

Tablo 23'teki ifadelere yapılan değerlendirmelerin dağılımları incelendiğinde katılımcı firmaların;

- %79,1'inin, yasal düzenlemeler ve mevzuatla ilgili eksikliklerden,
- %58,2'sinin, teşviklerin yeterli olmamasından ve 5084 sayılı kanunla getirilen kısıtlamalardan, altyapı yetersizliklerinden, mevzuatın sürekli değişmesinden ve buna bağlı olarak yatırım anındaki haklarını kaybetmelerinden,
- %67,5'inin gümrük hizmetlerinin yavaş olmasından,
- %60,5'inin bürokrasinin fazla olmasından,
- %58,1'inin devletten, meslek odalarından ve üniversitelerden yeterli destek alınamamasından,
- %79,1'inin bölge dışına çıkarılacak atıkların transferinde yaşanan bürokratik sıkıntılardan,

etkilendikleri görülmektedir. Özellikle mevzuattaki sıkıntılar, bürokrasinin fazla olması ve gümrük hizmetlerinin yavaş işlemesi kullanıcıların bölgedeki faaliyetlerinde karşılaştıkları en önemli sorunlar olarak görülmektedir. Dolayısıyla ortaya çıkan bu tabloya bakıldığında, teorik çerçevede serbest bölgede sunulduğu öne sürülen avantajların, pratikte tam anlamıyla karşılık bulmadığı sonucuna ulaşılmaktadır.

Öte yandan katılımcıların %67,5'i, kira ve arsa bedellerinin yüksek olmasından etkilenmedikleri yönünde bir değerlendirmede bulunmuşlardır. Türkiye'deki serbest bölgeler arasında en düşük kira ve arsa bedellerinin Kayseri Serbest Bölgesi'nde olduğu düşünülürse, %67,5 gibi yüksek bir oranın şaşırtıcı olmadığı söylenebilir.

Tablo 23. Serbest Bölgelerdeki Firmaların Karşılaştığı Problemlerin Katılımcılara Olan Etkileri

PROBLEMLER	Problemlerden Etkilenme Düzeyleri										n	AO	ss
	Hiç etkilemiyor		Etkilemiyor		Ne etkiliyor ne etkilemiyor		Etkiliyor		Tamamen etkiliyor				
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%			
Yasal düzenlemeler ve mevzuatla ilgili eksiklikler	3	7,0	0	0,0	6	14,0	6	14,0	28	65,1	43	4,3023	1,16568
Teşviklerin yeterli olmaması ve 5084 sayılı kanunla getirilen kısıtlamalar	3	7,0	2	4,7	11	25,6	15	34,9	10	23,3	41	3,6585	1,13159
Altyapı imkânlarının yetersiz olması	4	9,3	7	16,3	7	16,3	14	32,6	11	25,6	43	3,4884	1,29784
Gümrük hizmetlerinin yavaş olması	8	18,6	3	7,0	3	7,0	7	16,3	22	51,2	43	3,7442	1,59004
Ulaşım imkânlarının yeterli olmaması	4	9,3	3	7,0	15	34,9	9	20,9	11	25,6	42	3,4762	1,23443
Uygulanan ekonomi politikalarının etkileri	6	14,0	2	4,7	12	27,9	10	23,3	11	25,6	41	3,4390	1,34255
Bürokrasinin fazlalığı	3	7,0	7	16,3	6	14,0	8	18,6	18	41,9	42	3,7381	1,36256
Teknolojik yetersizlik	8	18,6	7	16,3	9	20,9	8	18,6	10	23,3	42	3,1190	1,45170
Devletten, meslek odalarından ve üniversitelerden yeterli destek alınamaması	4	9,3	0	0,0	14	32,6	13	30,2	12	27,9	43	3,6744	1,16947
Elektrik, su, doğalgaz gibi giderlerin yüksek olması	7	16,3	6	14,0	12	27,9	6	14,0	11	25,6	42	3,1905	1,41831
Kira ve arsa bedellerinin yüksek olması	15	34,9	14	32,6	3	7,0	6	14,0	4	9,3	42	2,2857	1,34863
Bölgenin problemlerini çözecek yetkili mercilere ulaşılmasının zorluğu	7	16,3	6	14,0	11	25,6	8	18,6	11	25,6	43	3,2326	1,41147
Bölge dışına çıkarılacak atıkların transferinde bürokratik sıkıntıların olması	3	7,0	2	4,7	4	9,3	8	18,6	26	60,5	43	4,2093	1,22587
Bölgenin yeteri kadar tanıtılamaması	0	0,0	3	7,0	21	48,8	2	4,7	16	37,2	42	3,7381	1,06059
SB'lerde yapılacak inşaatlarda kullanılacak malzemenin bölgeye girişinde yaşanan problemler	4	9,3	2	4,7	14	32,6	7	16,3	15	34,9	42	3,6429	1,28446
SB'lerle ilgili mevzuatın sürekli değişmesi ve firmaların yatırım anındaki haklarını kaybetmesi	0	0,0	7	16,3	10	23,3	6	14,0	19	44,2	42	3,8810	1,17291

3.2.4.8. Firmaların Serbest Bölgeye İlişkin Tatmin Düzeylerine Ait Bulgular

Daha önceki grupların bulgularında, serbest bölgede sunulan teşviklerin, yatırımcıların bölgede faaliyete başlamalarında çok önemli bir etken olduğu sonucuna ulaşılmıştı. Ancak bu veri, uygulanan teşviklerin işlevselliğinin ölçülmesi için tek başına yeterli değildir. Bu hususta önemli noktalardan biri de; uygulanan teşvikler sayesinde yatırım yapan kullanıcıların, yatırım yaparak doğru karar verip vermediklerine dair düşünceleridir. Eğer yatırımcı, doğru karar verdiğini ve teşviklerin yatırım yapmadan önceki beklentilerini karşıladığını düşünüyorsa, bu durumda uygulanan teşviklerin işlevlerini yerine getirdiği söylenebilir. Fakat tersi durumda, bölgelerde uygulandığı öne sürülen teşviklerin, yalnızca yatırımcıyı bölgeye çekmek amaçlı özendirme politikaları olduğu sonucuna ulaşılabılır.

Tablo 24, Şekil 4 ve Tablo 25’te, kullanıcıların, yukarıda açıklanan durumun yani teşviklerin işlevselliği ve beklentilerinin karşılanıp karşılanmadığına dair değerlendirmelerine ilişkin dağılımlar yer almaktadır.

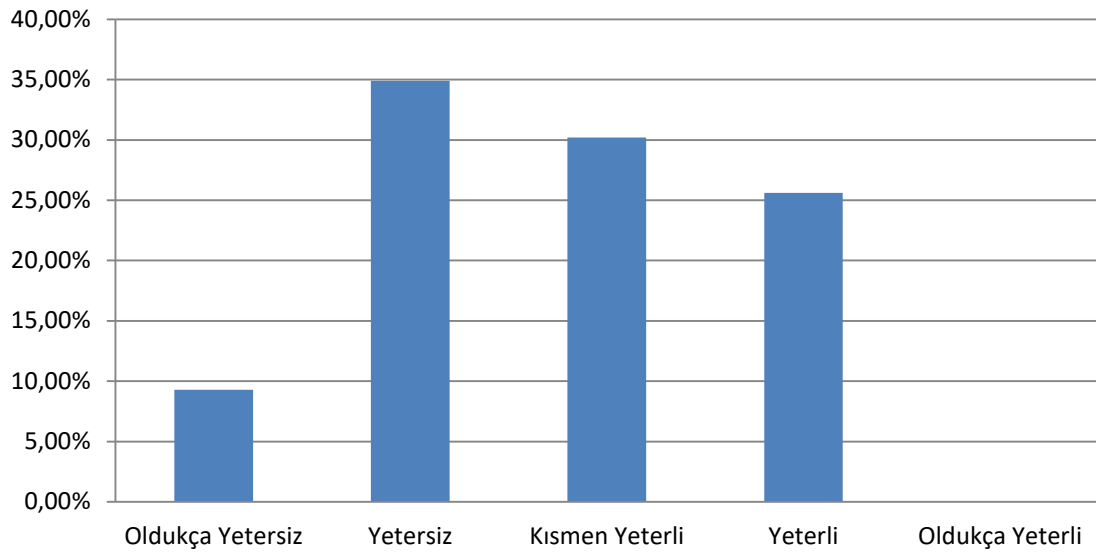
Tablo 24. Firmaların, Teşviklerin Yeterliliğine Dair Değerlendirmeleri

İFADE	Yeterlilik Düzeyi	f	%
Serbest bölgelerde uygulanan teşviklerin firmanız için yeterli olduğunu düşünüyor musunuz?	Oldukça yetersiz	4	9,3
	Yetersiz	15	34,9
	Kısmen yeterli	13	30,2
	Yeterli	11	25,6
	Oldukça yeterli	0	0,0
TOPLAM		43	100,0

Firmaların, serbest bölge teşviklerinin yeterliliğine yönelik düşüncelerinin dağılımına Tablo 24’te yer verilmiştir. Buna göre katılımcılardan toplamda 19’u (%44,2) teşviklerin firmaları için yeterli düzeyde olmadığını düşünürken; 24’ü (%55,8), teşviklerin firmaları için kısmen yeterli veya yeterli olduğunu belirterek olumlu yönde görüş bildirmiştir. Ancak burada, teşviklerin firmaları için “oldukça yeterli” olduğunu düşünen bir katılımcının bulunmaması negatif bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır.

Zira bu durum, katılımcılardan hiçbirinin teşviklerden “tam anlamıyla” hoşnut olmadığını göstermektedir. Bunun sonucu olarak, her ne kadar bu soruya olumluya dönük yanıt verenlerin oranı daha yüksek olsa da, ortalamaya bakıldığında (2,7209), teşviklerin “yetersiz” ile “kısmen yeterli” arasında bir düzeyde olduğu görülmektedir. Şekil 4’te, Tablo 24’teki bulguların dağılımları daha net bir şekilde görülebilmektedir.

Teşviklerin Yeterlilik Düzeyi

Şekil 4. Firmaların, Teşviklerin Yeterliliğine Dair Değerlendirmeleri

Firmaların Kayseri Serbest Bölgesi’nde yapmış olduğu yatırımdan ne derece memnun olduğunun ve beklentilerinin gerçekleşip gerçekleşmediğine dair bulguların dağılımlarına ise Tablo 25’te yer verilmiştir.

Buna göre serbest bölgede yatırım yapanlardan %41,9’luk kısmı yatırım yapmış olmaktan memnunken %16,2 gibi az bir kısmı ise yatırımından memnun olmadığını belirtmiştir. Beklentilerinin gerçekleşip gerçekleşmediğine dair soruya ise katılımcıların %23,3’ü “hayır” cevabını verirken %51,2 gibi büyük bir kısmı ise “kısmen” yanıtını vermiştir. Yani burada, katılımcıların toplamda %74,5’lik bir kısmı serbest bölgeden beklediğini ya kısmen bulmuş ya da hiç bulamamıştır. Bu durumun, serbest bölgelerin, “avantaj bölgeleri” gibi gösterilmesinden dolayı yatırımcıların bölgeden çok şey beklemelerinin bir sonucu olduğu söylenebilir.

Tablo 25. Firmaların Kayseri Serbest Bölgesi'ndeki Yatırımlarına Dair Memnuniyet Durumları ve Yatırımdan Önceki Beklentilerinin Gerçekleşme Düzeyleri

İFADE	Yeterlilik Düzeyi	f	%
Kayseri SB'de yatırım yapmış olmaktan memnun musunuz?	Evet	18	41,9
	Hayır	7	16,2
	Kısmen	18	41,9
TOPLAM		43	100,0
Yatırım yapmadan önceki beklentileriniz gerçekleşti mi?	Evet	11	25,5
	Hayır	10	23,3
	Kısmen	22	51,2
TOPLAM		43	100,0

3.2.4.9. Firmaların Görüş ve Önerileri

Araştırmada katılımcılara, KSB'nin ve serbest bölgede uygulanan teşviklerin kullanıcılar açısından eksik veya yanlış bulunan yönlerine ilişkin açık bir uçlu soru yöneltilmiştir. Gerek bu soruya verilen yanıtlar gerekse anket çalışması esnasında yapılan yüz yüze görüşmeler neticesinde kullanıcılar açısından serbest bölgedeki en büyük şikâyetin yoğun bürokrasiden kaynaklandığı tespit edilmiştir. Bununla birlikte mevzuatın birtakım eksiklikler barındırması, sık sık değişmesi, esnek olmaması ve devletin diğer kurumları ile uyumlu olmaması da serbest bölge kullanıcıları tarafından sıkça dile getirilen hususlar olmuştur. Bunlara ek olarak katılımcıların eksik veya yanlış olarak nitelendirdiği diğer konular şu şekilde özetlenebilir:

- Dokümantasyon ve gümrük işlemlerinin yoğunluğu,
- Mal giriş-çıkışlarında yaşanan zorluklar,
- Türkiye'de faaliyet gösteren 18 serbest bölgede, uygulamada belli bir standart olmaması ve işlerin o anda görevli olan memurun inisiyatifinde gerçekleşmesi
- İşçi servisi, yemek hizmeti, gümrük müşavirliği gibi serbest bölge dışından sağlanan hizmetlerde KDV ödenmesi,
- Resmi kurumların teşviklerle ilgili bilgilendirmede bulunmaması,
- Yeni sistemlerin; altyapı olmadan, tanıtımı yapılmadan ve memurun yeterli bilgisi olmaksızın uygulanmaya başlanması.

Katılımcıların, bu soruya verdikleri yanıtlarda KSB'ye dönük olarak yapılan değerlendirmeler ise şu şekildedir:

- KSB'de; banka ve kargo şubesi bulunmaması,
- KSB'deki caddelerde ışıklandırmanın yeterli olmaması ve yollara gereken bakımın yapılmaması,
- Bölge içinden geçen bir demiryolu hattının bulunmaması.

Serbest bölgelerin en önemli fonksiyonlarından biri uluslararası ticaretin daha kolay ve daha hızlı bir şekilde gerçekleştirilmesini sağlamaktır. Ancak yukarıda yer alan ifadeler incelendiğinde, serbest bölgedeki kullanıcıların genellikle faaliyetlerini yavaşlatan faktörlerin çokluğu hakkında olumsuz görüş belirttiği gözlemlenmektedir. Yani bölgedeki yoğun bürokrasi, mevzuat eksikliği vb.faktörler, serbest bölgenin ticareti hızlandırma fonksiyonunun gerçekleşmesine engel olmaktadır. Bu yüzden, iş akışının yavaşlamasına ve aksamasına neden olan bu gibi faktörlerin, serbest bölgelerde minimum düzeyde tutulması, serbest bölgenin işlevselliğinin sağlanması açısından önem teşkil etmektedir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Ülkeler, dış pazarda daha çok pay sahibi olmak, ekonomiye kaynak sağlamak, yurt içi olanaklarla karşılanamayan iç tüketim ihtiyaçlarını başka ülkelerden karşılamak vb. nedenlerle uluslararası ticarete yönelmektedirler. Dolayısıyla uluslararası ticaret, hemen her dönemde, yoğun rekabetin yaşandığı ve güçlü olanın hep bir adım önde olduğu bir alan olmuştur. Dünyada özellikle 1930’larda yaşanan ekonomik bunalımın da etkisiyle devletler, bu dönemde her zamankinden daha fazla, dış ticarete yönelme eğilimi göstermişlerdir. Klasik ticaret uygulamalarıyla kısa sürede çok kâr elde edemeyeceğini fark eden ülkeler, ticareti daha kolay ve hızlı şekilde gerçekleştirmenin yolunu ticareti serbestleştirmekte ve dolayısıyla serbest bölgeleri artırmakta bulmuşlardır.

1930’lardan sonra gelişmiş ülkeler arasında sıkça kullanılmaya başlanan serbest bölge uygulamaları, ticarete ve ev sahibi ülkeye sağladığı faydaların görülmesiyle, 1970’lerden sonra gelişmekte olan ülkeler arasında da hızla yaygınlaşmıştır. Özellikle son yıllarda, gelişmiş ülkeler serbest bölgeleri daha çok lojistik faaliyetlerin gerçekleştirildiği üsler olarak kullanmaktayken, gelişmekte olan ülkeler serbest bölgeleri ihracata yönelik üretim yapmak amacıyla kullanmaktadırlar.

Serbest bölgeler; ihracatta artış sağlaması, transit ticareti geliştirmesi, re-eksport imkânı sunması, ithalatı kolaylaştırması, döviz kazandırıcı etkisi, yeni istihdam olanakları yaratması ve ev sahibi ülkeye yabancı sermaye ve teknoloji girişini artırması gibi faktörler dolayısıyla ülkeler tarafından sıklıkla tercih edilen uygulamalardır. Ancak sağladığı faydaların yanında ülke açısından birtakım tehditler de oluşturmaktadırlar. Bunlardan bazıları; ithalat baskısı yaratma, vergi kaybına neden olma, yurt içi sanayi ile haksız rekabet oluşturma, kaçakçılık ve yasadışı faaliyetlerde artış meydana getirme, yatırım ve kaynakların olumsuz yönde dağılmasına neden olma gibi çoğunlukla ekonomik tehditlerdir. Ayrıca bölgelerdeki çalışma şartları ve ücret eşitsizliği de hem ekonomik hem sosyal bir olumsuzluk olarak çoğu zaman serbest bölgelerin eleştirilere konu olmasına yol açmaktadır.

Dünyadaki serbest bölge uygulamaları ülkelerin kendi mevzuatlarına göre düzenlenmekle birlikte, uygulamada benzer özellikler göstermektedirler. Bu özelliklerden bazıları;

- Bölgelerin, ülkelerin gümrük alanına dâhil olmaması,
- Ticari faaliyetlerde yurt dışı gibi muamele görmeleri,
- Çeşitli şekillerde desteklenmeleri ve
- Bölgelerde uygulanan vergi teşvikleri

olarak sıralanabilir.

Dünyada serbest bölge kapsamında değerlendirilen onlarca özel bölge uygulaması olmasına karşın bunların birçoğu literatürdeki serbest bölge tanımıyla tam olarak uyuşmamaktadır. Çünkü serbest bölge tanımlamalarında bu tarz bölgelerin en belirgin özelliği, ülke sınırları içerisinde yer almasına rağmen gümrük sınırları dışında kabul edilmesidir. Dolayısıyla çeşitli şekillerde teşvik edilen ancak gümrük sınırları dışında sayılmayan teknoparklar, serbest turizm bölgeleri, sağlık serbest bölgeleri gibi uygulamalar serbest bölge kapsamında değerlendirilmemelidir.

Türkiye’de serbest bölgeler konusundaki ilk somut adımlar Osmanlı döneminde atılmıştır. Osmanlı’da 1800’lü yıllarda şekillenmeye başlayan serbest bölge fikri hususunda bazı girişimlerde bulunulmuş ancak birçok farklı sebepten ötürü sonuç alınamamıştır. Cumhuriyetin ilan edilmesiyle birlikte serbest bölgeler konusu tekrar gündeme gelmiş ve 1927 yılında Türkiye’nin serbest bölgelerle ilk mevzuatı olan Serbest Mıntika Kanunu çıkarılmıştır. Fakat bu yasa ile de uygulamada herhangi bir başarı elde edilememiştir.

1950’li yılında Demokrat Parti Hükümetinin iktidara gelmesiyle ekonominin liberalleştirilmesi yönünde birtakım reformlar yapılmış ve serbest bölgeler konusuna tekrar ağırlık verilmiştir. Bunun neticesinde 1953 yılında yeniden bir serbest bölge kanunu çıkarılmış ve yine kalıcı bir uygulama sağlanamamıştır.

Nihayetinde 1980’lerde Türkiye’nin dışa açık ekonomi modelini benimsemesinin ardından, ilk yasadaki yaklaşık 60 yıl sonra, 15.06.1985 tarih ve 3218 sayılı Serbest Bölgeler Kanunu yürürlüğe girmiştir. Buna göre Türkiye’deki serbest bölgeler 3218

sayılı kanun hükümlerince kurulmakta; Serbest Bölgeler Uygulama Yönetmeliği ile de bölge faaliyetlerine yön verilmektedir.

3218 sayılı SBK, ilk kabul edildiği şekliyle kullanıcılara sınırsız ve süresiz vergi muafiyetleri sunmaktaydı. Ancak bu durum, bölgede elde edilen kazançların vergiye tabi olmamasına ve yurt içi piyasayla haksız rekabet ortamı oluşmasına mahal vermektedir. Yaşanan bu olumsuz durum, serbest bölgelerin yoğun eleştirilere maruz kalmasına neden olmuş ve sonuçta kanunda değişiklik yapılması kaçınılmaz bir hâle gelmiştir. 2004 yılında kabul edilen 5084 sayılı kanunla birlikte 3218 sayılı kanunda düzenlemeler yapılmış; tam ve dar mükelleflerin bölgedeki gelir ve kurumlar vergisi muafiyetinin 2008 yılı sonu itibarıyla sona ermesi hükme bağlanmıştır. Yapılan düzenleme ile bölgelerde vergi mevzuatına dair hükümlerin uygulanmasının önü açılmıştır.

SBK’de 5084 sayılı kanunla yapılan düzenlemeyle serbest bölgelerin en büyük artışı olan vergi muafiyetleri kaldırılmakta, yurt içindeki firmalarla serbest bölgedeki firmalar arasında bir fark kalmamaktaydı. Bu durumun özellikle üretici kullanıcılar açısından meydana getireceği olumsuzluğun bertaraf edilebilmesi amacıyla kanunda tekrar değişiklik yapılması gerekli görülmüş ve bu doğrultuda 2008 yılında 5810 sayılı kanun kabul edilmiştir. 5810 sayılı kanunla yapılan düzenleme ile muafiyetlerin üretici kullanıcılar için AB üyeliğini içeren yılın vergilendirme dönemi sonuna kadar uzatılması hükme bağlanmıştır.

Türkiye’deki serbest bölgeler genellikle, farklı sektörlerde üretimin bir arada gerçekleştirildiği serbest üretim bölgeleri şeklinde kurulmuşlardır. Bununla birlikte birtakım sektörler özelinde kurulmuş serbest bölgeler de bulunmaktadır. Bunlar; İstanbul ve İzmir Menemen Deri Serbest Bölgeleri, İMKB Uluslararası Menkul Kıymetler Serbest Bölgesi ve TÜBİTAK MAM Teknoloji Serbest Bölgesi’dir. Deri serbest bölgeleri daha sonradan bölgedeki ürün yelpazesinin genişlemesiyle isimleri değiştirilerek faaliyetlerine devam etmekte ancak İMKB Serbest Bölgesi hâlihazırda faaliyet göstermemektedir.

Gelişmekte olan hemen her ülkede olduğu gibi Türkiye’de de serbest bölgeler temelde, ihracata yönelik üretimi artırmak amacıyla kurulmuşlardır. 2018 yılı sonunda Türkiye’deki 18 faal serbest bölgede 20 milyar doların üzerinde bir ticaret hacmi ve

yaklaşık 72 bin kişilik istihdam sağlanmıştır. Bu dönemde, Kayseri Serbest Bölgesi'nin ticaret hacmi ise yaklaşık 950 milyon dolarla, Türkiye'deki serbest bölgelerde sağlanan toplam ticaret hacminin %4,8'ini oluşturmuştur.

1998 yılında kurulumu tamamlanan Kayseri Serbest Bölgesi, 1999 yılından beri ticari faaliyetlerini sürdürmektedir. Bölgede gerçekleştirilen yıllık ticaret hacimleri, 2009 yılında yaşanan sert düşüş hariç olmak üzere, neredeyse her geçen sene artış eğilimi göstermiştir. 2009 yılı ticaret hacminde ise bir önceki yıla göre %62'lik düşüş yaşanmıştır. Bu durumun, 2008 küresel ekonomik krizinin ve 5084 sayılı kanunun serbest bölgeler üzerinde meydana getirdiği belirsizliğin KSB'deki yansımından kaynaklandığı söylenebilir.

Bulut (2005) da vergi ve teşvik politikaları ile ilgili yapmış olduğu çalışmada, serbest bölgelerin vergilendirilmesiyle birlikte ticaret hacminde ve firma sayılarında azalış olduğunu tespit etmiştir. Dolayısıyla bu çalışma sonucu elde edilen verilerle Bulut (2005)'un çalışmasında elde edilen verilerin birbirini destekler nitelikte olduğu görülmektedir.

KSB'de ağırlıklı olarak ara mallar ticarete konu olmaktadır. Sektör bazında incelendiğindeyse, mobilya, PVC, demir-çelik, plastik gibi sektörlerin öne çıktığı gözlemlenmektedir. KSB'deki firmalar çoğunlukla üretim ruhsatıyla bölgede faaliyet göstermektedir. Bölgede en çok sahip olunan ikinci ruhsat türüyse alım-satım ruhsatıdır.

Türkiye'de serbest bölgelere uygulanan teşviklerin değerlendirilmesi amacıyla yürütülen bu çalışma kapsamında, KSB'de faaliyet gösteren firmalara anket uygulaması yapılmış ve sonucunda, firmaların bölgeyi tercih etmelerindeki en önemli etkenlerin vergi avantajları ve bölgelerde uygulanan teşvikler olduğu gözlemlenmiştir. Kadı (2015)'nın araştırması sonucunda da benzer şekilde, firmaların faaliyet kararı vermelerinde ilk sıralardaki etkenlerin mali avantajlar ve teşvikler olduğu tespit edilmiştir. Yine Kiriş (2015)'in çalışmasında da yatırımcılara çeşitli mali avantajlar sağlanmasının, ülke ekonomisine girişi sağlanan sermayenin yatırımlara dönüşmesini ve yeni istihdam alanlarının ortaya çıkmasını sağladığı sonucuna ulaşılmıştır.

Bununla birlikte serbest bölgelerde kullanıcıların en çok sıkıntı yaşadığı hususların başında mevzuatta eksikliklerin bulunması ve bölgede bürokrasinin fazla olması

gelmektedir. Bürokrasinin en aza indirildiği alanlar olarak nitelendirilen serbest bölgede böyle bir sonuca ulaşılması, teoride var olan yargının uygulamada eksik kaldığını göstermektedir.

Tıraş (2008) ve Aksoy (2010) da Kayseri Serbest Bölgesi özelinde yaptıkları çalışmalarda, bölgedeki yoğun bürokrasinin firmalar açısından en büyük sorun olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Bu çalışmanın yapıldığı yıl itibarıyla söz konusu iki çalışmanın üzerinden 11 ve 9 yıl geçmiş olmasına rağmen firmaların aynı soruna dikkat çekiyor olmaları, bu problemin giderilmesi için herhangi uygulamada bulunulmadığını göstermektedir.

Çalışmanın temel amacı olan teşviklerin değerlendirilmesinde, bölgedeki kullanıcıların %44,2'si teşvikleri yetersiz bulduğunu, %55,8'i ise kısmen yeterli veya yeterli bulduğunu belirtmiştir. KSB ile ilgili tatmin düzeylerinin ölçülmesi amacıyla yöneltilen sorulara ise kullanıcılar %83,8 oranında, serbest bölgede yatırım yapmaktan memnunum veya kısmen memnunum cevabını verirken %16,2 gibi az bir kısmı bölgede yatırım yapmaktan memnun olmadığı cevabını vermiştir. Yatırım yaptıktan sonra beklentilerinin gerçekleşip gerçekleşmediğine dair soruya ise katılımcıların %23,3'ü "hayır" cevabını verirken %51,2 gibi büyük bir kısmı ise "kısmen" yanıtını vermiştir. Yani burada, katılımcıların toplamda %74,5'lik bir kısmı serbest bölgeden beklediğini ya kısmen bulmuş ya da hiç bulamamıştır. Bu durumun, serbest bölgelerin yatırımcılara "imkânlar bölgesi" gibi sunulması ve yatırımcıların bölgeden çok şey beklemeleri; ancak uygulamada beklediklerini bulamamalarının bir sonucu olduğu söylenebilir.

Firmaların serbest bölgeyle ilgili en büyük problemleri bölgedeki yoğun bürokrasi olduğu için, serbest bölgeleri firmalar açısından daha cazip kılmak amacıyla bölgede bürokrasinin en aza indirilmesinde yarar vardır.

Bununla birlikte serbest bölgelerle ilgili yasal düzenlemelerin yatırım yapacak firmalara güven vermesi ve geleceği planlayabilme imkânı sunması da firmalar açısından oldukça önemli bir husus olarak değerlendirilebilir. Dolayısıyla yasal düzenlemelerde, ekonomi politikalarının yanı sıra firma çıkarlarının da gözetilmesi bu konuda oldukça dikkat edilmesi gereken bir husustur.

KAYNAKÇA

Kitaplar, Tezler Ve Süreli Yayınlar

- Afşar, B. (2012). Serbest Bölgeler., H. Ç. Bedestenci ve M. Canitez. (Editörler). **Dış Ticaret İşlemler ve Uygulamalar**. Ankara: Gazi Kitabevi, s. 353-392.
- Ağ, C. (2008). “Serbest Bölgelerde Faaliyet Gösteren İşletmelerde Vergisel Uygulamalar”. *Vergi Sorunları Dergisi*, 354, ss. 86-94.
- Ağaç, G., Baki, B., Peker, İ. ve Ar, İ. M. (2015). “Çok Kriterli Karar Verme Tekniklerini Kullanarak Serbest Bölge Yer Seçimi: Doğu Anadolu Bölgesi Örneği”. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 30(1), ss. 79-113.
- Ahrens, J. and Meyer-Baudeck, A. (1995). “Special Economic Zones: Shortcut or Roundabout Way Towards Capitalism?”. *Intereconomics*, 30(2), pp. 87-95.
- Akıncı, A. (2015). *Challenges of Free Trade Zones in Turkey*. Master of Business Administration Thesis, Yeditepe University Institute of Social Sciences, Istanbul, s. 79.
- Aksoy, F. (2010). *Serbest Bölgelerin Avantajları, Ülke Ekonomisine Etkileri Kayseri Serbest Bölgesi Uygulaması*. Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri, s. 143.
- Akyürek, T. E. (1983). **Serbest Bölge Tanımı Dünyada Türkiye’de**. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası, s. 128.
- Altay, F. (2016). “Dünyada ve Türkiye’de Serbest Bölge Uygulamaları, Konya’nın Sosyo-Ekonomik Potansiyeli ve Serbest Bölge Analizi, Serbest Bölgeler Kanun Tasarısı – Yeni Düzenlemeler” *Konya Ticaret Odası*, Konya, s. 37.
- Atik, A. H. (1998). “Serbest Bölge ve Türkiye’de Serbest Bölgeler”. *Türkiye Kalkınma Bankası Araştırma Müdürlüğü*, Ankara, s. 27.
- Bağrıaçık, A. (1999). **Türkiye’de Belgelerle Uygulamalı Serbest Bölgeler ve Avantajları**. İstanbul: Bilim Teknik Yayınevi, s. 347.
- Bakır, S. (1984). **Serbest Bölgeler Genel Bir Değerlendirme**. Ankara: T.B.M.M. Basımevi, s. 103.

- Bakkal, M. Bakkal S., ve Kantar, G., (2017). “Türkiye’de Serbest Bölgelerin Ekonomiye Etkileri ve AKP İktidarının Bu Olaya Bakışı”. *Ekonomik, Toplumsal ve Siyasal Analiz Dergisi*, 2(10), ss. 39-58.
- Boztaş, R. A. (2010). “Sorularla Serbest Bölgeler Mevzuatı”. *İstanbul Ticaret Odası Dış Ticaret Şubesi Uygulama Servisi*, s. 21. Web: <http://kutuphane.ito.org.tr/itoyayin/0021588.pdf> adresinden 2 Şubat 2019’da alınmıştır.
- Bulut, İ. (2005). *Serbest Bölgelerin Bugünü ve Geleceği Bakımından Vergi Teşvik Politikaları: Türkiye Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa, s. 165.
- Bureau for Workers’ Activities. (2014). **Trade Union Manual on Export Processing Zones**. Geneva, Switzerland: International Labour Organization, s. 114. Web: https://www.ilo.org/actrav/info/pubs/WCMS_324632/lang--en/index.htm adresinden 23 Mart 2019’da alınmıştır.
- Çakmak, E., Önden, İ. ve Samastı, M. (2017). “Türkiye’deki ve Dünyadaki Özel Bölgeler ve Özel Ekonomi Bölgesi Oluşturulması İçin Dönüşüm Önerileri”. 6. *Ulusal Lojistik ve Tedarik Zinciri Kongresi*, 17-19 Mayıs 2017, Antalya ss. 599-617.
- Dabour, Md. N. (1999). “Free Trade Zones in the Aftermath of the Uruguay Round: Experience of Selected OIC Member Countries”. *Journal of Economic Cooperation*, 20(4), pp.1-33.
- Demirel, G. (2009). “Türkiye’de Serbest Bölgeler ve AB Uygulamaları”. *İzmir Ticaret Odası*, İzmir, s. 7. Web: <http://www.izto.org.tr/portals/0/iztogenel/dokumanlar/> adresinden 5 Mayıs 2020’de alınmıştır.
- Erdoğan, E. (1985). “Serbest Bölgeler ve Türkiye”. *Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3(2), ss. 179-196.
- Erdoğan, S. (1988). “Serbest Bölgeler Dünyada ve Türkiye’de”. *Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 4(4), ss. 337-359.
- Erkan, H. ve Tatlıdil, R. (1990). **Serbest Bölgelerde Uygulanacak Teşvik Tedbirlerinin Sektörlere Katkıları Yönünden Değerlendirilmesi**. Ankara:

- Türkiye Ticaret, Sanayi, Deniz Ticaret Odaları ve Ticaret Borsaları Birliği, s. 108.
- Gümüş, E. (2007). “Serbest Bölgelerde Vergi Uygulamalarının Değerlendirilmesi”. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 21(1), ss. 47-60.
- Hava, H. T. (1999). “Serbest Bölgeler ve Ege Serbest Bölgesi: Bir Durum Değerlendirmesi”. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(1), ss. 113-124.
- Işık, İ. Ve Çabuk, M. (2007). **Vergi, Muhasebe ve Dış Ticaret Uygulamaları Açısından Serbest Bölgeler**. Ankara: Maliye ve Hukuk Yayınları, s. 440.
- Kadı, F. (2015). “Serbest Bölgede Faaliyet Gösteren Firmaların Tercih Nedenleri: İstanbul Atatürk Havalimanı ve İstanbul Trakya Serbest Bölgesi Bağlamında Bir İnceleme”. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10(3), ss. 165-176.
- Karaduman, N. ve Yıldız, Z. (2002). “Serbest Bölge Uygulamalarının Dış Ticarete ve Yabancı Sermayeye Katkıları”. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi*, 7(1), ss. 133-152.
- Kavlak, M. E. (2012). *Economic Impacts of Free Zones in Turkey: A Questionnaire Study Conducted With Firms Operating in Turkish Free Zones Regarding the Perception of the Firms on the Success of Free Zones*, Master of Business Administration Thesis, School of Social Sciences of Middle East Technical University, Ankara, s. 126.
- Kaya, A. (2013). **Mali Sürdürülebilirlik: Teori ve Türkiye Uygulaması**. İstanbul: Türkiye Bankalar Birliği, s. 165.
- Kılıç, S. (2016). “Cronbach’ın Alfa Güvenilirlik Katsayısı”. *Journal of Mood Disorders*, 6(1), ss. 47-48.
- Kiriş, M. Y. (2016). *Türkiye’de Serbest Bölgelere Tanınan Mali Teşviklerin Değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa, s. 180.
- Orhan, A. (2003). “Serbest Bölgelerin Sağladığı Avantajlar: KOSBAŞ Örneği”. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(1), ss. 117-131.

- Öztürk, L., Değer, M. K. ve Değer, S. (2009). “Kentsel Ekonomik Büyümede Serbest Bölgeler: Politik veya Ekonomik Tercih mi?”. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 23(1), ss. 363-377.
- Öztürk, L. (2013). “Serbest Bölgelerin Geleceği: Türkiye Açısından Bir Değerlendirme”. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 9(19), ss. 75-86.
- Öztürk, N. (2009). **Dış Ticaret Kuram Politika Uygulama**. Ankara: Palme Yayıncılık, s. 254.
- Paksoy, S. ve Güllü, M. (2011). “Serbest Bölgeler Üzerine Bir Araştırma: Gaziantep Örneği”. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(35), ss. 113-133.
- Papadopoulos, N. and Mahotra, S. (2007, April). “Export Processing Zones in Development and International Marketing: An Integrative Review and Research Agenda”. *Journal of Macromarketing*, 27(2), pp. 148-161.
- Sağlam, A. (2019). 24 Ocak Kararları Türkiye Ekonomisinin Yönünü Değiştirdi. (23 Ocak 2019). *Anadolu Ajansı*. Web: <https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/prof-dr-karagol-24-ocak-kararlari-turkiye-hikayesinin-yonunu-degistirdi/1372227> adresinden 02 Mart 2020’de alınmıştır.
- Seyidoğlu, H. (2017). **Uluslararası İktisat Teori, Politika ve Uygulama** (Yirmi Birinci Baskı). İstanbul: Güzem Can Yayınları, s. 956.
- Sinenko, O. and Mayburov, I. (2017). “Comparative Analysis of Tax Incentives in Special Economic Zones in the Countries of the Asia-Pacific Region”. *The 11th International Days of Statistics and Economics*, September 14-16, 2017, Prague, pp. 1421-1430.
- Şataf, C. ve Aygün, Ş. (2019). “Türkiye’de Emlak Vergisine Yönelik Genel Bir Değerlendirme”. *Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi*, 11(1), ss. 89-96.
- Şemin, İ. (1984). **Katma Değer Vergisi**. Ankara: T.B.M.M. Basımevi, s. 55.
- Taylar, Y. (2008). **Türk Vergi Hukuku Açısından Serbest Bölgeler**. Ankara: Maliye ve Hukuk Yayınları, s. 215.

- Taylar, Y. (2010). “Vergi Teorisi Açısından Özel Tüketim Vergileri ve Türk Özel Tüketim Vergisi Uygulaması”. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 12(Özel sayı), ss. 435-467.
- Tekeli, İ. ve İlkin, S. (1987). **Dünyada ve Türkiye’de Serbest Üretim Bölgelerinin Doğuş ve Dönüşümü**. Ankara: Yurt Yayınları, s. 171.
- Toroslul, M. V. (2000). **Serbest Bölgeler**. İstanbul: Beta Basım Yayım, s. 288.
- Toroslul, M. V. (2008). “Türkiye’de Serbest Bölgelerin Tarihsel Gelişimi”. *Vergi Sorunları Dergisi*, 239, ss. 155-164.
- Tümenbatur, A. (2012). “Serbest Bölgeler ve Türkiye Ekonomisine Katkıları Üzerine Bir Değerlendirme”. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21(3), ss. 339-356.
- Ural, Ö. (2009). *Avrupa Birliği ve Türkiye’de Serbest Bölgelerin Vergilendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, s. 110.
- Uzay, N. ve Tıraş, H. H. (2009). “Serbest Bölgelerin Ekonomik Etkileri: Kayseri Serbest Bölgesi İçin Bir Uygulama”. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 26(1), ss. 247-277.
- Valentine, V. and Park, J. K. (2005). **Free Trade Zone and Port Hinterland Development**. New York: United Nations Publications, s. 128.
- Yıldırım, S. (2006). “Türkiye’de 24 Ocak 1980 Öncesi ve Sonrası Sanayileşme ve Ekonomik Büyümeye Etkileri”. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(1).
- Yılmaz, A. G. (2018). *4650 Sayılı Kanunla Değişik 2942 Sayılı Kamulaştırma Kanunu Çerçevesinde Kamulaştırma Davalarında Bedel Tespiti*, Ulaştırma ve Haberleşme Uzmanlığı Tezi, Ulaştırma Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı Altyapı Yatırımları Genel Müdürlüğü, Ankara, s. 163.
- Yiğit Şakar, A. (2008). **Vergi Hukukunda Serbest Bölgeler**. Ankara: Yaklaşım Yayıncılık, s. 335.
- Zübeyir, İ. G. (2018). *Dış Ticaret ve Serbest Bölgeler: Bursa Uygulaması*, Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yalova, s. 105.

Mevzuat

193 Sayılı Gelir Vergisi Kanunu. (1961). T.C. Resmi Gazete, 10700, 6 Ocak 1961.

703 Sayılı Anayasada Yapılan Değişikliklere Uyum Sağlanması Amacıyla Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname. (2018). T.C. Resmi Gazete, 34472, 8 Temmuz 2018.

1319 Sayılı Emlak Vergisi Kanunu. (1970). T.C. Resmi Gazete, 13576, 11 Ağustos 1970.

2709 Sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasası. (1982). T.C. Resmi Gazete, 17863 (Mükerrer), 9 Kasım 1982.

3065 Sayılı Katma Değer Vergisi Kanunu. (1984). T.C. Resmi Gazete, 18563, 2 Kasım 1984.

3218 Sayılı Serbest Bölgeler Kanunu. (1985). T.C. Resmi Gazete, 18785, 15 Haziran 1985.

3218 Sayılı Serbest Bölgeler Kanunu Genel Tebliği (Seri No: 1). (2009). T.C. Resmi Gazete, 27167, 12 Mart 2009.

4458 Sayılı Gümrük Kanunu. (1999). T.C. Resmi Gazete, 23866, 4 Kasım 1999.

4760 Sayılı Özel Tüketim Vergisi Kanunu. (2002). T.C. Resmi Gazete, 24783, 12 Haziran 2002.

4893 Sayılı Şark Halı ve Kilimleriyle Benzerleri ve Hayvan Postları İçin Kurulacak Serbest Yer Hakkında Kanun. (1946). T.C. Resmi Gazete, 6315, 24 Mayıs 1946.

6209 Sayılı Serbest Bölge Kanunu. (1953). T.C. Resmi Gazete, 8595, 29 Aralık 1953.

6772 Sayılı Serbest Bölgeler Kanunu İle Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun. (2017). T.C. Resmi Gazete, 29989, 24 Şubat 2017.

İhracat Yönetmeliği. (2006). T.C. Resmi Gazete, 26190, 6 Haziran 2006.

Katma Değer Vergisi Genel Uygulama Tebliği. (2014). T.C. Resmi Gazete, 28983, 26 Nisan 2014.

Kurumlar Vergisi Genel Tebliği. (2004). T.C. Resmi Gazete, 25573, 4 Eylül 2004.

Milli Emlak Genel Tebliği. (2014). T.C. Resmi Gazete, 28906, 7 Şubat 2014.

Serbest Bölgeler Uygulama Yönetmeliği. (1993). T.C. Resmi Gazete, 21520, 10 Mart 1993.

Türkiye Büyük Millet Meclisi. (1941). Şark Halı ve Kilimleri ile Emsalinin (Serbest Mahal) Rejimine Tabi Tutulması Hakkında Kanun Tasarısı ve Ekonomi, Maliye, Bütçe ve Gümrük ve Tekel Komisyonları Raporları. Sıra Sayısı: 123.

Türkiye Büyük Millet Meclisi. (1952). Serbest Bölge Kanunu Lâyihası ve Dışişleri, Ticaret, Gümrük ve Tekel, Maliye ve Bütçe Komisyonları Raporları. Sıra Sayısı: 32.

Türkiye Büyük Millet Meclisi. (1985). Serbest Bölgeler Kanunu Tasarısı ve Sanayi ve Teknoloji ve Ticaret ile Plan ve Bütçe Komisyonları Raporları. Sıra Sayısı: 335.

Türkiye Büyük Millet Meclisi. (2004). Yatırımların ve İstihdamın Teşviki İle Bazı Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı ile Genel Gerekçe. Sayı: B.02.0.KKG.0.10/101-770/181.

Türkiye Büyük Millet Meclisi. (2008). Serbest Bölgeler Kanunu ile Gümrük Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı ve Avrupa Birliği Uyum ile Plan ve Bütçe Komisyonları Raporları. Sıra Sayısı: 275.

Türkiye Büyük Millet Meclisi. (2016). Serbest Bölgeler Kanunu ile Bazı Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı ile Sanayi, Ticaret, Enerji, Tabii Kaynaklar, Bilgi ve Teknoloji Komisyonu Raporu. Sıra Sayısı: 443.

Ülke Raporları

Aliğa Ticaret Odası. (2018). **Rusya Federasyonu Ülke Raporu**. İzmir: Aliğa Ticaret Odası, s. 27. Web: <https://alto.org.tr/dosya/ulkeraporu/rusya-federasyonu-ulke-raporu.pdf?1550176969> adresinden 28 Nisan 2020’de alınmıştır.

Dış İlişkiler ve İşbirliği Konseyi. (2013). **BAE – Dubai – Ülke Bülteni**. İstanbul: Girişimci İşadamları Vakfı, s. 19. Web:

<http://www.giv.org.tr/userfiles/files/%C3%9Cİke%20B%C3%BCİteni%20-%20Dubai%202013.pdf> adresinden 28 Nisan 2020’de alınmıştır.

Gebze Ticaret Odası. (2014). **Çin Halk Cumhuriyeti Raporu**. Kocaeli: Gebze Ticaret Odası, s. 57. Web:

https://www.gebzeto.org.tr/upload/yuklemeler/117_aad0f95e363a95906dce09de7a974c1e.pdf adresinden 26 Nisan 2020’de alınmıştır.

Karlı, H. (2017). “Singapur Teknik Engeller ve Pazara Giriş Raporu”. *Singapur Ticaret Müşavirliği*, s. 9. Web: <https://ticaret.gov.tr/data/5b8a43345c7495406a227161> adresinden 26 Nisan 2020’de alınmıştır.

Kocaeli Ticaret Odası. (2019). **İspanya Ülke Raporu**. Kocaeli: Kocaeli Ticaret Odası, s. 25. Web: <http://koto.org.tr/images/upload/fa47f3a27f28e7fe355f50fe84dcf4dc.pdf> adresinden 26 Nisan 2020’de alınmıştır.

Tahran Ticaret Müşavirliği. (2019). **İran İslam Cumhuriyeti Ülke Profili**. Tahran: T.C. Ticaret Bakanlığı, s. 36. Web: [https://ticaret.gov.tr/data/5b8a43345c7495406a2270a6/iran%20ulke%20profil%20\(20042019\).pdf](https://ticaret.gov.tr/data/5b8a43345c7495406a2270a6/iran%20ulke%20profil%20(20042019).pdf) adresinden 26 Nisan 2020’de alınmıştır.

World Free Zone Organization. (t.y.). **Index Cards by Country - United States Foreign Trade Zones: General Purpose Zones & Subzones**. France: World Free Zone Organization, s. 37. Web:

https://www.worldfzo.org/Portals/0/OpenContent/Files/487/UnitedStates_FreeZones_Atlas.pdf adresinden 24 Nisan 2020’de alınmıştır.

World Free Zone Organization. (t.y.). **Index Cards by Country - Greece Free Zones**. France: World Free Zone Organization, s. 6. Web: https://www.worldfzo.org/Portals/0/OpenContent/Files/487/Greece_FreeZones_Atlas.pdf adresinden 24 Nisan 2020’de alınmıştır.

World Free Zone Organization. (t.y.). **Index Cards by Country - Ireland Free Zones, Export Free Zones**. France: World Free Zone Organization, s. 5. Web: https://www.worldfzo.org/Portals/0/OpenContent/Files/487/Ireland_FreeZones.pdf adresinden 24 Nisan 2020’de alınmıştır.

İnternet Kaynakları

Adana Yumurtalık Serbest Bölgesi (2020a): <http://tayseb.com/tr/kurumsal/hakkimizda> (Erişim Tarihi: 03 Nisan 2020).

Adana Yumurtalık Serbest Bölgesi (2020b): <http://tayseb.com/tr/adana-yumurtalik-serbest-bolgesi/bolge-hakkinda> (Erişim Tarihi: 03 Nisan 2020).

Antalya Serbest Bölgesi: https://www.asbas.com.tr/asbas_antalya_serbest_bolgesi.asp (Erişim Tarihi: 03 Nisan 2020).

Avrupa Serbest Bölgesi: <http://www.asb.com.tr/TRK/hakkimizda> (Erişim Tarihi: 03 Nisan 2020).

Bursa Serbest Bölgesi: <http://www.buseb.com/hakkimizda/> (Erişim Tarihi: 05 Nisan 2020).

Denizli Valiliği: <http://denizli.gov.tr/serbest-bolgeler-calistayi-denizlide-basladi> (Erişim Tarihi: 06 Nisan 2020).

Denizli Serbest Bölgesi: <https://www.denser.com.tr/#> (Erişim Tarihi: 06 Nisan 2020).

Deutscher Zoll:

https://www.zoll.de/DE/Fachthemen/Zoelle/Zollverfahren/Freizonenverfahren/Allgemeines/allgemeines_node.html (Erişim Tarihi: 01 Nisan 2020).

Ege Serbest Bölgesi: <https://www.esbas.com.tr/> (Erişim Tarihi: 10 Nisan 2020).

Gaziantep Serbest Bölgesi: <http://www.gasbas.com.tr/> (Erişim Tarihi: 10 Nisan 2020).

Gelir İdaresi Başkanlığı:

<https://www.gib.gov.tr/search/node/serbest%20b%C3%B6lgeler> (Erişim Tarihi: Kasım 2019 – Mart 2020).

General Authority for Investment and Free Zones (Egypt) :

<https://gafi.gov.eg/English/StartaBusiness/InvestmentZones/Pages/FreeZones.aspx> (Erişim Tarihi: 01 Nisan 2020).

İstanbul Endüstri ve Ticaret Serbest Bölgesi: https://desbas.com.tr/?page_id=299
(Erişim Tarihi: 09 Nisan 2020).

İstanbul İhtisas Serbest Bölgesi: <http://www.isbi.com.tr/SerbestBolge.aspx> (Erişim Tarihi: 09 Nisan 2020).

İstanbul İhtisas Serbest Bölgesi (2020a):
<http://www.isbi.com.tr/Kurumsal.aspx?SayfaID=1> (Erişim Tarihi: 09 Nisan 2020)

İstanbul İhtisas Serbest Bölgesi (2020b):
<http://www.isbi.com.tr/Kurumsal.aspx?SayfaID=1019> (Erişim Tarihi: 09 Nisan 2020).

İstanbul Ticaret Odası Bilgi Merkezi: <http://kutuphane.ito.org.tr/yordambt/yordam.php>
(Erişim Tarihi: 13 Şubat 2019).

İstanbul Trakya Serbest Bölgesi (2020a) <http://www.isbas.com.tr/hakkimizda.html>
(Erişim Tarihi: 09 Nisan 2020).

İstanbul Trakya Serbest Bölgesi (2020b): <http://www.isbas.com.tr/isbas-avantajlar.html>
(Erişim Tarihi: 09 Nisan 2020).

İzmir Serbest Bölgesi: <https://www.izbas.net/izbas-avantajlari> (Erişim Tarihi: 11 Nisan 2020).

Kayseri Serbest Bölgesi (2020a): <https://www.kayser.com.tr/tr/26/Tarihce.html> (Erişim Tarihi: 11 Nisan 2020).

Kayseri Serbest Bölgesi (2020b): <https://www.kayser.com.tr/tr/24/Bilgi.html> (Erişim Tarihi: Mart 2019 - Mayıs 2020).

Kayseri Serbest Bölgesi (2020c): <https://www.kayser.com.tr/tr/53/Firmalar.html> (Erişim Tarihi: Mart 2019 - Mayıs 2020).

Kocaeli Serbest Bölgesi: <https://www.kosbas.com.tr/kosbas> (Erişim Tarihi: 11 Nisan 2020).

KOSGEB:

https://www.kosgeb.gov.tr/Content/Upload/Dosya/Mevzuat/KOBI%CC%87%E2%80%99lerin_Tan%C4%B1m%C4%B1,_Nitelikleri_ve_S%C4%B1n%C4%B1fland%C4%B1r%C4%B1lmas%C4%B1_Hakk%C4%B1nda_Yo%CC%88netmelik.pdf (Erişim Tarihi: 12 Mayıs 2020).

Mersin Serbest Bölgesi (2020a) <https://www.mesbas.com.tr/Mersin--Serbest-Bolgesi,60.html> (Erişim Tarihi: 11 Nisan 2020)

Mersin Serbest Bölgesi (2020b) <https://www.mesbas.com.tr/Mesba,30.html> (Erişim Tarihi: 11 Nisan 2020).

Organize Sanayi Bölgeleri Üst Kuruluşu: <https://portal.osbuk.org/> (Erişim Tarihi 14 Nisan 2020).

Resmi Gazete: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2003/10/20031022.htm#2> (Erişim Tarihi: 13 Nisan 2020).

şahinler Holding (Avrupa Serbest Bölge İşleticisi):

<https://www.sahinlerholding.com.tr/firmalarimiz/yurtici/avrupa-serbest-boelgesi/> (Erişim Tarihi: 03 Nisan 2020).

Trabzon Serbest Bölgesi: http://www.transbas.com/about_us_tr.asp (Erişim Tarihi: 11 Nisan 2020).

TÜBİTAK-MAM Teknoloji Serbest Bölgesi:

<http://marmarateknokent.tubitak.gov.tr/tekseb.htm> (Erişim Tarihi: 13 Nisan 2020).

Türkiye Büyük Millet Meclisi Mevzuat Bilgi Sistemi:

<https://mevzuat.tbmm.gov.tr/mevzuat/> (Erişim Tarihi: Ekim 2019 – Mart 2020).

Türkiye Cumhuriyeti Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı:

<https://www.dakairanmasasi.com/discover-iran/slider-alt/serbest-ve-ozel-ekonomik-bolgeler> (Erişim Tarihi: 24 Eylül 2019).

Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı (2019):

https://ticaret.gov.tr/data/5b9b61fc13b8761cc09f9b92/genel_bilgi.pdf Eylül 2019 (Erişim Tarihi: 02 Şubat 2019).

Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı: <https://ticaret.gov.tr/serbest-bolgeler> (Erişim Tarihi: Şubat 2019 – Mayıs 2020).

Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı: <https://ticaret.gov.tr/yurtdisi-teskilati> (Erişim Tarihi: 30 Nisan 2020).

Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı (2020a): <https://ticaret.gov.tr/yurtdisi-teskilati/dogu-asya/cin-halk-cumhuriyeti/ulke-profil/dogrudan-yabanci-yatirimlar> (Erişim Tarihi: 30 Nisan 2020).

Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı (2020b): <https://ticaret.gov.tr/yurtdisi-teskilati/orta-dogu-ve-korfez/bae/pazar-bilgileri/dogrudan-yabanci-yatirimlar> (Erişim Tarihi: 30 Nisan 2020)

Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı (2020c): https://ticaret.gov.tr/data/5b8707aa13b8761450e18e06/Sb_Ticaret_Hacminin_Dagilimi.pdf (Erişim Tarihi: 20 Şubat 2020).

Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı (2020ç): https://ticaret.gov.tr/data/5b8707aa13b8761450e18e06/Toplam_Tic_Hacim_Degismeler.pdf (Erişim Tarihi: 20 Şubat 2020).

Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı (2020d): <https://ticaret.gov.tr/data/5b9b666013b8761cc09f9bad/Avantajlar.pdf> (Erişim Tarihi: 24 Mart 2020)

Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı (2020e): https://ticaret.gov.tr/data/5b9b666013b8761cc09f9bad/Faaliyet_RB.pdf (Erişim Tarihi: 01 Nisan 2020).

Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı İstanbul Bölge Müdürlüğü: <http://istanbulbolge.gtb.gov.tr/bagli-mudurlukler/trakya-serbest-bolge-gumruk->

mudurlugu/trakya-serbest-bolge-gumruk-mudurlugu (Erişim Tarihi: 11 Nisan 2020).

Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı Orta Akdeniz Bölge Müdürlüğü:

<https://ortaakdeniz.ticaret.gov.tr/kurumsal/baglanti-idarelerimiz/yumurtalik-serbest-bolge-mudurlugu> (Erişim Tarihi: 03 Nisan 2020).

Türkiye İstatistik Kurumu: http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1046 (Erişim Tarihi: Mart – Mayıs 2020).

Türkiye İstatistik Kurumu Dış Ticaret İstatistikleri:

<https://biruni.tuik.gov.tr/disticaretapp/menu.zul?p=1> (Erişim Tarihi: Nisan – Mayıs 2020).

UAE Free Zones: https://www.uaefreezones.com/UAE_Freezones.html (Erişim Tarihi: 28 Nisan 2020).

EKLER

TÜRKİYE'DE SERBEST BÖLGELERE UYGULANAN TEŞVİKLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ: KAYSERİ SERBEST BÖLGESİ ARAŞTIRMASI

Sayın Yetkili,

Serbest bölgeler ve serbest bölgelere uygulanan teşvikler üzerine hazırlamakta olduğum Yüksek Lisans Tez çalışmamda kullanılmak üzere oluşturulan anketi ilginize sunarım. Anket sorularına vereceğiniz cevaplar tez dışında kullanılmayacak olup değerlendirmeleriniz neticesinde ulaşılan sonuçların sizlerin de yararına olacağını temenni ediyorum. İlginiz için teşekkür ederim, saygılarımla...

İrem BİNİCİ

Kayseri Üniversitesi

Uluslararası Ticaret ve Lojistik

Yüksek Lisans Öğrencisi

Tel:0538 4427822 e-posta:irembnc.ib@gmail.com

Doç. Dr. Burhan SEVİM

Kayseri Üniversitesi

Uygulamalı Bilimler Fakültesi

Öğretim Üyesi

Anketi cevaplayan yetkilinin;

1. Görevi ve Unvanı:
2. Firmada Çalışma Süresi: ☐ 1 yıldan az – 1 yıl ☐ 1 yıldan fazla -5 yıl
☐ 5 yıldan fazla-10 yıl ☐ 10 yıldan fazla

ANKET FORMU

3. Firmanın serbest bölgede faaliyete başladığı tarih:
4. Firma, serbest bölge kurulmadan önce de faaliyet gösteriyordu: ☐ Evet ☐ Hayır
5. Çalışan Sayısı:
6. Firmanın Faaliyet Ruhsatı Türü (Birden çok seçeneği işaretleyebilirsiniz):
☐ Üretim
☐ Alım – Satım
☐ Depo İşletmeciliği
☐ Montaj – Demontaj
☐ Bakım Onarım
☐ İşyeri Kiralama
☐ Paketleme
☐ Bankacılık, Sigortacılık, Finansal Kiralama
7. Serbest bölgede faaliyet göstermeye karar verme nedenlerinden size en uygun olanları işaretleyiniz:
() Vergi avantajları
() Serbest bölgede uygulanan teşviklerden yararlanmak
() Firmaya prestij sağlamak
() Yatırım kolaylığı
() Ulaşım kolaylığı
() Dış piyasalara daha kolay ulaşmak
() İşgücüne ilişkin teşvik ve kolaylıklar
() Altyapı hizmetleri
() Diğer (.....)
8. Kayseri Serbest Bölgesi'ni tercih etme nedenlerinizi işaretleyiniz:
() Kayserili olmamız
() Ulaşım kolaylığı
() Kaynağa yakın olma
() Kayseri Serbest Bölgesi'nde arazi/kira tutarlarının düşük olması
() Piyasalara ulaşımın daha kolay olması
() Altyapı hizmetlerinin kalitesi
() Elektrik, su ve doğal gaz fiyatlarının uygun olması
() Diğer (.....)

9. Kayseri Serbest Bölgesi ile ilgili olarak tabloda verilen görüşleri değerlendiriniz: (1: kesinlikle katılmıyorum, 5: kesinlikle katılıyorum)

	1	2	3	4	5
Serbest bölgenin Kayseri'nin gelişimine önemli katkısı olmuştur.					
Serbest bölge, Kayseri'nin ticari faaliyetlerini olumlu etkilemektedir.					
Serbest bölge ile birlikte Kayseri'ye yapılan yatırım artmıştır.					
Serbest bölge gelişme potansiyeli göstermemektedir.					
Kayseri Serbest Bölgesi'ne ulaşım çok önemli bir problemdir.					
Devlet, yerel yönetimler, üniversite ve meslek odaları serbest bölgeyi yeteri kadar desteklemektedir.					
Kayseri Serbest Bölgesi, kuruluşundan itibaren gelişimini göz önüne aldığımızda, şu an çok iyi bir konumdadır.					
Serbest bölgenin şu anki durumunu göz önüne alırsak 5-10 yıl içerisinde hızlı bir gelişim gösterecektir.					
Kayseri Serbest Bölgesi'nin kuruluş yerinden memnunuz.					

10. Firmanızın, Kayseri Serbest Bölgesi'nde yaptığı yatırım sonrası amaçlarınızı ne ölçüde gerçekleştirdiğini değerlendiriniz: (1: çok az, 5: çok fazla)

	1	2	3	4	5
Vergi avantajlarından yararlanmak					
Uygulanan teşviklerden faydalanmak					
Firmaya prestij sağlamak					
Yatırım kolaylıklarından faydalanmak					
Ulaşım kolaylığından yararlanmak					
Dış piyasalara daha kolay ulaşmak					
İşgücüne ilişkin teşvik ve kolaylıklardan yararlanmak					
Altyapı hizmetlerinden yararlanmak					

11. Serbest bölgede sunulan imkânları, firmanızın bu imkânlardan yararlanma düzeyine göre değerlendiriniz: (1: kesinlikle katılmıyorum, 5: kesinlikle katılıyorum)

	1	2	3	4	5
Serbest bölgenin Türkiye'ye göre daha iyi koşullara sahip olan yatırım ortamından yararlanmaktayız.					
Serbest bölgede kullanıcılara sağlanan vergi avantajlarından faydalanmaktayız.					
Serbest bölgede orta ve uzun vadede geleceği planlayabilme imkânlarından yararlanmaktayız.					
Serbest bölgenin kurulduğu yörenin coğrafi ve stratejik konumundan yarar sağlamlamaktayız.					
Serbest bölgenin lojistik olanaklarından ve ulaşım kolaylığından faydalanmaktayız.					
Serbest bölgenin sahip olduğu gelişmiş altyapı olanaklarından yararlanmaktayız.					
Yurt dışından girdi tedariki sırasında kolaylık, esneklik, hız ve güvence imkânlarından faydalanmaktayız.					
Ucuz işgücü olanaklarından yararlanmaktayız.					
Ucuz hammadde imkânlarından istifade etmekteyiz.					
Azaltılmış bürokratik işlemlerden avantaj sağlamlamaktayız.					

12. Serbest bölgede, firmanızın ihracata yönelik yatırım ve üretimini teşvik etmek ve firmanızı ihracata yönlendirmek üzere uygulanan politika ve teşvikleri değerlendiriniz: (1: kesinlikle katılmıyorum, 5: kesinlikle katılıyorum)

	1	2	3	4	5
Serbest bölgede sağlanan vergi avantajları, firmamızın ihracata dönük faaliyetlerini teşvik etmektedir.					
Serbest bölgede sağlanan teşvik ve avantajlar, firmamız için düşük maliyetli mal üretimini ve ihracatını sağlamaktadır.					
Serbest bölgenin konumu, lojistik ve stratejik olarak firmamızın hedef pazarlara yakınlığını sağlamaktadır.					
Serbest bölge, firmamızın Türkiye’de yerleşik üreticilere ucuz hammadde ve ara mal tedariki için önemli bir enstrüman olarak görülmektedir.					
Serbest bölge, firmamızın ihtiyaç duyduğu bazı hammadde ve ara malların kolaylıkla, istenilen miktarda ve zaman kaybı olmadan temin edilebilmesine olanak sağlamaktadır.					
Serbest bölgede, yurt dışına ihracata yönelik teşviklere rağmen firmamız için iç pazarların dış pazarlara oranla erişim kolaylığı ve bilinirliği bölgeden yurt içine satış olanaklarını daha cazip kılmaktadır.					

13. Serbest bölgelerdeki firmaların karşılaşılabildiği aşağıda verilen problemleri, firmanıza olan etkisi açısından değerlendiriniz: (1: hiç etkilemiyor, 5: tamamen etkiliyor)

	1	2	3	4	5
Yasal düzenlemeler ve mevzuatla ilgili eksiklikler					
Teşviklerin yeterli olmaması ve 5084 sayılı kanunla getirilen kısıtlamalar					
Altyapı imkânlarının yetersiz olması					
Gümrük hizmetlerinin yavaş olması					
Ulaşım imkânlarının yeterli olmaması					
Uygulanan ekonomik politikaların etkileri					
Bürokrasinin fazlalığı					
Teknolojik yetersizlik					
Devletten, meslek odalarından ve üniversitelerden yeterli destek alınamaması					
Elektrik, su, telefon, doğal gaz gibi giderlerin yüksek olması					
Kira ve arsa bedellerinin yüksek olması					
Bölgenin problemlerini çözecek yetkili mercilere ulaşılmasının zorluğu					
Bölge dışına çıkarılacak atıkların transferinde bürokratik sıkıntıların olması					
Bölgenin yeteri kadar tanıtılmaması					
Serbest bölgede yapılacak işyeri ve inşaatlarda kullanılacak malzemenin bölgeye girişinde yaşanan problemler					
Serbest bölgelerle ilgili mevzuatın sürekli değişmesi ve firmaların yatırım anındaki haklarını kaybetmesi					

14. Serbest bölgede uygulanan teşviklerin firmanız için yeterli olduğunu düşünüyor musunuz?
☐ Oldukça yetersiz ☐ Yetersiz ☐ Kısmen yeterli ☐ Yeterli ☐ Oldukça yeterli

15. Kayseri Serbest Bölgesi’nde yatırım yapmış olmaktan memnun musunuz?
☐ Evet ☐ Hayır ☐ Kısmen

Yatırım yapmadan önceki beklentileriniz gerçekleşti mi? ☐ Evet ☐ Hayır ☐ Kısmen

16. Size göre Kayseri Serbest Bölgesi’nin ve uygulanan teşviklerin eksik veya yanlış yönleri var mı? Varsa neler olduğunu belirtiniz. Bu eksik ve yanlışları gidermek için sizin önerileriniz nelerdir?

.....

.....

.....

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı, Soyadı : İrem BİNİCİ
 Uyruğu : T.C.
 Doğum Tarihi ve Yeri : 02.08.1995 Kocasinan / KAYSERİ
 Medeni Durumu : Bekâr
 Tel : +90
 Email : irembnc.ib@gmail.com
 Yazışma Adresi : irembnc.ib@gmail.com

EĞİTİM

Derece	Kurum	Mezuniyet Tarihi
Lisans	Erciyes Üniversitesi	Haziran 2017
Lise	Niğde Yavuz Sultan Selim Anadolu Lisesi	Haziran 2013

İŞ DENEYİMLERİ

Yıl	Kurum	Görev
2015 (Haziran-Eylül)	Çelebi Hava Servisi	Yolcu Hizmetleri Memuru
2019-	Bülent Ecevit Üniversitesi	Araştırma Görevlisi

YABANCI DİL

İngilizce

YAYINLAR